

СОНГОЛТ ДИЗАЙН ХХК

**ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ЧОЙР ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН
ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТОДОТГОЛ**

БОТЬ - I

ТАЙЛБАР БИЧИГ
2024 ОН

ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ЧОЙР ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ
ТОДОТГОЛ

ТАЙЛБАР БИЧИГ

- ОДООГИЙН БАЙДЛЫН СУДАЛГАА

Шифр: SDC23-01/03

ГҮЙЦЭТГЭГЧ

"СОНГОЛТ ДИЗАЙН" ХХК

ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРАЛ ..... /Я. СУМХҮҮ/

ЗАХИАЛАГЧ

ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН ТАМГЫН ГАЗАР

СҮМБЭР СУМЫН ЗАСАГ ДАРГЫН ТАМГЫН ГАЗАР

Улаанбаатар хот

2024 он

ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ЧОЙР ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТОДОТГОЛЫН ЗОХИОГЧДЫН БАГ БҮРЭЛДЭХҮҮН

Нэр	Мэргэжил	Гүйцэтгэсэн ажил	Гарын үсэг, тамга
Я.Сумхүү	Хот төлөвлөлтийн мэргэшсэн архитектор, Хот төлөвлөлтийн магистр	Төслийн удирдан зохион байгуулалт	 МОНГОЛ УЛС 21042-1 АТХ6809 Я.СҮМХҮҮ 13РГЭСЭН АРХИТЕКТОР 2021-2024
Б.Бямбажав	Монгол Улсын зөвлөх инженер, Ус хангамж, ариутгах татуургын магистр	Ус хангамж, ариутгах татуургын одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС CONSULTING ENGINEER BAMBAYAY Batsukh 14-25 08-678-1111 2021-2024
П.Энхбаатар	Монгол Улсын зөвлөх архитектор	Архитектур орон зайн төлөвлөлт, гудамж зам тээврийн сүлжээ	 МОНГОЛ УЛС ЗӨВЛӨХ АРХИТЕКТОР CONSULTING ENGINEER PUREV 2021-2024
Б.Пүрэвээ	Монгол Улсын зөвлөх инженер	Дулаан хангамжийн одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
П.Түвшинжаргал	Хот төлөвлөлтийн мэргэшсэн архитектор	Архитектур орон зайн одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт, гудамж зам тээврийн сүлжээ	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
М.Шинэтөр	Хот төлөвлөлтийн мэргэшсэн эдийн засагч	Нийгэм, эдийн засгийн судалгаа, төлөвлөлт, тооцоо, тайлбар бичиг	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
С.Пүрэвсүрэн	Архитектор	Архитектур орон зайн одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
Ч.Мандухай	Архитектор	3D Харагдах байдал, Дизайн	 Ч. Мандухай
Б. Марал	Хот ба бүс нутаг төлөвлөгч	Газар ашиглалт, Газар зохион байгуулалт	 Б. Марал
Б.Шинэбаяр	Дулаан хангамжийн инженер	Дулаан хангамжийн одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
Б.Молом	Ус хангамжийн мэргэшсэн инженер, ариутгах татуургын магистр	Ус хангамж, ариутгах татуургын одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
Д.Дондогмаа	Мэдээлэл, холбоо, дохиололын мэргэшсэн инженер	Мэдээлэл, холбооны сүлжээний одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
Д.Даваажаргал	Мэргэшсэн инженер, Техникийн ухааны магистр	Өндөржилт, улаан шугам төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
П.Саруул	Усны барилга байгууламжийн мэргэшсэн инженер	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
М.Оргил	Цахилгааны мэргэшсэн инженер	Цахилгаан хангамжийн одоогийн байдлын судалгаа, төлөвлөлт	 МОНГОЛ УЛС 2021-2024
Туслан гүйцэтгэгч	Геомеп ХХК	Геодезийн байрзүйн зураг	

ГАРЧИГ

1	НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ЗАСАГ ЗАХИРГАА, ГАЗАРЗҮЙ, БАЙГАЛЬ ОРЧИН	12
1.1	ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ГАЗАРЗҮЙН БАЙРШИЛ	12
1.2	ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН УУР АМЬСГАЛ	12
2	ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	17
2.1	ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСАГ	17
2.2	УУЛ УУРХАЙ	17
2.3	ТЭЭВЭР ЛОЖИСТИК	18
2.4	ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ	19
2.5	АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ	20
3	ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ЧОЙР ХОТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	21
3.1	ИНЖЕНЕР ГЕОЛОГИ ДҮГНЭЛТ	22
3.2	ЧОЙР ХОТЫН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	25
3.2.1	ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	25
3.2.2	ХҮН АМ	26
3.3	ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ	28
4	ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. БАРИЛГАЖИЛТ, ГАЗАР АШИГЛАЛТ, ЗАМ ТЭЭВРИЙН СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ	30
4.1	ХОТ БАЙГУУЛАЛТ, БАРИЛГАЖИЛТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	30
4.2	ЦЭЦЭРЛЭГЖҮҮЛЭЛТ, НОГООН БАЙГУУЛАМЖ	33
4.3	НИЙГМИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ БАРИЛГАЖИЛТИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	35
4.4	ГАЗАР АШИГЛАЛТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	45
4.5	ГУДАМЖ, ЗАМ, ТЭЭВРИЙН СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ	53
5	ТАВДУГААР БҮЛЭГ. ИНЖЕНЕРИЙН ДЭД БҮТЦИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	56
5.1	ДУЛААН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	56
5.2	УС ХАНГАМЖ, АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	72
5.3	ЦАХИЛГААН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ	83

5.4	МЭДЭЭЛЭЛ ХОЛБООНЫ СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ _____	86
6	ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ. ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ _____	89
6.1	ЧОЙР ХОТЫН ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ _____	90
6.2	ЧОЙР ХОТЫН НУТАГ ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ 102	
6.3	ЧОЙР ХОТЫН ТӨВИЙН ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ ИНЖЕНЕРИЙН ДЭД БҮТЦИЙН НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ _____	108
6.4	ЧОЙР ХОТЫН ТӨВИЙН СУУРИНЫ ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ АРХИТЕКТУР, ОРОН ЗАЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ, ЛАНДШАФТЫН НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ _____	112
6.5	ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ _____	113
7	ДОЛООДУГААР БҮЛЭГ. ЧОЙР ХОТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА _____	115
7.1	ГОВИЙН БҮСИЙН БОЛОН ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА _____	115
7.2	ӨМНӨХ ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ _____	117

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 3.1 Сумын төвийн ажиллах хүчний тоо.....	25
Хүснэгт 3.2 Сумын өрхийн тоо.....	26
Хүснэгт 3.3 Хүн амын тоо, багаар /2021 оны байдлаар/	27
Хүснэгт 3.4 Малын тоо, толгой /мян.толгой/	28
Хүснэгт 3.5 Малын тоо толгой /мянга/.....	28
Хүснэгт 4.1 Боловсролын байгууллагын ашиглалтын тодорхойлолт	35
Хүснэгт 4.2 Соёл урлагын барилгуудын ашиглалтын тодорхойлолт.....	42
Хүснэгт 4.3 Газрын нэгдмэл сангийн ангилалаар.....	45
Хүснэгт 4.4 Чойр хотын газар ашиглалтын одоогийн байдал, талбайн баланс /Газрын нэгдмэл сангийн дэлгэрэнгүй ангилал/.....	47
Хүснэгт 4.5 Нийт эдэлбэр газрын хэмжээ	Error! Bookmark not defined.
Хүснэгт 4.6 Говьсүмбэр аймгийн тээврийн хэрэгсэлийн тоо, төрлөөр	54
Хүснэгт 4.7 Чойр хотын тээврийн хэрэгсэлийн тоо, төрлөөр	55
Хүснэгт 5.1 Говьсүмбэр аймаг, Сүмбэр сумын газрын доорх усны ордууд.....	74
Хүснэгт 5.2 Говьсүмбэр аймаг, Сүмбэр суманд байрлах газрын доорх усны хяналтын цооногийн мэдээлэл.....	75
Хүснэгт 5.3 Эх үүсвэрийн судалгаа	75
Хүснэгт 5.4 Усан сангийн судалгаа.....	75
Хүснэгт 5.5 Халдваргүйжүүлэх байгууламж, тоног төхөөрөмжийн судалгаа	75
Хүснэгт 6.1 Байгаль орчны нэгдсэн үнэлгээний үзүүлэлт	90
Хүснэгт 6.2 Газрын гадаргын налууугийн үнэлгээ	92
Хүснэгт 6.3 Өндөржилт	92
Хүснэгт 6.4 Газрын гадаргын үнэлгээ.....	93
Хүснэгт 6.5 Барилгын уур амьсгал	93

Хүснэгт 6.6 Эрүүл ахуйн уур амьсгал.....	94
Хүснэгт 6.7 Уур амьсгалын үнэлгээ	94
Хүснэгт 6.8 Хөрсний үнэлгээ.....	95
Хүснэгт 6.9 Ургамлан бүрхэвчийн үнэлгээ	95
Хүснэгт 6.10 Ойн сан.....	96
Хүснэгт 6.11 Сэргээгдэх эрчим хүчний үнэлгээ	96
Хүснэгт 6.12 Ашигт малтмалын үнэлгээ.....	97
Хүснэгт 6.13 Байгаль экологийн үнэлгээний үзүүлэлт.....	97
Хүснэгт 6.14 Тоосны бохирдол	99
Хүснэгт 6.15 Дуу шуугианы бохирдол	99
Хүснэгт 6.16 Шингэн түлшний бохирдол	100
Хүснэгт 6.17 Хатуу түлшний бохирдол.....	100
Хүснэгт 6.18 Байгаль орчны бохирдол.....	101
Хүснэгт 6.19 Үерлэлт.....	101
Хүснэгт 6.20 Гуу жалга, гулсалт эвдрэл	102
Хүснэгт 6.21 Нийгэм эдийн засгийн үнэлгээний үзүүлэлт	102
Хүснэгт 6.22 Сургуулиудын хангамжийн түвшний үнэлгээ.....	104
Хүснэгт 6.23 Сургуулийн дотуур байрны хангамжийн түвшний үнэлгээ.....	105
Хүснэгт 6.24 Хүүхдийн цэцэрлэгүүдийн хангамжийн түвшний үнэлгээ	105
Хүснэгт 6.25 Өрхийн эмнэлгийн хангамжийн түвшний үнэлгээ.....	105
Хүснэгт 6.26 Ахуйн үйлчилгээний газруудын хангамжийн түвшний үнэлгээ	105
Хүснэгт 6.27 Өдөр тутмын зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын нэгдсэн үнэлгээ	106
Хүснэгт 6.28 Тусгай зориулалттай үйлчилгээний байгууллагын хангамж	106
Хүснэгт 6.29 Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний нэгдсэн үнэлгээ	106

Хүснэгт 6.30 Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (нийтийн орон сууц).....	107
Хүснэгт 6.31 Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ /амины сууцны, гэр сууцны хороолол/.....	107
Хүснэгт 6.32 Суурьшлын бүсийн нягтралын үнэлгээ.....	107
Хүснэгт 6.33 Улс, бүс, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх нэгдсэн үнэлгээ.....	107
Хүснэгт 6.34 Хот, суурины нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн үндсэн үзүүлэлтийн нэгдсэн үнэлгээ.....	108
Хүснэгт 6.35 Дэд бүтцийн үнэлгээний үзүүлэлт.....	108
Хүснэгт 6.36 Зам, тээврийн үнэлгээ.....	109
Хүснэгт 6.37 Инженерийн хангамжийн үнэлгээ.....	109
Хүснэгт 6.38 Дулаан хангамжийн түвшний үнэлгээ.....	110
Хүснэгт 6.39 Ус хангамжийн түвшний үнэлгээ.....	110
Хүснэгт 6.40 Ариутгах татуургын сүлжээний үнэлгээ.....	110
Хүснэгт 6.41 Цахилгаан хангамжийн түвшний үнэлгээ.....	111
Хүснэгт 6.42 Холбоожуулалтын түвшний үнэлгээ.....	111
Хүснэгт 6.43 Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ.....	111
Хүснэгт 6.44 Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын нэгдсэн үнэлгээ.....	112
Хүснэгт 6.45 Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний нэгдсэн дүн.....	114
Хүснэгт 7.1 Дулаан хангамжийн хэрэгжилтийн үе шат.....	125
Хүснэгт 7.2 Мэдээлэл холбооны хэрэгжилтийн үе шат.....	125
ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	
Зураг 1.1 Байршлын схем.....	12
Зураг 1.2 Монгол орны цөлжилт 2020 он.....	14
Зураг 1.3 Говьсүмбэр аймгийн цөлжилт 2020 он.....	14
Зураг 1.4 Монгол улсын бэлчээрийн төлөв байдал ба нөхөн сэргэх чадавхийн ангилал, 2014 он байдлаар.....	15

Зураг 1.5 Монгол Улсын бэлчээрийн чадавхийн ангилал, 2014 он байдлаар.....	15
Зураг 2.1 Говьсүмбэр аймгийн нутаг дэвсгэрт байгаа ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл.	18
Зураг 2.2 ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН АЯЛАЛЫН МАРШРУТ	20
Зураг 3.1 Чойх хотын орчны тойм	21
Зураг 3.2 Чойр хотын байршлын схем	22
Зураг 3.3 Говьсүмбэр аймгийн төвийг тойрсон ухаа толгодууд	23
Зураг 4.1 Чойр хотын одоогийн байдал	31
Зураг 4.2 Чойр хотын одоогийн байдал	32
Зураг 4.3 Чойр хотын одоогийн байдал	33
Зураг 4.4 Чойр хотын ногоон байгууламжийн одоогийн байдал.....	34
Зураг 4.5 Чойр хотын ногоон байгууламжийн одоогийн байдал.....	34
Зураг 4.6 Чойр хотын ногоон байгууламжийн одоогийн байдал.....	35
Зураг 4.7 1-р Сургууль	36
Зураг 4.8 2-р Сургууль	36
Зураг 4.9 5-р Сургууль	37
Зураг 4.10 1-р Цэцэрлэгийн барилга	38
Зураг 4.11 2- Цэцэрлэгийн барилга	38
Зураг 4.12 Цэцэрлэгийн барилга	38
Зураг 4.13 Сансар цэцэрлэг.....	39
Зураг 4.14 Эмнэлгийн барилга /Нэгдсэн эмнэлэг/	41
Зураг 4.15 Эмнэлгийн барилга /Хуучин/	41
Зураг 4.16 Боржигин чуулга /Баригдаж байгаа/	Error! Bookmark not defined.
Зураг 4.17 Боржигин чуулга	43
Зураг 4.18 Хуучин соёлын төвийн барилга	43

Зураг 4.19 Сангийн далай хийд	44
Зураг 4.20 Аймгийн тамгын газрын барилга	44
Зураг 4.21 Сумын тамгын газрын барилга	45
Зураг 4.22 Газар ашиглалт судалгаа, талбайн баланс	46
Зураг 4.23 Эдэлбэр газрын хэмжээ	52
Зураг 4.24 Чойр хотын кадастрын зураг.....	53
Зураг 4.25 Гадна зам, тээвэр болон гудамж, замын одоогийн байдал.....	53
Зураг 4.26 Гадна зам, тээвэр болон гудамж, замын одоогийн байдал.....	54
Зураг 5.1 Чойр хотын орчны тойм	57
Зураг 5.2 Чойр хотын эх үүсвэрийн байрлал болон дулааны шугамын одоогийн байдал	58
Зураг 5.3 Чойр 20 Гкал/ц хүчин чадалтай Дулааны станц баригдаж буй байдал	70
Зураг 5.4 Дулаан хангамжийн угсралтын тойм байгуулалт.....	71
Зураг 5.5. Эх үүсвэрийн схем зураг	77
Зураг 5.6. Хуучин цэвэрлэх байгууламжийн байршил, одоогийн нөхцөл байдал	78
Зураг 5.7. Шинээр баригдаж байгаа цэвэрлэх байгууламжийн явц.....	79
Зураг 5.8. 35/6кВ Хонхор дэд станцын 6/0,4кВ фидерийн цахилгаан хангамжийн схем ... Error!	
Bookmark not defined.	
Зураг 5.9. 35/6кВ Хонхор дэд станц..... Error! Bookmark not defined.	
Зураг 5.10. Мэдээлэл холбооны сүлжээний станц	87
Зураг 7.1 Дэд бүтэц	115
Зураг 7.2 Аялал жуулчлал	116
Зураг 7.3 Тогтвортой хөдөө аж ахуй.....	117
Зураг 7.4 2002 оны Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилт	118
ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ	
График 3.1 Нас баралт, төрөлт, ердийн өсөлт	28

График 3.2 Малтай өрх	28
График 4.1 Газрын талбайн хэмжээгээр	52
График 6.1 Нэгдсэн үнэлгээний загварчлал	90
График 7.1 Хүн амын хэрэгжилт	119
График 7.2 Хүн амын хэрэгжилт /Сүмбэр/	119
График 7.3 Нэгж хорооллын хэрэгжилт.....	119

ЧОЙР ХОТЫН ТӨВИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТОДОТГОЛ ЗУРАГ ТӨСӨЛ БОЛОВСРУУЛАХ ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН БОЛОН ПРАКТИК ШААРДЛАГА

ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙН ШААРДЛАГА

- Монгол Улсын үндсэн хуулийн 6-р зүйлийн 6.2-р заалтаар “Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй”;
- Газрын тухай хуулийн 56 дугаар зүйл 56.3. “Хот, тосгон, бусад суурины нутаг дэвсгэрт газар эзэмшүүлэх, ашиглуулахад дэд бүтцийн хангамж, хөгжлийн чиглэл, ариун цэвэр, эрүүл ахуй, экологи, галын аюулгүй байдлын шаардлага, газар зохион байгуулалт, хот байгуулалтын төлөвлөгөөг үндэслэнэ;
- Хот байгуулалтын тухай хуулийн 3 дугаар зүйл 3.1.1 "хот байгуулалт" гэж түүх, соёл иргэншлийн уламжлал, бүсчилсэн хөгжлийн бодлого, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах шаардлагад нийцүүлэн хүн амын эрүүл, аюулгүй амьдрах тааламжтай орон зайн орчныг бүрдүүлэхийн тулд бүс нутаг, хот, тосгоны хөгжлийн төлөвлөлтийн зураг төсөл боловсруулах, барьж байгуулах, иж бүрэн тохижуулах цогцолбор үйл ажиллагааг” хэлнэ;

ПРАКТИК ШААРДЛАГА

- Хөдөөгөөс хот руу чиглэсэн их нүүдэл буюу дотоод шилжилт хөдөлгөөн ихэссэн;
- Байгаль - экологийн даац хэтэрч агаар, хөрс, ус зэрэг хүрээлэн буй орчны бохирдол ихэссэн;
- Хот, суурин газруудын эрүүл мэнд, боловсрол зэрэг нийгмийн үйлчилгээний ачаалал нэмэгсэн;
- Сум, орон нутгийн инженерийн дэд бүтцийн хөгжил сул байгаагаас шалтгаалан хот, хөдөөгийн нийгэм, соёл, эрүүл мэнд, боловсролын заагийн ялгаа нэмэгдсэн;
- Хөдөөгийн сумдад ажлын байрны хомсдол үүсч, алслагдсан орон нутгийн хүн ам багассан;

ЗОРИЛГО

- Монгол улсын урт, дунд, болон хугацааны бодлого, төлөвлөлтийн хөгжлийн баримт бичиг, тус сумын газарзүйн байршил түүх соёл, эдийн засаг, хүн ам болон голлох аж ахуйн онцлог, хөгжлийн хэтийн төлөв, хот байгуулалтын одоогийн байдлын судалгаа, үнэлгээнд тулгуурлан Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын ерөнхий төлөвлөгөөний тодотгол зураг төслийг боловсруулна.

ҮНДЭСЛЭЛ

Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын төвийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний тодотгол зураг төсөл боловсруулах ажлыг Говьсүмбэр аймгийн Засаг даргын баталсан ГСАЕТ/05 дугаартай 2023 оны 04 дугаар сарын 25 ны өдөр зургийн даалгавар үндэслэн “СОНГОЛТ ДИЗАЙН” ХХК-нд хийж гүйцэтгэв.

Тус хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний зураг төслийг боловсруулахад

- Хот байгуулалтын тухай хууль
- Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа 2050 он”
- “Хүн амын нутагшилт, суурьшлын хөгжлийн ерөнхий төсөл” /ХАНСЕТ/
- Хот байгуулалтын баримт бичиг боловсруулах заавар БД 30-103-21
- Хот, тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм ба дүрэм БНБД 30.01.04
- Хот суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх аргачилсан заавар УББ 30-201-09
- Цөөн давхар сууц барих газрын төлөвлөлт ба барилгажилт БД 30-101-05
- Говьсүмбэр аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөр
- “Эрчим хүч хэмнэх үндэсний хөтөлбөр”
- “Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хууль”
- “Усны тухай хууль”
- “Дулааны сүлжээ БНБД 41-02-13”
- “Орон сууц, олон нийтийн барилгын цахилгаан тоног төхөөрөмжийг төлөвлөх ба угсрах БД 43-102-07”
- “Цахилгаан энергийн дамжуулалт хуваарилалт” баримт бичгийн “Хотын цахилгаан сүлжээ”

зэрэг голлох норм дүрмийг хэрэглэнэ.

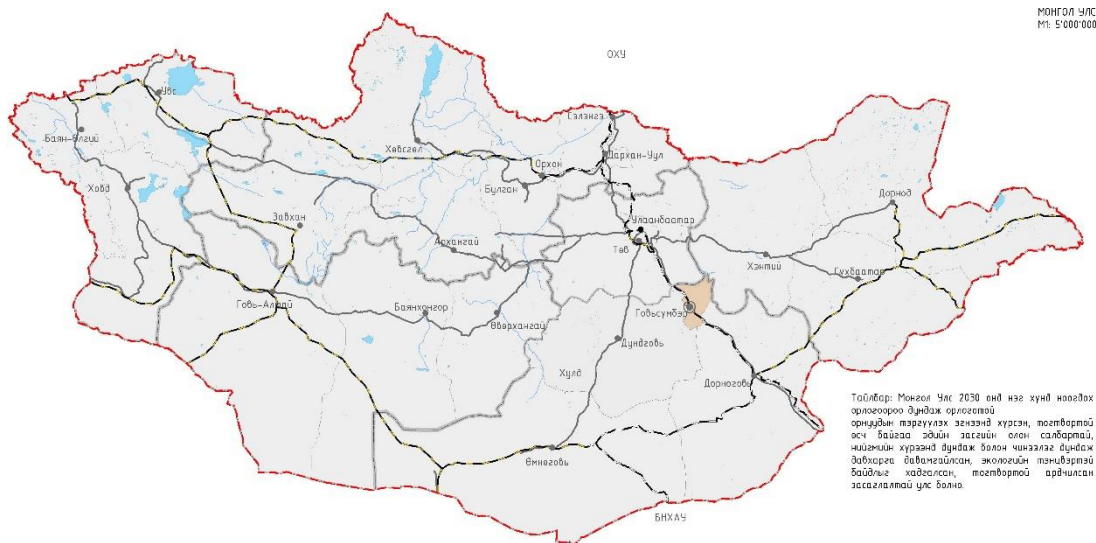
1 НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ЗАСАГ ЗАХИРГАА, ГАЗАРЗҮЙ, БАЙГАЛЬ ОРЧИН

1.1 ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ГАЗАРЗҮЙН БАЙРШИЛ

Улсын бага хурлын 1991 оны 6-р сарын 21-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор Дорноговь аймгийн Сүмбэр, Шивээговь хороо, Улаанбаатар хотын Баянтал хороог нэгтгэн улсын зэрэглэлтэй Чойр хотыг байгуулжээ. Харин Улсын Их Хурлын 1994 оны 5-р сарын 6-ны өдөр 32 дугаар тогтоолоор Чойр хотын хилийн цэсээр Говьсүмбэр аймаг 1994 оны 8 сард байгуулагдсан.

Говьсүмбэр аймаг нийт 5,540 км² нутагтай. Говьсүмбэр аймаг нь Монгол улсын төвийн бүсийн зүүн өмнөд хэсэгт Улаанбаатар хотоос зүүн өмнө зүгт 250 км-ийн зайд оршдог. Төв, Хэнтий, Дорноговь, Дундговь аймгийн сумтай хил залган байрладаг юм. Хойд талаараа Төв аймгийн Баянжаргалан, зүүн ба хойд хэсгээрээ Хэнтий аймгийн Дархан, баруун болон өмнөд хэсгээрээ Дундговь аймгийн Баянжаргалан, Цагаандэлгэр, Говь-Угтаал, Дорноговь аймгийн Даланжаргалан сумдтай тус тус хиллэдэг.

Зураг 1-1 Байршлын схем

1.2 ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН УУР АМЬСГАЛ

ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ГАЗАР ЗҮЙ, УУР АМЬСГАЛЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ

Говьсүмбэр аймаг нь Монгол улсын нутгийн төв хэсэгт талархаг нутагт говь хээрийн бүсийн зааг дээр оршдог. Далайн түвшнээс дээш 1000-1200 метрийн өндөрт оршдог говь, тал хээр хосолсон эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай нутаг юм. Говьсүмбэр аймагт жилд унах тунадасны хэмжээ говийн бүсийнхээс илүү /дунджаар 200-250 мм/ бөгөөд температурын ялгаа зундаа +37, өвөл -37 градус байдаг.

ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ БА ЦӨЛЖИЛТ

УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ

Нутгийн дийлэнх газар нутаг нь хадат уул, тал хоолой зэрэг говь хээрийн нутаг хослосон тул мал аж ахуй эрхлэхэд тохиромжтой.

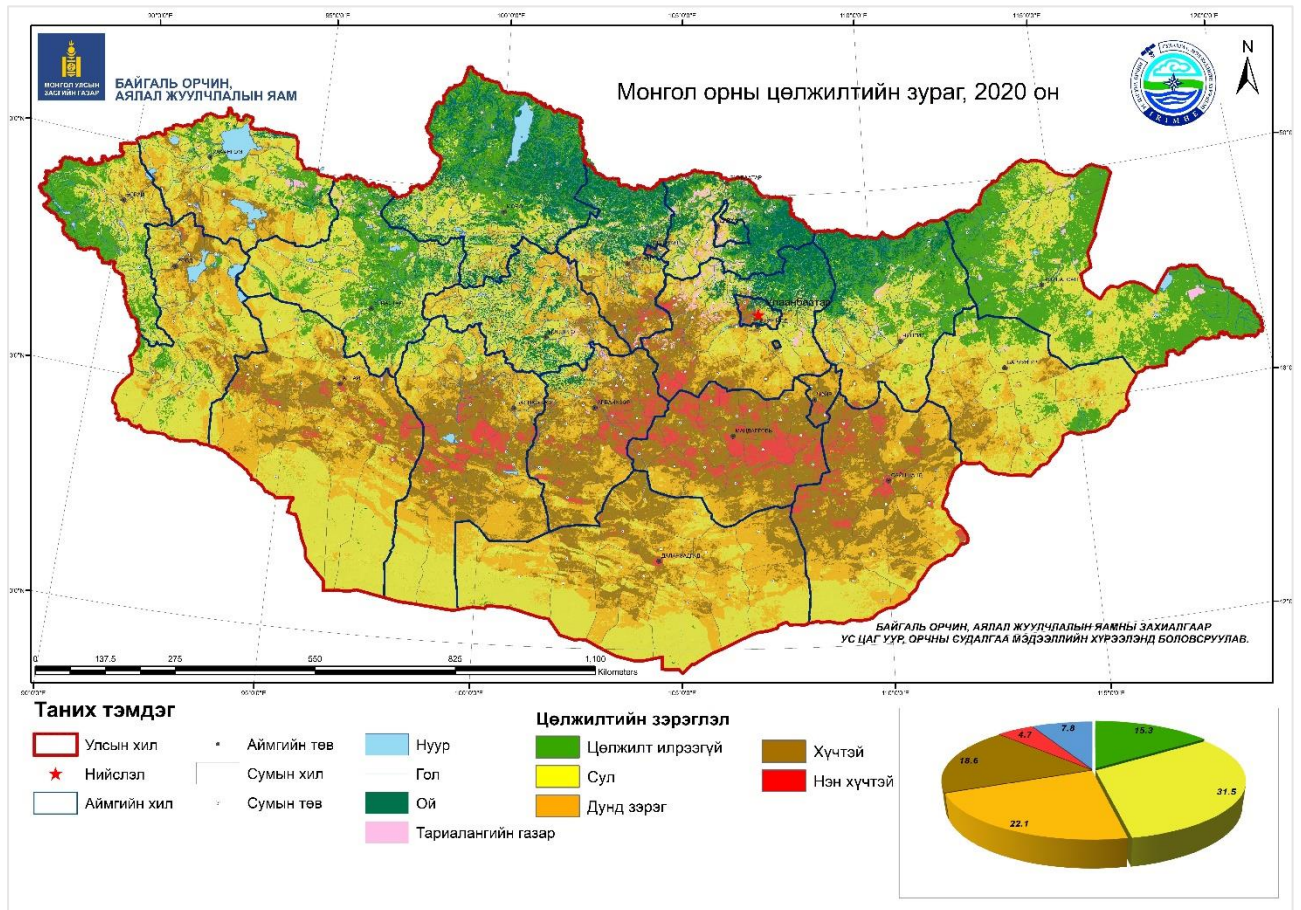
Жилийн дундаж хур тунадас 23,8 - 66,7 мм бөгөөд сүүлийн жилүүдэд хүчтэй салхи, шороон шуургын давтамж ихсэж, гамшигт үзэгдлийн тоо өссөн бөгөөд 2009 оноос цасан шуурганы давтагдал эрчимтэй ихсэж байгаа талаар ус, цаг уур, орчны судалгааны тайлан мэдээнд дурьдсан байна.

Ус, цаг уур, орчны судалгаа мэдээллийн хүрээлэнгийн судалгаанд дурьдсанаар дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлт Монгол оронд, түүний дотор Говьсүмбэр аймагт тодорхой хэмжээгээр илэрч байгаа нь хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй байгаль орчинд нөлөөлөх үйл явдал ажиглагдаж байна гэж үзэв. Энэхүү уур амьсгалын өөрчлөлтийн хандлага урт хугацаанд үргэлжилбэл тус нутгийн байгаль, экологийн тогтолцоо, биологийн төрөл зүйлд сөргөөр нөлөөлөх нь эргэлзээгүй болж байгаа юм.

ЦӨЛЖИЛТИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

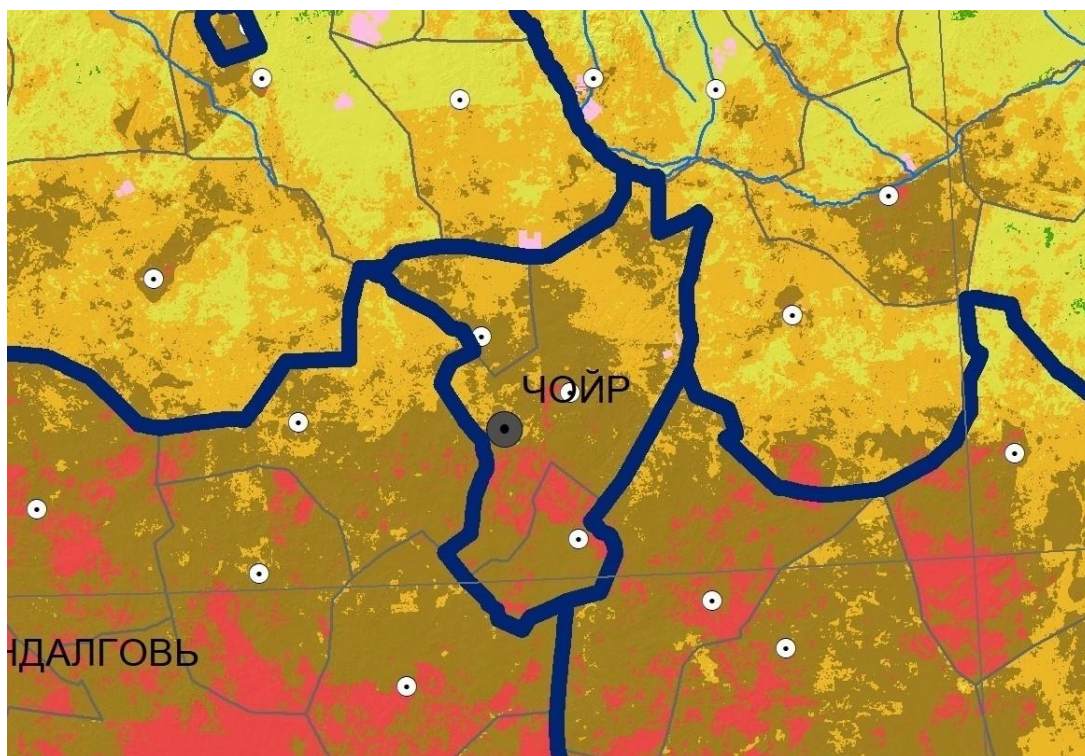
Монгол Улс нь газар зүйн байршлын хувьд эх газрын эрс тэс уур амьсгал зэргээс хамааран дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлтөд эрчимтэй өртөж байгаа 10 орны нэг бөгөөд уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг нөлөөгөөр дулааны улирлын хур тунадасны хэмжээ ихээхэн буурч хуурайших, гандуу болох, цөлжих үйл явц илүү ажиглагдаж байна. Сүүлийн 80 жилийн уур амьсгалын үндсэн үзүүлэлтийн ажиглалтаар улсын хэмжээнд дундаж байдлаар жилийн агаарын температур 2.25⁰-р дулаарч, хур тунадасны хэмжээ 8 хувиар буураад байна (MARCC, 2014).

Зураг 1-2 Монгол орны цөлжилт 2020 он

Эх сурвалж: “Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам”, 2021 он

Зураг 1-3 Говьсүмбэр аймгийн цөлжилт 2020 он

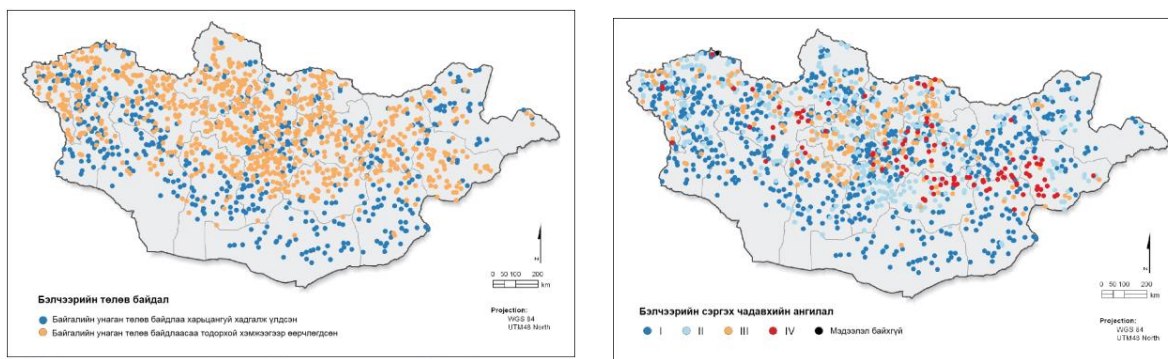
Эх сурвалж: Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, 2021 он

2020 оны байдлаар Монгол орны цөлжилтийн үнэлгээгээр нийт нутаг дэвсгэрийн 76.9 хувь буюу 120.3 сая га талбай доройтсон. Үүнээс нэн хүчтэй доройтолд өртсөн 4.7 хувь, хүчтэй доройтолд өртсөн 18.6 хувийг эзлэх ба Засаг захиргааны нэгжийн хувьд Дорноговь, Дундговь, Өмнөговь, **Говь-сүмбэр**, Говь-Алтай, Баянхонгор, Өвөрхангай, Төв аймгийн нийт газар нутгийн 50 – 70 хувь цөлжилт болон газрын доройтолд өртсөн байна.

Монгол Улсын бэлчээрийн өнөөгийн байдал

Ус цаг уурын улсын сүлжээн дээрх бэлчээрийн мониторингийн 1,450 цэгийн тоон мэдээллийг бэлчээрийн төлөв байдал, өөрчлөлтийн харгалзах загварт дүйлгэн үнэлгээжүүлсэн байна. Цэгүүдээ бэлчээрийн сэргэх чадавхийн ангилалаар ангилж үзвэл 48 хувийнх нь нөхөн сэргэхэд 3-аас цөөнгүй менежментийн жил шаардагдахаар байна. 52 хувь нь ангилал I-д, 25 хувь нь ангилал II-т, 15 хувь нь ангилал III-д, 7 орчим хувь нь ангилал IV-д тус тус хамрагдаж байна.

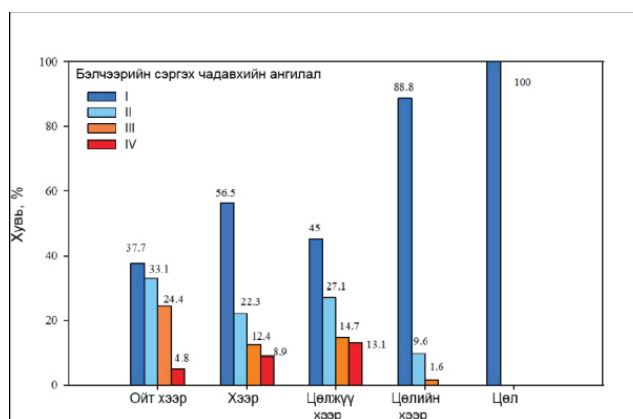
Зураг 1-4 Монгол улсын бэлчээрийн төлөв байдал ба нөхөн сэргэх чадавхийн ангилал, 2014 он байдлаар

Эх сурвалж: Монгол орны бэлчээрийн төлөв байдлын үндэсний тайлан, 2015 он (https://www.eda.admin.ch/dam/countries/countries-content/mongolia/en/Mongolia-Rangeland-Health-Report_MN.pdf)

Сэргэх чадавхиар нь ангилсан дүнгээ байгалийн бүсээр нь харьцуулж үзэхэд цөлөрхөг хээр, цөлийн бүс дэх цэгүүд байршиж байгаа бэлчээр харьцангуй байгалийн унаган 18 төлөвөөрөө байгаа, эсвэл багахан хэмжээгээр өөрчлөгдсөн байна (Ангилал I). Ойт хээр, хээр, цөлжүү хээрийн бүсийн цэгүүд байгаа бэлчээрийн дийлэнх нь (Ангилал II-IV) сэргээн сайжруулахад дор хаяж 3, түүнээс олон жил шаардагдахаар төлөв байдалд байна.

Зураг 1-5 Монгол Улсын бэлчээрийн чадавхийн ангилал, 2014 он байдлаар

Архангай, Булган, Төв, Сэлэнгэ, Дундговь аймгийн **бэлчээр доройтолд үлэмж өртөгдөж хамгийн их талхлагдсан, I буюу II гэсэн ангилалд багтах бэлчээр эзлэх хувиар бусдаас бага байна.**

Монгол Улсын нутаг дэсвгэрийн онцлох шинж чанарт үндэслэн хөдөө аж ахуйн газар тариалан, мал аж ахуйн салбар үйлдвэрлэлийн хөгжлийн нэг хэсэг нь байдаг нь нийгэм, эдийн засагт нөлөөлөхүйц өөрчлөлт, хөгжүүлэлт бий болгож чадахгүй байгаа нь сул тал болж байна.

2 ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

2.1 ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСАГ

Аймгийн эдийн засгийн салбарын хувьд бусад орон нутгаас ялгаатай тал нь хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрлэл, тээвэр логистик, аялал жуулчлал хөгжсөн. Аймгийн 2022 оны ДНБ-ийг салбараар харуулбал: худалдаа үйлчилгээ, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар 55 хувийг, хөдөө аж ахуйн салбар 25 хувийг, үйлдвэрлэлийн салбар 20 хувийг эзэлж байна.

2022 оны жилийн эцсийн байдлаар Говьсүмбэр аймаг 18042 хүнтэй болж, үүнээс эрэгтэй 8979, эмэгтэй 9063 байна. Өмнөх онтой харьцуулбал хүн ам 110 буюу 0.6 хувиар, үүнээс эмэгтэй 43 буюу 0.5 эрэгтэй 68 буюу 0.8 хувиар тус тус буурсан үзүүлэлттэй гарлаа. Нийт хүн амын 49.9 хувийг эрэгтэйчүүд, 50.1 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Нийт хүн амын 6637 буюу 36.8 хувийг 0-14 насны хүүхэд, 10104 буюу 56.0 хувийг 15-59 насны хүмүүс, 1301 буюу 7.2 хувийг 60 ба түүнээс дээш насны хүмүүс эзэлж байна.

ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ХӨГЖЛИЙН ТЭРГҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛ

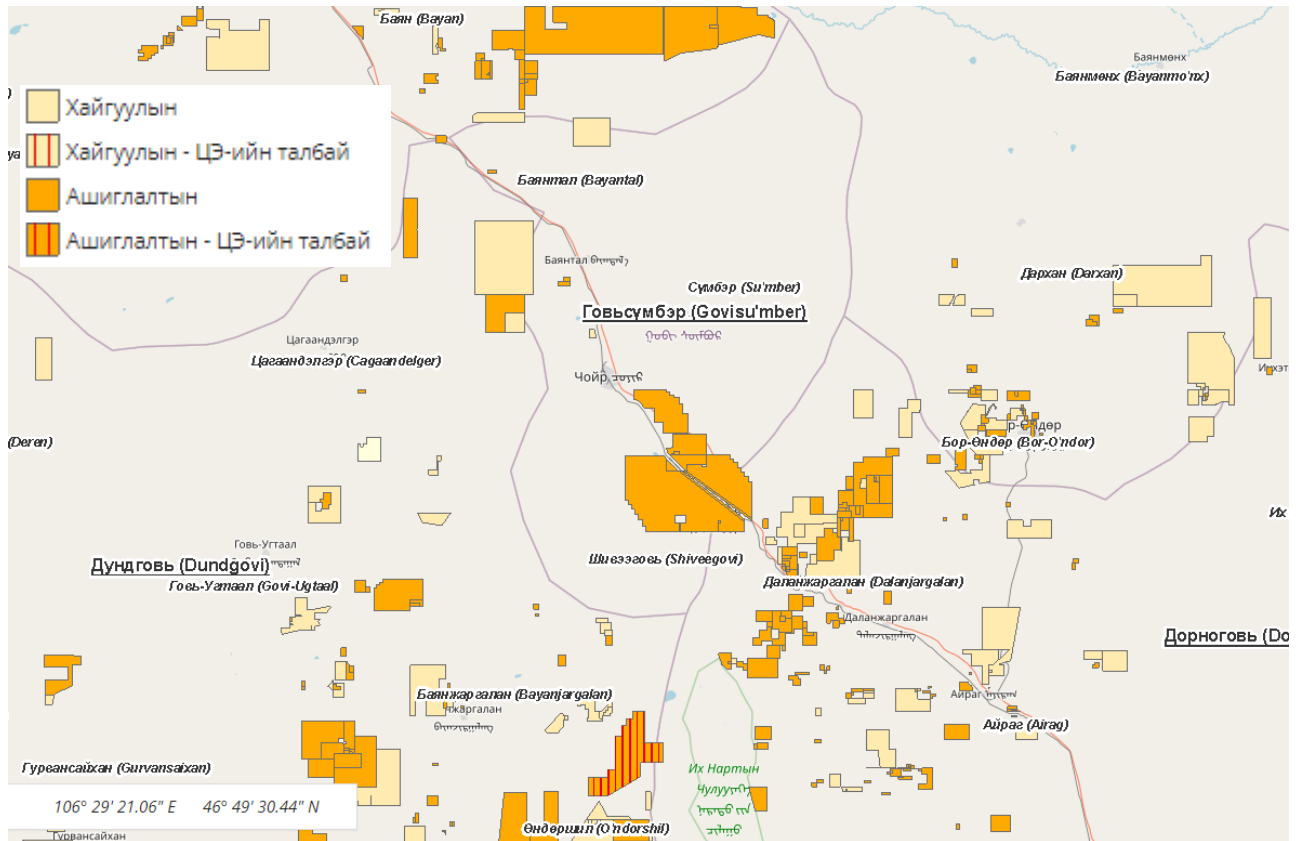
1. Уул уурхай
2. Тээвэр логистик
3. Хөдөө аж ахуй
4. Аялал жуулчлал

2.2 УУЛ УУРХАЙ

Байгаль орчинд ээлтэй дэвшилтэт технологи, инновацыг нутагшуулах замаар нэмүү өртөг шингэсэн уул уурхай.

Шивээ-Овоогийн нүүрсний уурхай Чойр хотоос урагш орших 2,7 тэрбум тонн хүрэн нүүрсний нөөцтэй орд уурхай юм. Энэ уурхай нь аймгийн төсвийн ихэнх хувийг бүрдүүлдэг, Монголдоо дээгүүрт тооцогдох том уурхай болно.

Зураг 2-1 Говьсүмбэр аймгийн нутаг дэвсгэрт байгаа ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл

Шивээ-Овоогийн уурхай

- Шивээ-Овоогийн хүрэн нүүрсний ордын нөөц 2,7 тэрбум тонн
- Уурхайн ашиглалт явуулж буй “Шинэ-Ус” талбайн нөөц 646 сая тонн
- Уурхай нь Монгол улсын эрчим хүчний нүүрний хэрэглээний 30 орчим хувийг хангадаг
- Жилд хоёр сая тонн нүүрс олборлох хүчин чадалтай
- Сүүлийн 5 жилд, жилдээ 2 сая-с дээш тонн нүүрсний борлуулалт хийсэн
- Улсын төсөвт Говьсүмбэр аймгаас оруулж буй нийт төсвийн орлогын 80 орчим хувийг бүрдүүлдэг.
- 2022 онд 67 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлого олсон үзүүлэлттэй ажиллаж байна.

2.3 ТЭЭВЭР ЛОЖИСТИК

Уурхайн болон хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, газар нутгийн байршил, зам тээвэр, харилцаа, холбоо, дэд бүтцийн давуу байдалд түшиглэсэн тээвэр, логистик. Говьсүмбэр аймаг нь Монгол улсын ачаа тээврийн гол зам болох Улаанбаатар-Замын-Үүд чиглэлийн авто зам, төмөр зам дагуу байрладаг нь тээвэр логистик хөгжсөн байна. Говь-сүмбэр аймаг нь хил залгаа Дундговь аймгийн уул уурхай гол ордуудтай ойрхон байрлаж байна.

Зам, тээврийн дэд бүтцийн сүлжээний зураг

2.4 ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ

1931онд Оцол Сансар уулын хошууны одоогийн Төв аймгийн тэр үеийн Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр суманд сум дундын мал эмнэлгийн алба анх байгуулагджээ.

Аймгийн Хүнс, хөдөө аж ахуйн газрын бүтцэд Мал үржлийн, Мал эмнэлгийн, Газар тариалан, Санхүүгийн алба мөн сумдын 6 мал эмнэлэг, үржлийн нэгжтэй хамтран үйл ажиллагаагаа явуулж байгаал 2009 оноос Хүнс, хөдөө аж ахуй жижиг дунд үйлдвэрийн газар болж дотроо Мал үржлийн , Мал эмнэлгийн, Бодлого зохицуулалтын гэсэн албадтай болсон.

2013 оноос Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн газар болж Захиргаа удирдлагын хэлтэс, Үйлдвэр газар тариалангийн хэлтэс, Мал аж ахуйн хэлтэс, Мал эмнэлгийн хэлтэстэй үйл ажиллагаа явуулж байв. Харин 2014 оноос Хүнс, хөдөө аж ахуйн газар болон өөрчлөгдөж Захиргаа удирдлагын хэлтэс, Хүнс, газар тариалангийн хэлтэс, Мал аж ахуйн хэлтэс, Мал эмнэлгийн гэсэн дөрвөн хэлтэстэй дэргэдээ Цөм сүрэг үржлийн төвтэйгөөр ажиллаж байна.

Малын төрөл	Улсын дүн	Говьсүмбэр	Сүмбэр	Баянтал	Шивээговь
Бүгд	71,120.43	464.29	339.83	72.04	52.43
Адуу	4,821.01	27.73	19.72	5.42	2.6
Үхэр	5,512.80	19.72	13.56	3.17	2.99
Тэмээ	470.46	1	0.69	0.11	0.21
Хонь	32,747.16	236.02	172.26	39.19	24.57
Ямаа	27,569	179.82	133.6	24.16	22.06

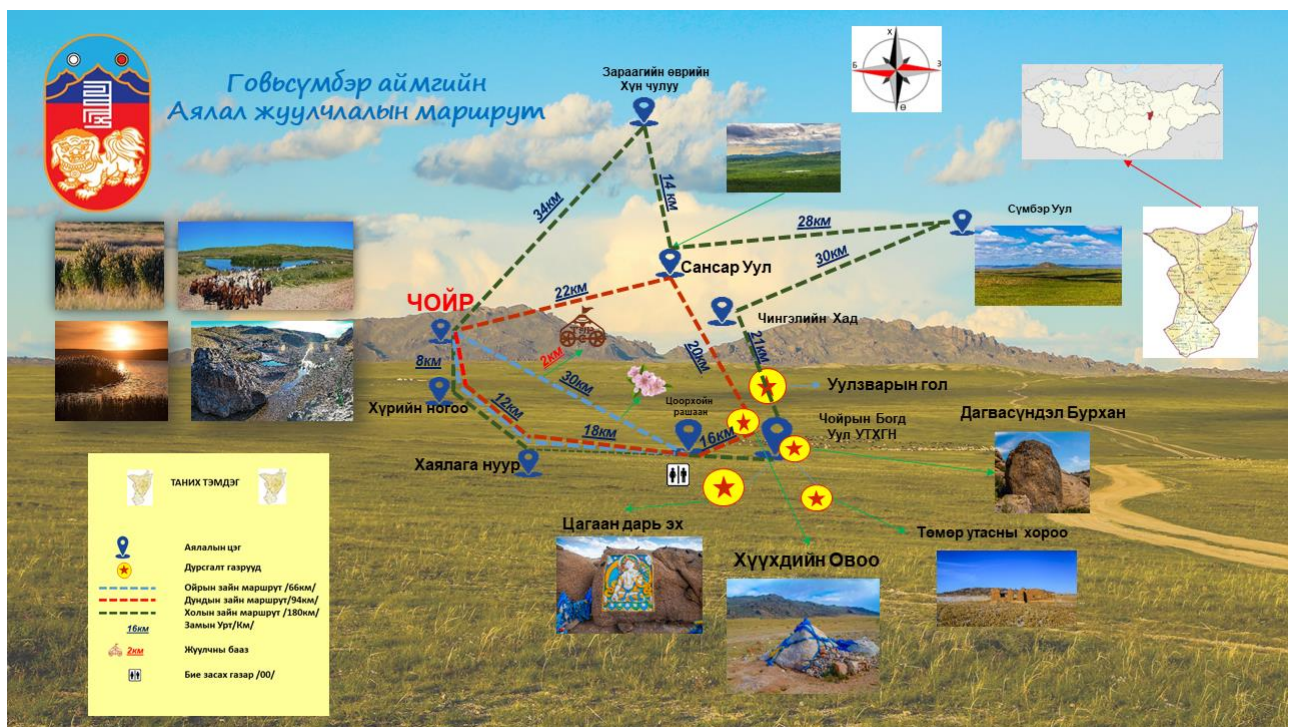
2.5 АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ

Аймгийн ард түмний шүтээн уул. Зүүн жанжин Чойрын хийд нь энэ ууланд байв. Бурхан шашны олон дурсгалт зүйлүүд байдаг.

Зүүн чойрын хийд Жанжин бэйлийн хошууны Зүүн чойр хийдийг Богд уулын “Марзана хоолой Мандлын таван хад” хэмээх энэхүү газарт Тэнгэр тэтгэгчийн дөчингуравдугаар (1778) он, XIII жарны шороон нохой жилд Жанжин төрийн ёст мэргэн жонон далай дархан хун тайж, бэйл Дагдандорж ноён байгуулав.

Энэ хийдийн түвэд нэр нь “Балдандашгомалин”. тус хошуун дахь бүх шашныг төвлөн захирдаг. Энэ хийд нь Гүнчин игчаны дэгээр гүн ухааны сургалт явуулдаг, буддийн гүн ухааныг судалдаг, анагаах ухаан, цагийн хүрдний онол, тарнийн гүн ухааныг судлах дацангууд бүхий 1500 ламын данстай, хошууныхаа хамгийн том хийд байв. 1853 онд зүүн чойр дээр Дүйнхор дацан байгуулагдсан. Зүүн Чойрын хийд дээр боржигин Сэцэн вангийн хошууны ноён Цэрэнсандивын урилгаар Гүмбүм хийдийн Сэрдог номун хан Чүлтэмжамц саатан морилж олон зохиол туурвисан гэдэг.

Зураг 2-2 ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН АЯЛАЛЫН МАРШРУТ

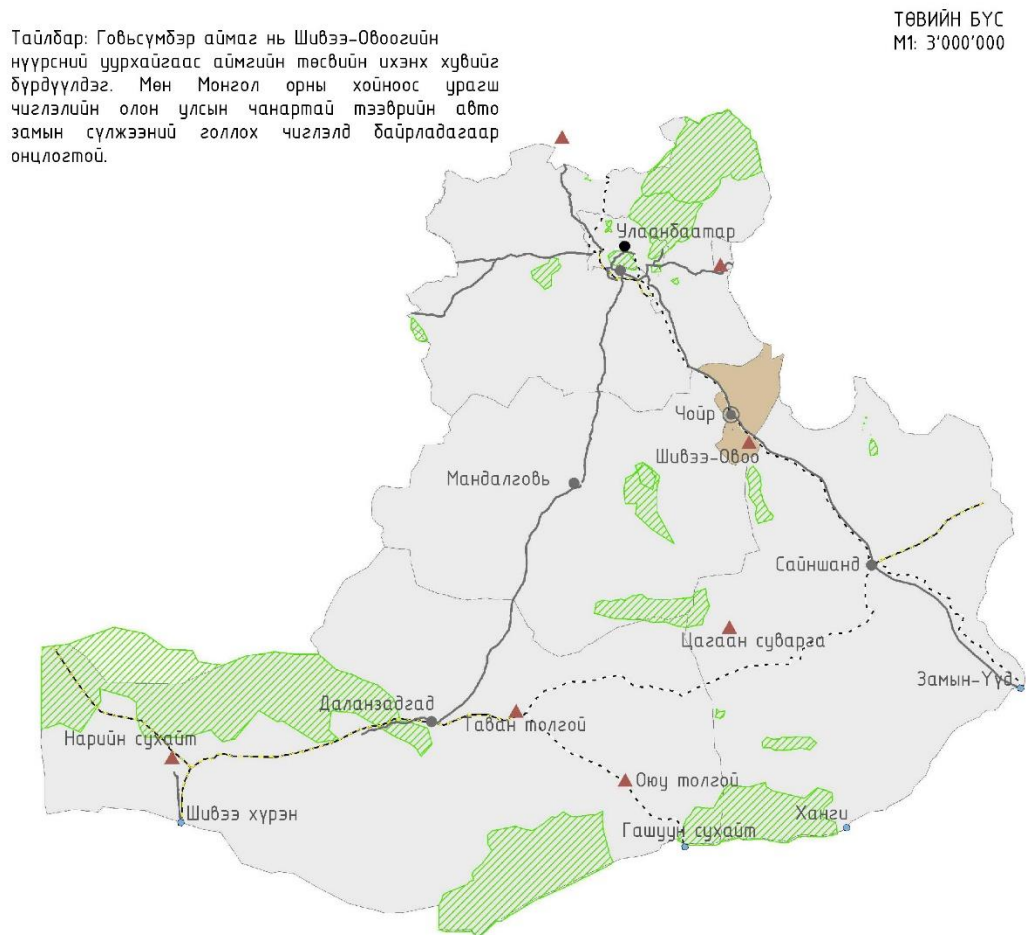

3 ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ЧОЙР ХОТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

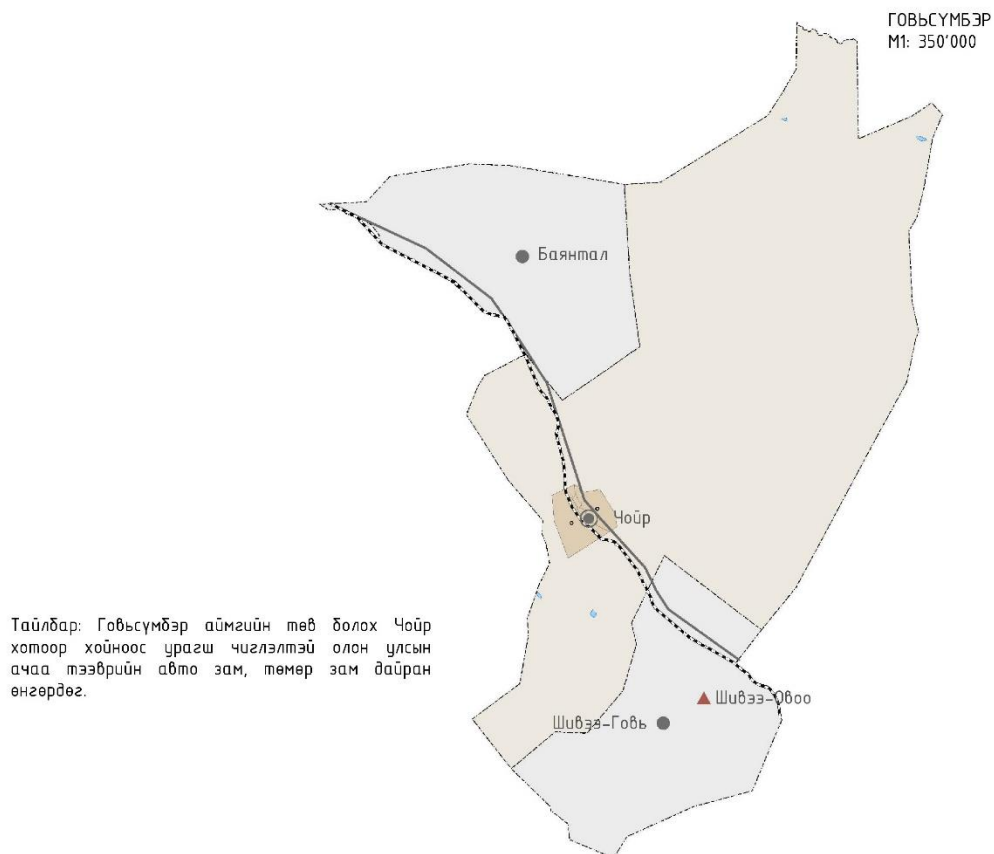
Чойр нь Говьсүмбэр аймгийн төв юм. Чойр нь Сүмбэр сумын төвд оршдог. Далайн түвшнээс дээш 1269 метрт оршино.

Чойр хот хуучин Сэцэн хан аймгийн Боржигин Цэцэн вангийн хошууны төв бөгөөд Боржигины уг гарал нь Монгол төрийг нэгтгэн захирч байсан Батмөнх даян хааны отгон хүү Гэрсэнз хун тайжийн удмын Далай хун тайжийн том хүү Цэвдан 1691 оны Цагаагчин хонин жил Сэцэн хан аймгийн Боржигон хошууг байгуулж *Засаг бэйл* хэргэм эдлэх болсон гэж түүхэн сурвалж бичгүүдэд тэмдэглэн үлджээ.

Зураг 3-1 Чойр хотын орчны тойм

Зураг 3-2 Чойр хотын байршлын схем

3.1 ИНЖЕНЕР ГЕОЛОГИ ДҮГНЭЛТ

ДҮГНЭЛТ ЗӨВЛӨМЖ

Энэхүү инженер-геологийн дүгнэлт нь Чойр хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний шинээр төлөвлөлт хийж буй нутаг дэвсгэрийн инженер-геологи, гидрогеологи, физик- геологийн нөхцлийг үнэлж хөгжлийн ерөхий чиглэл тогтоох, орон сууцны болон үйлдвэрийн цогцолборууд болон шугаман байгууламжийн чиглэл тогтоох, төлөвлөх үндэслэл болно.

Чойр хотын нутаг дэвсгэрт 1992 онд инженер-геологийн 1:5000 масштабтай зураглал судалгааны ажил, 1988 онд хотын нутаг дэвсгэрийн зарим хэсэг усанд автсантай холбогдуулан явуулсан гидрогеологийн судалгааны ажил нь энэхүү ерөнхий төлөвлөгөөний шинэчлэлд зориулсан инженер-геологийн нөцлийн дүгнэлт бичих, тодруулалт хийх үндсэн тулгуур материал болов.

Дээрх судалгааны ажлын хийгдсэнээс хойш Чойр хотын төвд онцгойлон авч үзэх томоохон барилга байгууламж шинээр барьж байгуулсан зүйлгүй учир одоогийн байдлаар инженер-геологийн нөхцлөөс хамаарч барилга байгууламжид нөлөөлсөн гэх нөхцөл хүчин зүйл ажиглагдахгүй байна.

Чойр хотын нутаг дэвсгэрт маш олон нэр төрлийн, онцгой шинж чанар төлөв байдалтай хөрс тодорхой зүй тогтолгүй тархдаг инженер-геологийн нийлмэл тогтоцтой.

Уул зүй: Хотын нутаг дэвсгэрийн зүүн хэсгийн гүвээ толгод тохилдох ба бусад хэсэг нь тэгш талархаг тогтоцтой. Их сансар 1682.5, Улаан толгой 1523.7, Хөшөөт өндөр 1451.6, Зараа толгой 1444.3, Чулуут толгой 1381.0 зэрэг нам өндөртэй уулс гүвээ, толгод нутаг дэвсгэрийн зүүн хэсгээр холоос харагдана.

Зураг 3-3 Говьсүмбэр аймгийн төвийг тойрсон ухаа толгодууд

Гадаргуугийн усан сүлжээ: Хотын болон орчны хэмжээнд гадаргуугийн усан сүлжээгүй, байнгийн урсгалтай гол, горхи, булаг шанд байхгүй. Зөвхөн ухаа гүвээт талын хонхор хотгоруудад ширгэдэг жижиг нуур, тогтоол ус тохиолдоно. Сумын төвийн зүүн урд талаар Ар цагааны гол, Өгөөмөрийн гол, Царай гашууны булаг зэрэг хур бороотой үед урсацтай болдог хуурай сайрууд тохиолддоно. Лүнгийн ураан нуур, Лүнгийн шанд жижиг нуур, цөөрмүүд сумын баруун баруун хойд хэсгээр оршдог. Эдгээр нуур нь бага талбайтай, давс хужирлаг устай. Төмөр замын соёлын ордны барилгын зүүн хойд талд 50х30м орчим, баруун талд 80х20м орчим талбайтай хонхруудад хур тунадас элбэг жилд жижиг тогтоол ус тойром үүсдэг ба гантай жилд ширгэж хатдаг байна. 1980-90- ээд онд хуучнаар Зөвлөлтийн цэргийн анги нэгтгэлүүдийн хорооллын хэрэглээний усыг орчны хонхор газруудад хаянаас хиймэл нуурууд үүсэж байсан. 1980-аад оны үед гүний худгаас даралттай ус оргилон их хэмжээнд гадаргуугийн усанд нөлөөлөх байгалийн хүчин зүйл нь агаарын хур тунадаснаас гадна хүний үйл ажиллагааны нилээд голлох нөлөөлөлтэй байна.

Зураг № 8 Говьсүмбэр аймгийн төв
Хуучин оросын цэргийн анги байсан бохирын
хаягдлын талбай

Зураг № 9
Сүмбэр сумын төвийн хуучин бохирын
хаягдлын талбай

Уур амьсгалын онцлог: Монгол орны нутаг дэвсгэрт барилга хот төлөвлөхөд зориулсан уур амьсаглын бүсчлэлээр Чойр хот харьцангуй хүйтэн өвөлтэй, шороон шуурга, салхи ихтэй, хуурай- халуун зунтай, хүйтэн сэрүүвтэр намартай, цасны ачаалал харьцангуй их, уур амьсгалтай II бүсэд хамаарна. Барилгад хэрэглэх уур амьсгал ба геофизикийн үзүүлэлт БНБД 23-01-09-ын заалтаар Говь-Сүмбэр аймаг Чойр, Сүмбэр цаг уурын станцын үзүүлэлтээр өглөө.

• Агаарын жилийн температурын дундаж утга	0.3°C
• Агаарын температурын хамгийн их утга	39.6°C
• Хамгийн дулаан үеийн агаарын температур	32.1°C
• Агаарын температурын хамгийн бага утга	-39.3°C
• Хамгийн хүйтэн үеийн агаарын температур	-30.2°C
• Гаднах агаарын тооцооны температур утга:	
▪ Хамгийн хүйтэн 5 өдөр	-30.7°C
▪ Хамгийн хүйтэн 3 өдөр	-31.9°C
▪ Хамгийн хүйтэн 1 өдөр	-33.2°C
• Хур тунадасны жилийн дундаж хэмжээ	193.8мм
• Хэвтээ гадаргын дээрхи цасны ачааллын нормчилсон утга	50 кг/м ²
• Салхины даралтын нормчилсон утга	35.0 кг/м ²
• Салхины жилийн дундаж хурд	3.2 м/с
• Галлагааны хугацааны тооцооны үзүүлэлтүүд:	

Эхлэх өдөр	Дуусах өдөр	Үргэлжлэх хоног	Халаалтын улирлын тооцооны дундаж t, °C	Халаалтын улирлын эрчим, град °C (-t)
24.IX	4.V	222	-10.7	-2372.4

3.2 ЧОЙР ХОТЫН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

3.2.1 ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

2022 оны байдлаар Говьсүмбэр аймгийн хэмжээнд 5281 хүн хөдөлмөр эрхэлж байна. Аймгийн хэмжээнд хөдөө аж ахуй, уул уурхайн салбар тэргүүлэх салбар байна. Нийт ажиллагсадын 28.25 хувь хөдөө аж ахуйн салбарт тэр дундаа мал аж ахуйн, 22.13 хувь уул уурхайн олборлолт буюу Шивээгийн уурхайд ажиллаж байна.

Хүснэгт 3-1 Сумын төвийн ажиллах хүчний тоо

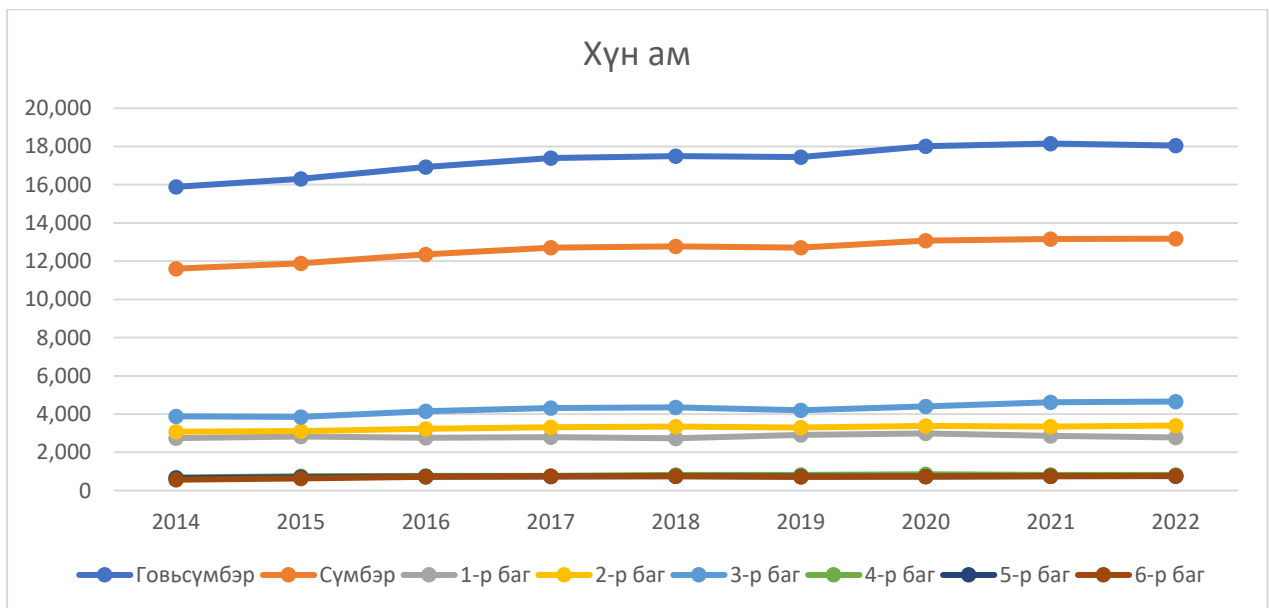
Салбар	Улсын дүн		Говьсүмбэр		Тэргүүлэх салбар
	2022	Эзлэх хувь	2022	Эзлэх хувь	
Бүгд	1,180,474	100	5,381	100	
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	293,974	24.9	1,520	28.25	3.34
Уул уурхай, олборлолт	60,342	5.11	1,191	22.13	17.02
Боловсруулах үйлдвэрлэл	112,665	9.54	100	1.86	-7.69
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалтын хангамж	22,040	1.87	76	1.41	-0.45
Усан хангамж; бохир ус, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	6,835	0.58	0	0.00	-0.58
Барилга	77,527	6.57	221	4.11	-2.46
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар, үйлчилгээ	146,236	12.3	263	4.89	-7.50
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	68,175	5.78	387	7.19	1.42
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	32,019	2.71	21	0.39	-2.32
Мэдээлэл, холбоо	19,155	1.62	0	0.00	-1.62
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	22,570	1.91	68	1.26	-0.65
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	2,472	0.21	0	0.00	-0.21
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	15,132	1.28	0	0.00	-1.28
Захиргааны болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	13,930	1.18	0	0.00	-1.18
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	82,129	6.96	420	7.81	0.85
Боловсрол	104,397	8.84	529	9.83	0.99
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн үйл ажиллагаа	49,659	4.21	379	7.04	2.84
Урлаг, үзвэр, тоглоом, наадам	14,114	1.20	57	1.06	-0.14
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	34,180	2.90	80	1.49	-1.41
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	951	0.08	69	1.28	1.20
Олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа	1,974	0.17	0	0.00	-0.17

Handwritten signature and initials

3.2.2 ХҮН АМ

2022 оны байдлаар Сүмбэр сум 6 баг нийлээд 13,176 хүн амтай ба Чойр хотод 10830 хүн ам бүртгэлтэй байгаа боловч бусад 6 багийн малчин өрхийн хүн ам, түр хүн амтай нийлээд 1500 гаруй хүн оршин сууж байна.

Баг, хороо	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Говьсүмбэр	15,891	16,308	16,934	17,399	17,489	17,445	18,008	18,153	18,042
Сүмбэр	11,609	11,881	12,352	12,710	12,773	12,704	13,082	13,152	13,176
1-р баг	2,743	2,837	2,758	2,798	2,736	2,918	2,989	2,861	2,772
2-р баг	3,083	3,116	3,227	3,315	3,352	3,300	3,376	3,351	3,401
3-р баг	3,876	3,853	4,156	4,321	4,359	4,209	4,401	4,619	4,657
4-р баг	680	747	768	774	821	817	851	827	824
5-р баг	658	698	731	744	753	744	731	745	755
6-р баг	569	630	712	758	752	716	734	749	767
Баянтал	1,084	1,168	1,204	1,240	1,201	1,129	1,105	1,179	1,157
1-р баг	746	767	782	790	756	722	712	783	767
2-р баг	338	401	422	450	445	407	393	396	390
Шивээговь	3,198	3,259	3,378	3,449	3,515	3,612	3,821	3,822	3,709
1-р баг	1,993	2,088	2,244	2,299	2,365	2,546	2,720	2,727	2,617
2-р баг	1,205	1,171	1,134	1,150	1,150	1,066	1,101	1,095	1,092

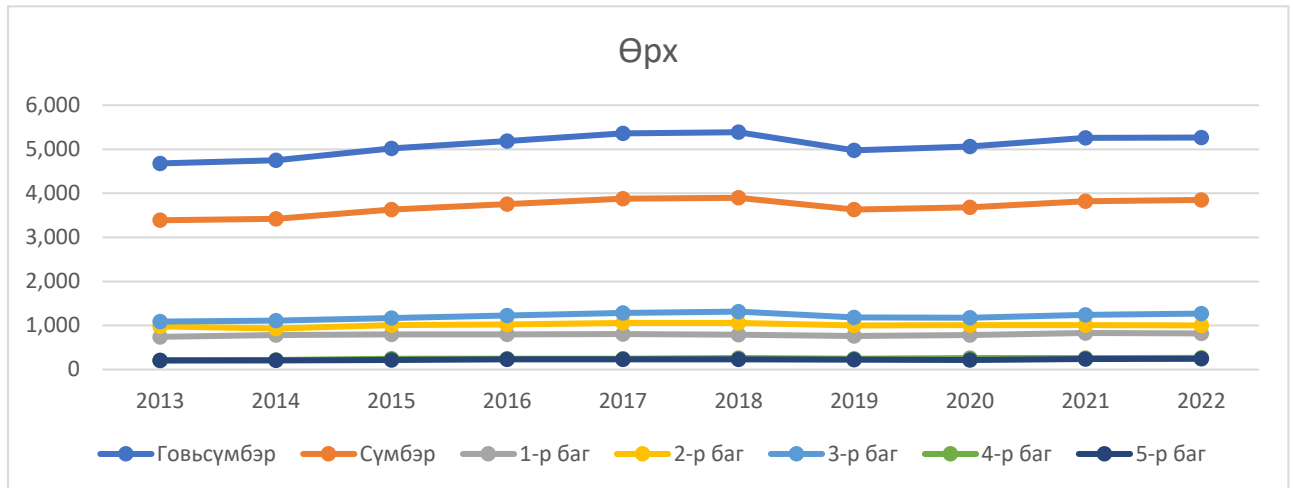

Хүснэгт 3-2 Сумын өрхийн тоо

Баг, хороо	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Говьсүмбэр	4,680	4,749	5,017	5,189	5,364	5,388	4,979	5,061	5,261	5,265
Сүмбэр	3,390	3,423	3,632	3,754	3,878	3,899	3,634	3,682	3,821	3,848
1-р баг	743	784	796	799	805	792	759	786	830	823
2-р баг	982	931	1,009	1,022	1,059	1,059	1,003	1,012	1,010	1,004
3-р баг	1,090	1,108	1,167	1,227	1,285	1,316	1,186	1,175	1,243	1,273
4-р баг	204	221	243	247	250	260	243	258	259	266

5-р баг	208	207	220	233	233	232	225	219	240	244
6-р баг	163	172	197	226	246	240	218	232	239	238
Баянтал	318	331	360	387	418	410	338	340	360	359
1-р баг	217	223	234	242	256	242	197	198	219	218
2-р баг	101	108	126	145	162	168	141	142	141	141
Шивээговь	972	995	1,025	1,048	1,068	1,079	1,007	1,039	1,080	1,058
1-р баг	600	603	640	679	693	702	687	722	741	725
2-р баг	372	392	385	369	375	377	320	317	339	333

Эх сурвалж: 1212.тн, 2023 он

Хүснэгт 3-3 Хүн амын тоо, багаар /2021 оны байдлаар/

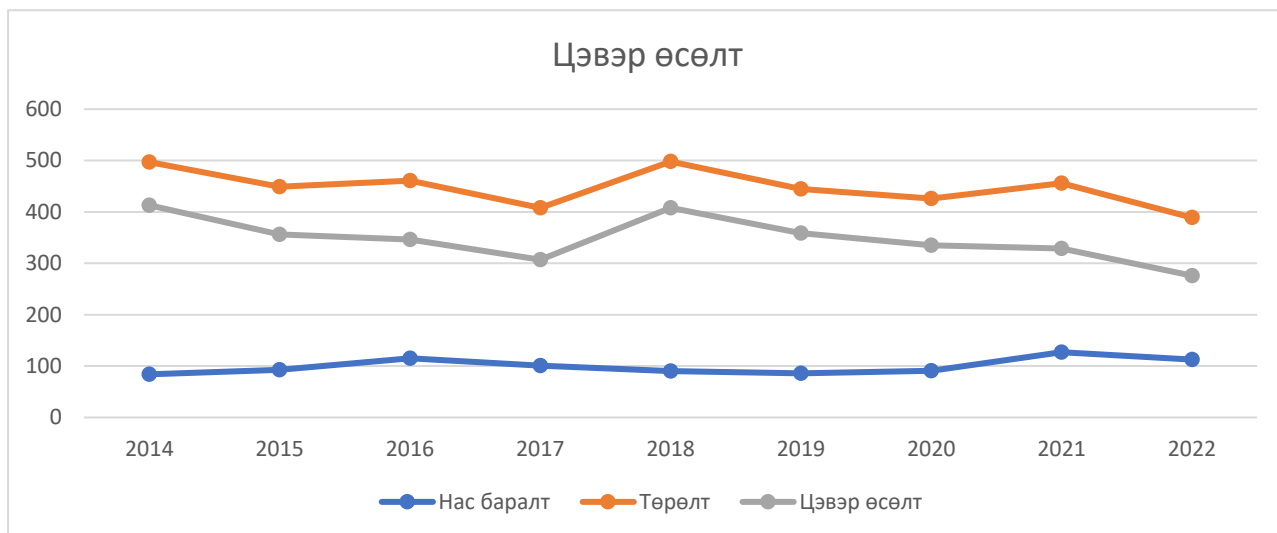
Нас баралт	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Бүгд	16,521	17,620	17,763	17,357	17,864	18,403	17,040	20,856	19,301
Говьсүмбэр	84	93	115	101	90	86	91	127	113

Төрөлт	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Улсын дүн	82,839	82,130	79,920	75,321	78,444	79,580	77,716	73,253	66,910
Говьсүмбэр	497	449	461	408	498	445	426	456	389
Сүмбэр	355	335	342	300	364	340	319	339	296
Баянтал	35	42	29	23	41	29	26	31	28
Шивээговь	108	72	90	85	93	76	81	86	65

Эх сурвалж: 1212.тн, 2023 он

Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын хүн ам сүүлийн жилүүдэд цэвэр өсөлт дунджаар 2.02 хувийн өсөлттэй байна. Гэвч аймгийн нийт хүн амын өсөлт 1.6 хувьтай байгаа нь аймгийн хэмжээнд гадагшаа чиглэлтэй шилжилт хөдөлгөөнтэй байна.

График 3-1 Нас баралт, төрөлт, ердийн өсөлт

3.3 ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ

Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын эдийн засгийн голлох нэг салбар нь мал аж ахуйтай холбоотой бөгөөд сүүлийн 10-аад жилийн байдлаар сумын мал сүргийн тоо тогтмол өсөлттэй байна. Харин 2021 он тооллого мэдээллээр буурсан байна. Аймгийн нийт хөдөлмөр эрхлэгчдын 22 хувь нь хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагсад байгаагаас 1166 малтай өрх байна.

Хүснэгт 3-4 Малын тоо, толгой /мян.толгой/

Малын төрөл	Улсын дүн	Говьсүмбэр	Сүмбэр	Баянтал	Шивээговь
Бүгд	71,120.43	464.29	339.83	72.04	52.43
Адуу	4,821.01	27.73	19.72	5.42	2.6
Үхэр	5,512.80	19.72	13.56	3.17	2.99
Тэмээ	470.46	1	0.69	0.11	0.21
Хонь	32,747.16	236.02	172.26	39.19	24.57
Ямаа	27,569	179.82	133.6	24.16	22.06

Эх сурвалж: 1212.тп, 2021 он

График 3-2 Малтай өрх

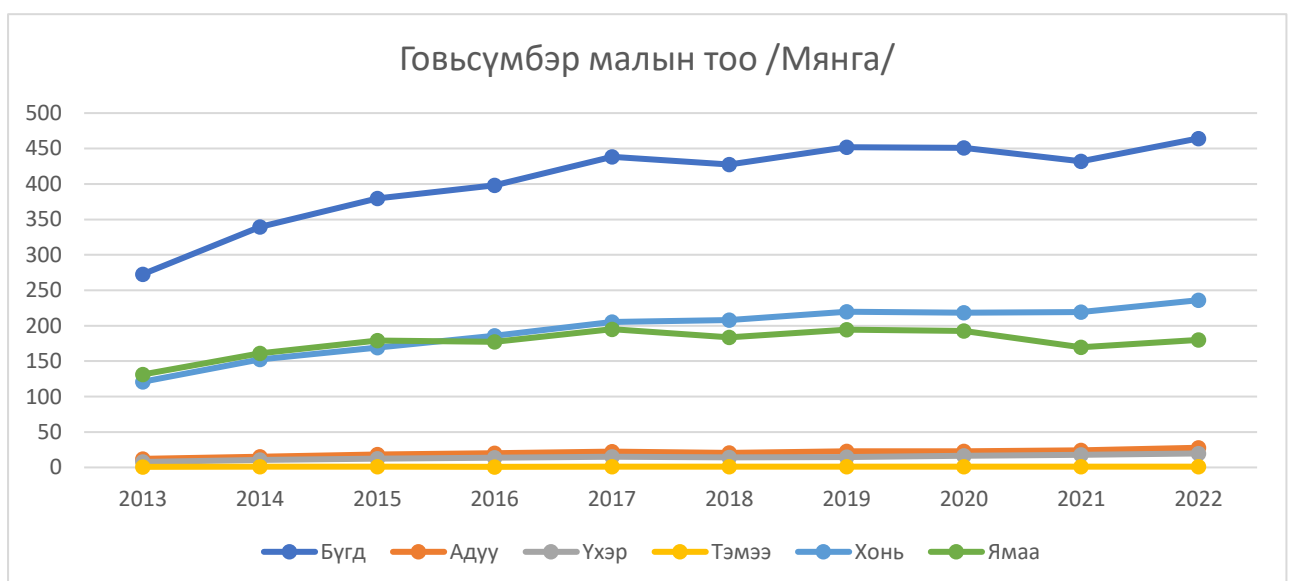
Аймаг	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Улсын дүн	209,933	213,363	216,734	223,761	228,950	230,854	233,317	242,024	246,302	248,296
Говьсүмбэр	872	950	994	1,055	1,041	1,011	1,022	1,118	1,156	1,166

Хүснэгт 3-5 Малын тоо толгой /мянга/

Малын төрөл	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Бүгд	272.76	339.44	379.48	397.91	438.41	427.46	452	451	432.2	464.29
Адуу	12.12	14.97	18.15	20.25	22.27	20.59	22.74	22.69	24.27	27.73
Үхэр	7.7	10.36	12.39	13.65	14.9	14	14.54	16.35	17.81	19.72
Тэмээ	0.82	0.87	0.87	0.82	0.93	1.06	0.99	1.09	1.07	1

Хонь	120.9 5	152.2 6	169.0 9	185.8 8	205.2 3	208.0 8	219.5 3	218.4 3	219.4 2	236.0 2
Ямаа	131.1 7	160.9 8	178.9 8	177.3 1	195.0 8	183.7 2	194.2 1	192.4 4	169.6 3	179.8 2
Сүмбэр										
Бүгд	198.7 3	245.3	278.3 9	295.3 6	324.0 3	309.7 1	325.9 3	322.0 7	317.8 6	339.8 3
Адуу	8.33	10.19	12.99	14.53	15.77	14.24	15.58	15.75	17.08	19.72
Үхэр	5.6	7.36	8.88	9.95	11.1	9.53	9.9	10.82	12.19	13.56
Тэмээ	0.58	0.61	0.64	0.57	0.65	0.72	0.68	0.78	0.75	0.69
Хонь	86.61	109.1 4	123.6	136.6 6	151.0 2	150.0 2	157.0 9	154.9 2	160.7	172.2 6
Ямаа	97.61	118	132.2 8	133.6 6	145.4 9	135.2 1	142.6 8	139.7 9	127.1 4	133.6
Баянтал										
Бүгд	42.17	53.24	57.37	59.12	66.34	67.33	70.68	69.71	65.33	72.04
Адуу	2.68	3.4	3.64	4.16	4.64	4.36	4.98	4.7	4.92	5.42
Үхэр	1.03	1.59	1.93	2.09	2.01	2.36	2.44	2.78	2.93	3.17
Тэмээ	0.16	0.17	0.14	0.14	0.15	0.16	0.13	0.13	0.12	0.11
Хонь	19.88	25.17	26.2	28.37	32.03	34.55	37	37.03	36.02	39.19
Ямаа	18.42	22.92	25.47	24.35	27.52	25.88	26.14	25.06	21.34	24.16
Шивээговь										
Бүгд	31.87	40.89	43.71	43.43	48.04	50.42	55.39	59.23	49.01	52.43
Адуу	1.11	1.38	1.52	1.56	1.86	1.99	2.18	2.23	2.27	2.6
Үхэр	1.07	1.4	1.58	1.61	1.8	2.11	2.21	2.74	2.69	2.99
Тэмээ	0.08	0.09	0.09	0.11	0.13	0.18	0.18	0.18	0.2	0.21
Хонь	14.47	17.96	19.29	20.85	22.18	23.51	25.44	26.48	22.7	24.57
Ямаа	15.14	20.06	21.23	19.3	22.07	22.63	25.39	27.59	21.15	22.06

Эх сурвалж: 1212.тн, 2023 он

4 ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. БАРИЛГАЖИЛТ, ГАЗАР АШИГЛАЛТ, ЗАМ ТЭЭВРИЙН СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ

4.1 ХОТ БАЙГУУЛАЛТ, БАРИЛГАЖИЛТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Говьсүмбэр аймаг нь хуучнаар Сэцэнхан аймгийн Боржигин сэцэн вангийн төв хэсэг, үндсэн нутаг юм. Улсын Их Хурлын 1994 оны 5 дугаар сарын 6-ны өдрийн 32 дугаар тогтоолоор Чойр хотын 5.5 мян.км² талбай бүхий хилийн цэсийн нутаг дэвсгэрт Говьсүмбэр аймгийг 1994 оны VIII сард байгуулсан байна. Газарзүйн байршлын хувьд хойд талаараа Төв аймгийн Баянцагаан, Баян, Баянжаргалан сумдтай зүүн ба зүүн хойд хэсгээрээ Хэнтий аймгийн Дэлгэрхаан, Дархан сумдтай, баруун болон баруун өмнөд хэсгээрээ Дундговь аймгийн Баянжаргалан, Цагаандэлгэр, Говь-Угтаал сумдтай тус тус хил залган оршдог, зам харилцаа, инженерийн дэд бүтэц хөгжсөн учир үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбар, аялал жуулчлалын салбар болон олон барилга байгууламжтай хот юм.

Монгол улсын төвийн бүсийн зүүн өмнөд хэсэгт Улаанбаатар хотоос 250 км-ийн зайд оршдог. Хотын нутаг дэвсгэр дээгүүр олон улсын транзит төмөр зам болон агаарын коридор дайран өнгөрдөг. Ачаа тээврийн, иргэний зорчигч тээвэрлэх бүх төрлийн даацын онгоц хөөрч буух 3 км урттай, 72м-ийн өргөнтэй 2 зурвас бүхий онгоцны буудалтай, Налайх-Чойрын чиглэлийн 200 км хатуу хучилттай замтай, цахилгаан эрчим хүчний дамжуулах станцтай.

Чойр нь Тэрэгтийн хөндий хэмээх газар бэсрэг өндөртэй цав, жижиг толгодын хооронд тэгшивтэр дэвсэг хэсэгт байрладаг. Төвийн хэсэгт 2-3 газарт тогтоол ус-тойром байдаг ба зарим нь ширгэдэггүй, бороотой үед ус нь нилээд ихэсдэг байна. Гэр хорооллын баруун урд жижиг тойромд байнгын ус тогтдог. Салхины чиг нь ихэвчлэн баруун хойноос байх ба салхины хоногийн хэлбэлзэл ихтэй.

Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын Сүмбэр сумын 2500 га талбайг өнөөгийн байдлаар гэр хороолол, нам давхар орон сууц, жижиг дунд үйлдвэрлэл үйлчилгээ, орон нутгийн захиргаа, сургууль цэцэрлэгийн эдэлдбэр газар, уул уурхайн бүтээгдэхүүний шилжүүлэх ачих, төмөр замын зурвас газар өртөө, авто замын газар зэргээр ашиглаж байна.

Зураг 4-1 Чойр хотын одоогийн байдал

Эх сурвалж: “Сонголт дизайн” ХХК-ны талбайн судалгаа /2023.08.29-30/

2004, 2014 онуудад Чойр хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө хийгдэж байсан.

Суурьшил: Говьсүмбэр аймаг нь 3100 өрхтэй, үүнээс Чойр хотод 1481 өрх орон сууцанд, 1619 өрх хашаа байшинд амьдардаг байна.

2004 оны ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу төлөвлөгдсөн Хонхор хотхоны 5-н давхар угсармал орон сууцны хороолол нь газар ашиглалт сайтай, нийгмийн үйлчилгээний хүртээмжтэй төлөвлөгдсөн байна.

Төмөр замын хэсэг нь хувьчдагдсан дан болон 2 давхар орон сууц, худалдаа үйлчилгээ, соёлын ордон, эмнэлэг, цэцэрлэг, сургууль байдаг бөгөөд барилгажилтын нягтрал муутай байна.

Гэр хороолол нь хотын баруун талд мөн зүүн, зүүн хойд хэсэгт алслагдсан байдалтай, нийгмийн үйлчилгээ хүрэх боломжгүй, хашааны газар олголт нь замбараагүй, дэд бүтэц татах, гудамжлан зам тавих боломжгүйгээр газар олголт хийгдсэн байна.

Чойр хотын иргэд орон сууцтай, газар өмчлөн авах эрхийн дагуу газар авсан ч ашиглахгүй, олгогдсон газруудад нийгмийн үйлчилгээ, хороо, сургууль, цэцэрлэг, өрхийн эмнэлэг, халуун ус, галын болон түргэн тусламжийн үйлчилгээ хүрэх боломжгүйгээр төлөвлөлтгүй газар олголт хийгдсэн байна.

Зураг 4-2 Чойр хотын одоогийн байдал

Эх сурвалж: “Сонголт дизайн” ХХК-ны талбайн судалгаа /2023.08.29-30/

Худалдаа үйлчилгээ: Чойр хотын Төмөр замын гудамж дагасан авто замын дагуу мөн Хонхор хотхонд авто зам дагуу банк дэлгүүрүүд гэх мэт хувийн хэвшлийн байгууллагууд байрладаг. Зарим худалдаа үйлчилгээ нь орон сууцны 1 давхарт байрлан үйлчилгээ үзүүлдэг байна.

Үйлдвэрлэл: Төмөр зам, төмөр замын өртөөний хойд талбайд нефть бааз, агуулахын зориулалттай 3 компани, баруун талд улсын өвсний нөөцийн газар, УБТЗ-ын ачиж буулгах анги, УБТЗ-ын эрчим хүчний хэсэг, замын 3 дугаар анги, нефть бааз, агуулах, жоншны баяжуулах үйлдвэр, эрчим хүчний үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэдэг компаниуд үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Нийтийн эзэмшил: Хот хоорондын замын урд талд Стадион, Орос цэргийн хөшөө байна.

Төрийн байгууллага: Засаг захиргааны ордон, сургуулийн орчим, цэцэрлэгийн орчим, эмнэлгийн орчим, цагдаагийн байгууллагын газрууд, онцгой байдал, шүүхийн, хорих анги зэрэг нь төрийн мэдлийн газарт харъяалагддаг байгууллагууд хотын төв болон баруун өмнө талд байрладаг.

Тусгай хэрэгцээний газар: Төмөр замын өртөө, Гал команд, Хорих анги, Цахилгаан хангамжийн дэд өртөө, Усан сан, Өвсний фондын, Хог хаягдлын цэг, Оршуулгын газар хамаарна.

Олон нийтийн амралт зугаалгын газар Одоогийн байдлаар Чойр хотод стандартын шаардлага хангах амралт зугаалга байхгүй. Төмөр замын соёлын төвийн баруун талд цэцэрлэгт хүрээлэн, Хонхор хотхоны урд талд 2000 хүний суудал бүхий стадион байрлана.

Нөөц талбай: Чойр хотын хот хоорондын автозамын баруун талд спорт, амралт зугаалгын бүсийн нөөц талбай, одоо байгаа гэр хорооллын хойд талд суурьшлын бүс төлөвлөх нөөц талбай, хот хоорондын замын зүүн талд болон Хонхор хотхоны 5 давхар орон сууцны барилгуудын баруун хойд талд 1000 айлын орон сууцны хорооллын нөөц газраар төлөвлөгсөн ч цахилгаан шугам /110 кВТ/ хийгдсэн , Хонхор хотхоны 5 давхар орон сууцнуудын зүүн урд талд орос баатрын хөшөөний зүүн, зүүн урд хэсэгт үйлдвэрийн нөөц талбай тус тус байна.

Зураг 4-3 Чойр хотын одоогийн байдал

Эх сурвалж: “Сонголт дизайн” ХХК-ны талбайн судалгаа /2023.08.29-30/

4.2 ЦЭЦЭРЛЭГЖҮҮЛЭЛТ, НОГООН БАЙГУУЛАМЖ

Чойр хот нь одоогийн байдлаар нийт хязгаарлагдмал зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлт 544.42 га, нийтийн хэрэгцээний зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлт 54.31 га, тусгай зориулалттай цэцэрлэгжүүлэлт 0.0 га-д байгуулсан байна. Мөн албан байгууллага, аж ахуй нэгжүүд, айл өрхүүд хашаандаа мод тарьж заншиж байна.

Зураг 4-4 Чойр хотын ногоон байгууламжийн одоогийн байдал

Эх сурвалж: <https://urban.gov.mn/map#/map>

Зураг 4-5 Чойр хотын ногоон байгууламжийн одоогийн байдал

Эх сурвалж: “Сонголт дизайн” ХХК-ны талбайн судалгаа /2023.08.29-30/

Зураг 4-6 Чойр хотын ногоон байгууламжийн одоогийн байдал

Эх сурвалж: “Сонголт дизайн” ХХК-ны талбайн судалгаа /2023.08.29-30/

4.3 НИЙГМИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ БАРИЛГАЖИЛТИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ БОЛОВСРОЛЫН БАЙГУУЛЛАГА

1993 оноос Чойр хотын судалгаа арга зүй төв нэртэйгээр шинэчлэгдэн, 1995 оноос боловсрол төв, 2003 оноос боловсролын, соёлын газар, 2013 оноос Боловсролын газар, 2015 оны 02 сарын 04 өдрөөс Боловсрол, соёлын газар, 2016 оны 09 сарын 12 сараас Боловсрол, соёл, урлагийн газар болж болон ажиллагаагаа явуулж байсан бол 2022 оны 01-р сарын 01-с Соёлын Яам байгуулагдаж Боловсрол Шинжлэх ухааны газар болон үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Нийт аймгийн хэмжээнд 5-н Ерөнхий боловсролын сургууль, 6-н цэцэрлэгийн үйл ажиллагаа явуулж байна. Сүмбэр сумын хэмжээнд 3-н ерөнхий боловсролын сургууль, 4-н цэцэрлэгийн үйл ажиллагаа явуулж байна. Мөн Уул уурхайн Политехникийн коллеж боловсролын үйл ажиллагаа үзүүлж байна.

ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛЬ

Хүснэгт 4-1 Боловсролын байгууллагын ашиглалтын тодорхойлолт

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Хүчин чадал	Одоо байгаа	Барилга ашиглалт	Нормоор шаардагдах	Эхний ээлж /2025 он/	Төлөвлөлтийн хугацаанд
1	Ерөнхий боловсролын 1 сургууль	Сурагч	640	1154	180.31			
2	Ерөнхий боловсролын 2 сургууль	Сурагч	640	847	132.34			

3	Ерөнхий боловсролын 5 сургууль	Сурагч	640	1315	205.47			
	Нийт		1920	3316	172.71	3074	3693	4400
4	Ерөнхий боловсролын 1 сургууль	Сурагч	320	*	Төсөл		320	
5	Ерөнхий боловсролын 5 сургууль	Сурагч	320	*	Төсөл		320	

Зураг 4-7 1-р Сургууль

Зураг 4-8 2-р Сургууль

Зураг 4-9 5-р Сургууль

ЦЭЦЭРЛЭГ

Тус сумын хүүхдийн цэцэрлэг нь анх 1993 онд ашиглалтанд орж байсан одоогийн байдлаар 1,2,5,6 цэцэрлэг 4 барилгад сургуулийн өмнөх насны боловсролын үйлчилгээг үзүүлж байна.. Цэцэрлэгийн байгууламжууд нь гадна тоглоомын талбайтай нарны гэрэл сайн авдаг, аливаа барилга байгууламж халхлаагуугүй байна. Цэцэрлэгийн үйлчлэх хүрээ нь сумын төвийн гэр сууцны хороололд хүртээмжгүй байна. Мөн шинэ суурьшлийн бүс болон Төмөр замын баруун талын айл өрхүүдэд үйлчлэх боломж хомс байна.

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжих нэгж	Хүчин чадал	Одоо байгаа	Барилга ашиглалт	Нормоор шаардагдах	Эхний ээлж /2025 он/	Төлөвлөлтийн хугацаанд /2030 он/
1	Сургуулийн өмнөх насны байгууллага 1-р цэцэрлэг	Хүүхэд	175	304	173.71			
2	Сургуулийн өмнөх насны байгууллага 2-р цэцэрлэг	Хүүхэд	140	222	158.57			
3	Сургуулийн өмнөх насны байгууллага 5-р цэцэрлэг	Хүүхэд	250	374	149.6			
4	Сургуулийн өмнөх насны байгууллага 6-р цэцэрлэг	Хүүхэд	100	241	241			
Нийт			565	900	159.29	1054	1407	1886
5	Сургуулийн өмнөх насны байгууллага 5-р цэцэрлэг	Хүүхэд	150*2	*	*		300	*
6	Сургуулийн өмнөх насны байгууллага *-р цэцэрлэг	Хүүхэд	120	*	*		120	*

Зураг 4-10 1-р Цэцэрлэгийн барилга

Зураг 4-11 2- Цэцэрлэгийн барилга

Зураг 4-12 Цэцэрлэгийн барилга

Зураг 4-13 Сансар цэцэрлэг

ПОЛИТЕКНИК КОЛЛЕЖ

2007 оноос үйл ажиллагаа явуулж байна. Тус коллеж нь 2022 оны байдлаар 18 мэргэжил олгож байна. Коллаж нь үндсэн барилгатай дотуур байртай 8 лаборатори анги танхимгаар үйл ажиллагаа явуулж байна.

№	Барилгын нэр	Хүчин чадал	Хүний тоо	Давхарын тоо	Эхний ээлж /2025 он/	Төлөвлөлтийн хугацаанд /2030 он/
1	Хичээлийн байр-1	*	Гол байр	2	*	*
2	Хичээлийн байр-2	*	Туслах байр	2	*	*
3	Хичээлийн байр-3	*	Спорт заал	2	*	*
4	Дотуур байр	300	*	1	*	*

ЭМНЭЛЭГ

Нэгдсэн эмнэлгийн анхны тулгын чулууг 1927 онд Төв аймгийн Говьсүмбэр сумын /тухайн үеийн засаг захиргааны нэгжийн хуваариар/ Баруун-Өвөр гэдэг газарт /одоогийн Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын 4-р багийн нутаг/ 1 бага эмчтэйгээр, 2 гэртэй тавьж байсан.

1969 онд Дорноговь аймгийн Сүмбэрийн сангийн аж ахуй байгуулагдахад 15 ортой хүний их эмчийн салбар болон өргөжиж, 12 орон тоотой ажиллаж эхэлсэн.

1991 оны 6-р сарын 21-ний Улсын бага хурлын 46-р тогтоолоор Чойр хот байгуулагдан 1992 онд 40 орон тоотой, 30 ортой нэгдсэн эмнэлэг баригдан ашиглалтад орж нарийн мэргэжлийн эмч нарын тусламж үйлчилгээг үзүүлж эхэлсэн ба 1994 онд Говьсүмбэр аймаг байгуулагдаж нэгдсэн эмнэлэг нь 89 орон тоотой, 70 ортой болж өргөжин хүн амд 2-р шатлалын эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг үзүүлж байсан.

2021 онд Говьсүмбэр аймагт 100 ортой шинэ эмнэлэг ашиглалтад орж, тус аймагтай хиллэдэг дөрвөн аймгийн 10 гаруй сумын иргэд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг авч

эхлээд байна. Учир нь Говьсүмбэр аймагтай хиллэдэг бусад аймаг, сумдын иргэд Говьсүмбэрт хүүхдээ сургах, бизнес эрхлэх, шилжин суурьших тохиолдол элбэг байна.

№	Барилгын нэр	Хүчин чадал	Хүний тоо	Ашиглалтанд орсон он	Давхарын тоо
1	Эмнэлэг	100	-	2021	4
2	Хуучин эмнэлэг	70	-	-	2
3	Эмнэлэг	15	-	-	2
4	Эмнэлэг /Чойр клиник/	-	-	-	2

Зураг 4-14 Эмнэлгийн барилга /Нэгдсэн эмнэлэг/

Зураг 4-15 Эмнэлгийн барилга /Хуучин/

СОЁЛЫН ТӨВ

“Боржигин” чуулгын шинэ барилга нийт 400 хүнийг нэг дор хүлээн авах хүчин чадалтай бөгөөд барилга ашиглалтад орсноор үзэгчид стандарт шаардлага хангасан танхимд урлаг соёлын үйлчилгээ авахаас гадна уран бүтээлчид зориулалтын өрөө, тасалгаа, танхимд уран бүтээлээ туурвих боломж бүрдэх аж.

Хүснэгт 4-2 Соёл урлагын барилгуудын ашиглалтын тодорхойлолт

№	Барилгын нэр	Хүчин чадал	Хүний тоо	Давхарын тоо	Тайлбар
1	Боржигон чуулга	400	-	3	Баригдаж байгаа
2	Боржигон чуулга /хуучин/	200	-	2	
3	Чуулга		-	2	
4	Хийд		-	1	

Зураг 4-16 Боржигин чуулга

Зураг 4-17 Хуучин соёлын төвийн барилга

ХИЙД

Түшээт гүн Соном ваанчигийн үед түүний хошууны түшмэл тоть Галдаа, Хансан занги, лам Лодоншарав нар Хар бутан дэнж гэж одоогийн сумын төв байрлаж байгаа газарт сүм дуган байгуулахыг зөвшилцаж хамгийн түрүүнд Ганжуур, Данжуур суврага босгосноор энэ хийдийг барих ажил 1810 онд эхэлсэн гэж үздэг. Хожим XIII Далай лам Түвдэнжамц 1904 онд морилж үдэлсний учир Угтаал сангийн далай хэмээн нэрлэх болжээ. Богд эзний жавтай, Цонид чойр бүхий шашны томоохон хүрээ хийдийн нэг юм. Арав гаруй сүм дугантай байсны отгон нь одоогийн Их цогчин Дамбадаржаалин дуган юм. Хийдийн хурлыг голцуу цорж лам, голлон хуруулж 10 мөр суудалд лам нар эгнэн суудаг, тэднээс эрдэм номын цол хамгаалах дамжаа барих хурал хурах үед 600 орчим лам хурдаг байжээ. Энэ хийдийг хаасны дараа тэр бойпирыг Халтарын Жадамбаа гэдэг лам Улаанбаатарт аваачиж Гандантэгчилэн хийдийн Очирдарын сүмийн үүдэнд тавьсан нь одоо байгаа. Энэ хийд нь дөрвөн аймаг, дөрвөн дацантай 300 гаруй ламтай бүрэн хэмжээний цам майдартай 10 гаруй дуган суврагатай

байжээ. Засгийн газрын 2008 оны 175 дугаар тогтоолоор энэ дуганыг улсын тусгай хамгаалалтанд авсан. Сангийн далай хийд нь цэцэрлэгжүүлэлт сайтай.

Зураг 4-18 Сангийн далай хийд

ЗАСАГ ДАРГЫН ТАМГЫН ГАЗАР

Засаг даргын тамгын барилга 1982 онд ашиглалтанд орсон блок, тоосгон хийцтэй барилга.

Зураг 4-19 Аймгийн тамгын газрын барилга

Зураг 4-20 Сумын тамгын газрын барилга

4.4 ГАЗАР АШИГЛАЛТЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын төвийн газар ашиглалтын одоогийн байдлын судалгааг байрзүйн зураглал, ГЗБГЗЗГ-с ирүүлсэн мэдээлэл болон тус сумын газрын даамлын кадастрын мэдээллийг үндэслэн боловсруулав. Газар ашиглалтын зураглалын ажлыг Монгол Улсад мөрдөгдөж буй хууль тогтоомж (Монгол улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хууль-н 7-р зүйл, Газрын тухай хууль-н 29-р зүйл), геодези, байр зүйн зураглалын норматив баримт бичгийн хүрээнд суурь судалгаа, хээрийн хэмжилт, суурин боловсруулалт, үнэлгээний үе шатыг хамруулан гүйцэтгэсэн болно.

Чойр хотын төвд одоогийн байдлаар иргэн, аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллагын эзэмшилд нийт 3394 ш нэгж талбар байна. Мөн гэр сууцны зориулалтаар нийт 284.96 га талбайд 2710 ш нэгж талбар бүртгэлтэй байна. Сумын төв нь цөөн хүн амтай боловч эдэлбэр газрынхаа байгаль газар зүйн онцлог, ландшафтаас хамаарч таруу суурьшсан. Мөн сумын төвийн барилгажсан хэсэг нь газар ашиглалтын хувьд гудамж хоорондын зай ихтэй, гэр хорооллын байршил болон гудамж эмх цэгцгүй, шороон зам зүг бүр салбарлаж хөрсийг доройтуулсан байдалтай байна. /ГЗБ-01 зургийг үзнэ үү./

Хот байгуулалтын тухай хуулийн 13-р зүйлд тусгагдсан Хот, тосгоны нутаг дэвсгэрийн бүсчлэл-ээр ангилсныг Хүснэгт 1-д үзүүлэв.

Хүснэгт 4-3 Газрын нэгдмэл сангийн ангилалаар

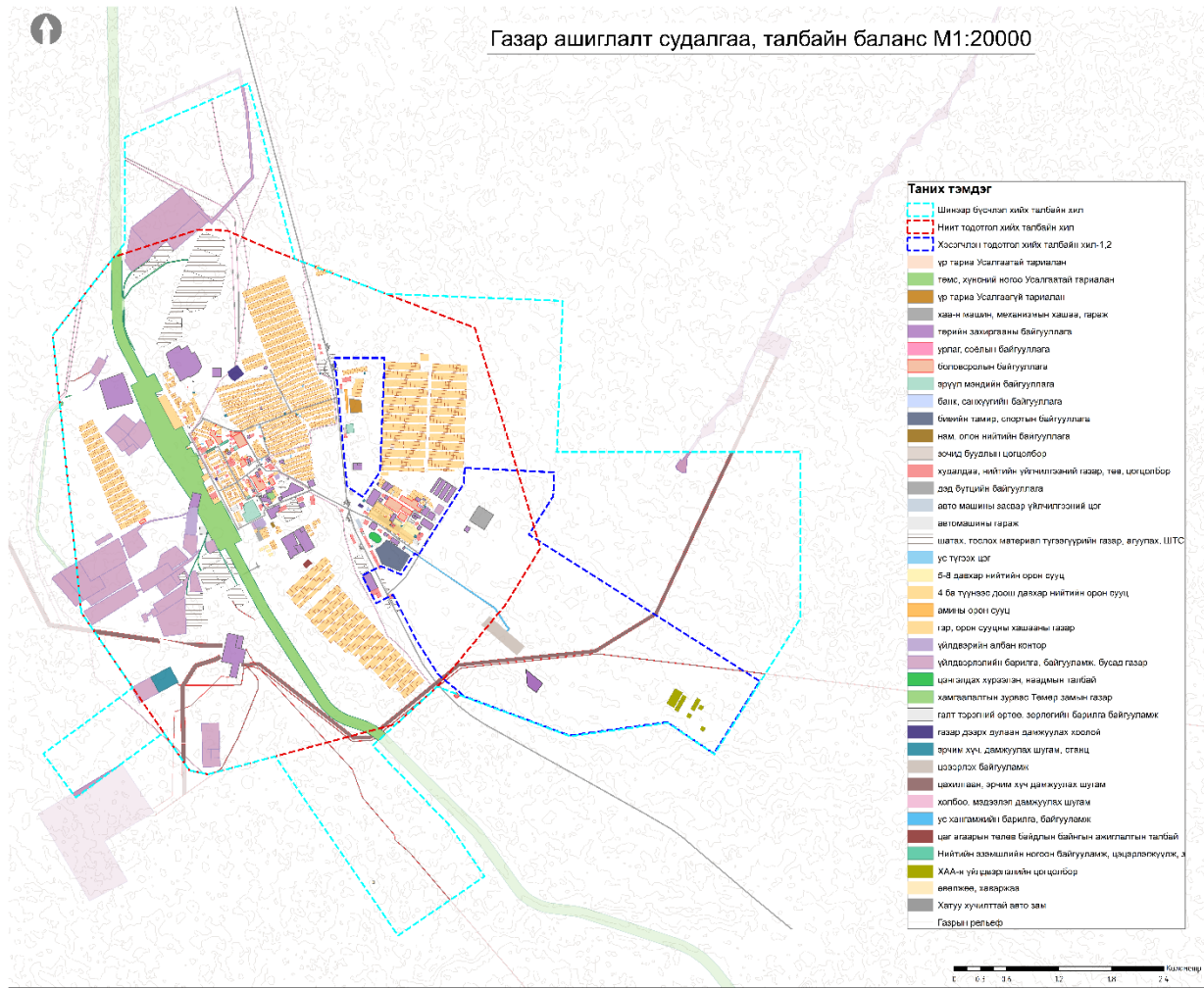
№	Газар ашиглалтын бүсчлэл	Талбайн хэмжээ /га/	Эзлэх хувь			
1	Хөдөө аж ахуйн газар	Тариалан	2.86	8.25	0.07	0.2
2		ХАА-н барилга, байгууламж	5.39		0.12	
3	Хот, тосгон бусад суурины газар	Барилга, байгууламжийн газар	191.96	709.35	4.45	16.43
4		Суурьшлын газар	328.61		7.61	

5		Үйлдвэрийн газар	187.29		4.34	
6		Нийтийн эдэлбэрийн газар	1.49		0.03	
7	Зам, шугам сүлжээний газар	Төмөр замын газар	117.36	221.84	2.72	5.14
8		Авто замын газар	10.2		0.24	
9		Шугам сүлжээний газар	94.28		2.18	
10	Ойн сан бүхий газар	-	-		-	-
11	Усан сан бүхий газар	-	-		-	-
12	Улсын тусгай хэрэгцээний газар	-	0.51	0.51	0.01	0.01
13	Эзэмшил ашиглалтад олгогдоогүй сул чөлөөтэй газар		3376.1	3376.1	78.22	78.22
НИЙТ ДҮН			4316		100	

Мэдээллийн санд бүртгэлтэй нийт 3394 нэгж талбар байгаа бөгөөд үүнээс газар ашиглалтын байдлаар тариалангийн газарт 4 нэгж талбар 2.86 га, ХАА-н барилга, байгууламж 13 нэгж талбар 5.39 га, барилга байгууламжийн газарт 538 нэгж талбар 191.96 га, суурьшлын газарт 2717 нэгж талбар 328.61 га, үйлдвэрийн газарт 41 нэгж талбар 187.29 нийтийн эдэлбэрийн газарт 4 нэгж талбар 1.49, төмөр замын газарт 14 нэгж талбар 117.36 га, авто замын газар 10.2 га, шугам сүлжээний газар 62 нэгж талбарын 94.28 га, шинжлэх ухаан, технологийн сорилт, туршилтын газарт 1 нэгж талбар 0.51 га, сул газар 3376.1 га талбайг тус тус эзэлж байна.

Зураг 4-21 Газар ашиглалт судалгаа, талбайн баланс

Эх сурвалж: “Сонголт Дизайн” ХХК

Хүснэгт 4-4 Чойр хотын газар ашиглалтын одоогийн байдал, талбайн баланс /Газрын нэгдмэл сангийн дэлгэрэнгүй ангилал/

Газар ашиглалтын одоогийн байдал /талбайн баланс/							
ГНС-ын ангилал	Газрын ангилал	Газар ашиглалтын код /Lcode3/	Объектын нэр	Нэгж талбар	Талбай /га/	Эзлэх хувь	Эзлэх хувь
Хөдөө аж ахуйн газар	Усалгаатай тариалан	1301	Үр тариа	2	0.27	0.01	0.19
		1302	Төмс, хүнсний ногоо	1	0.59	0.01	
	Усалгаагүй тариалан	1401	Үр тариа	1	2.0	0.05	
	ХАА-н барилга, байгууламжийн газар	1601	Өвөлжөө, хаваржаа	1	0.07	0.00	

		1604	ХАА-н машин, механизмын хашаа, гараж	1	0.82	0.02				
		1606	ХАА-н үйлдвэрлэлийн цогцолбор	11	4.5	0.1				
Хот, тосон, бусад суурины газар	Барилга, байгууламжийн газар	2101	Төрийн захиргааны байгууллага	71	62.71	1.45	4.46			
		2103	Урлаг соёлын байгууллага	2	0.22	0.01				
		2104	Боловсролын байгууллага	13	11.05	0.26				
		2105	Эрүүл мэндийн байгууллага	4	4.32	0.1				
		2106	Банк, санхүүгийн байгууллага	2	0.24	0.01				
		2107	Биеийн тамир, спортын байгууллага	1	8.16	0.19				
		2108	Нам, олон нийтийн байгууллага	2	0.35	0.01				
		2110	Зочид буудлын цогцолбор	3	0.6	0.01				
		2111	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний газар, цогцолбор	114	12.52	0.29				
		2112	Дэд бүтцийн байгууллага	2	4.02	0.09				
		2115	Авто машины засвар үйлчилгээний цэг	2	0.65	0.02				
		2116	Авто машины гараж	276	0.91	0.02				
		2117	Шатах, тослох материал түгээгүүрийн газар, агуулах, ШТС	39	85.96	1.99				
		2118	Ус түгээх цэг	7	0.25	0.01				
		Зам, шугам сүлжээний газар	Суурьшлын газар	2202	5-8 давхар нийтийн орон сууц	5		3.02	0.07	7.62
				2203	4 ба түүнээс доош давхар нийтийн орон сууц	1		5.55	0.13	
				2204	Амины орон сууц	1		0.67	0.02	
				2205	Гэр, орон сууцны хашааны газар	2710		319.37	7.4	
Зам, шугам сүлжээний газар	Үйлдвэрийн газар	2301	Үйлдвэрийн албан контор	5	5.19	0.12	4.34			
		2302	Үйлдвэрлэлийн барилга, байгууламж, бусад газар	36	182.1	4.22				
	Нийтийн эдэлбэрийн газар	2402	Нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламж, цэцэрлэгжүүлж, зүлэгжүүлсэн талбай	3	0.38	0.01	0.04			

		2403	Цэнгэлдэх хүрээлэн, наадмын талбай	1	1.11	0.03	
	Төмөр замын газар	3102	Хамгаалалтын зурвас	10	115.75	2.68	2.72
		3103	Галт тэрэгний өртөө, зөрлөгийн барилга байгууламж	4	1.61	0.04	
	Авто замын газар	-	Хатуу хучилттай авто зам	-	10.2	0.24	0.24
	Шугам сүлжээний газар	3401	Газар дээрх дулаан дамжуулах хоолой	6	2.48	0.06	2.2
		3402	Эрчим хүч, дамжуулах шугам, станц	14	5.57	0.13	
		3409	Цэвэрлэх байгууламж	1	7.3	0.17	
		3410	Цахилгаан, эрчим хүч дамжуулах шугам	22	55.49	1.29	
		3411	Холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугам	18	20.94	0.49	
		3412	Ус хангамжийн барилга, байгууламж	1	2.5	0.06	
Улсын тусгай хэрэгцээний газар		6501	ШУ, технологийн сорилт, туршилт	1	0.51	0.01	0.01
		2406	Сул чөлөөтэй газар	-	3376.1	78.22	78.22
Нийт				3394ш	4316га	100	100

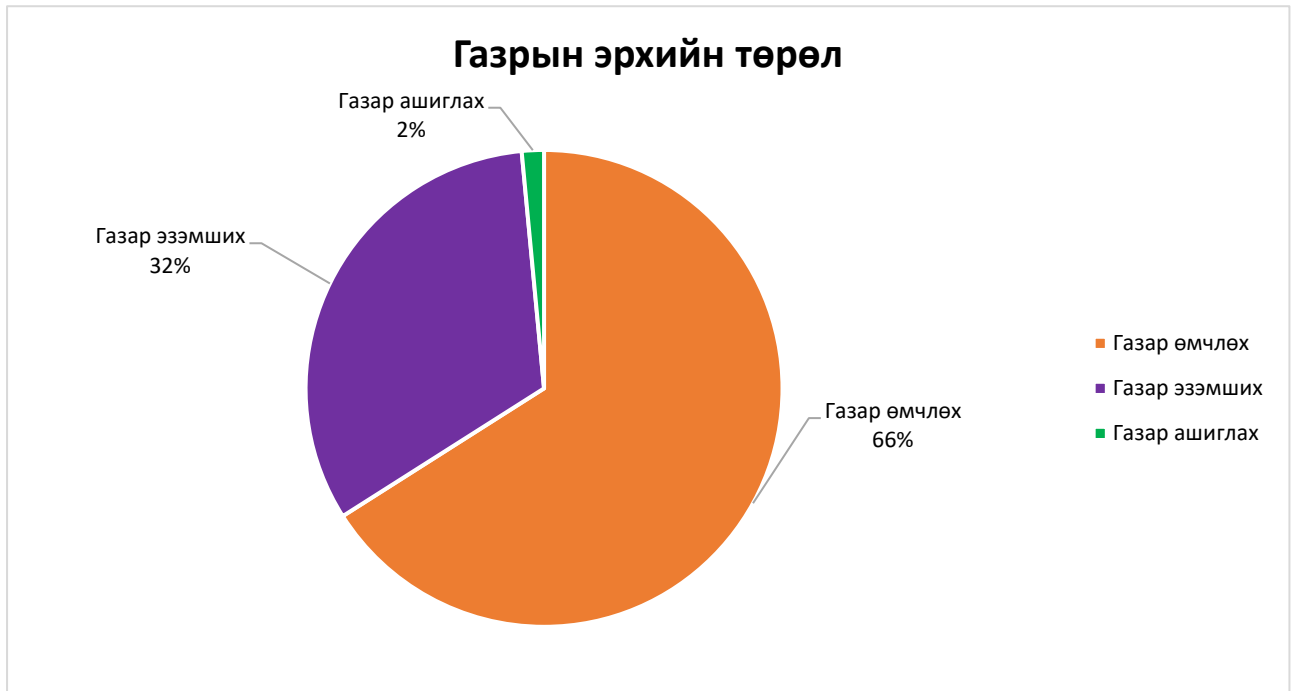
ГАЗРЫН ЭРХИЙН ТӨРӨЛ

Чойр хотын төвд 3394 ш нэгж талбар харьяалагдаж байна. Түүнчлэн кадастрын мэдээллийн санд бүртгэлтэй нийт нэгж талбарууд нь газрын эрхийн төрлийн хувьд 2240 нь газар өмчлөх, 1103 нь газар эзэмших, үлдсэн 51 нь газар ашиглах байна.

Өмчлөх эрхийн бүртгэлтэй нэгж талбарууд нь нийт нэгж талбарын 66.0 хувь буюу 2240 нь 284.96 га талбайг хамарч байна.

Эзэмших эрхийн бүртгэлтэй нэгж талбарын 1103 нь 691.63 га талбай нь нийт нэгж талбарын 32.5 хувийг эзэлж байна.

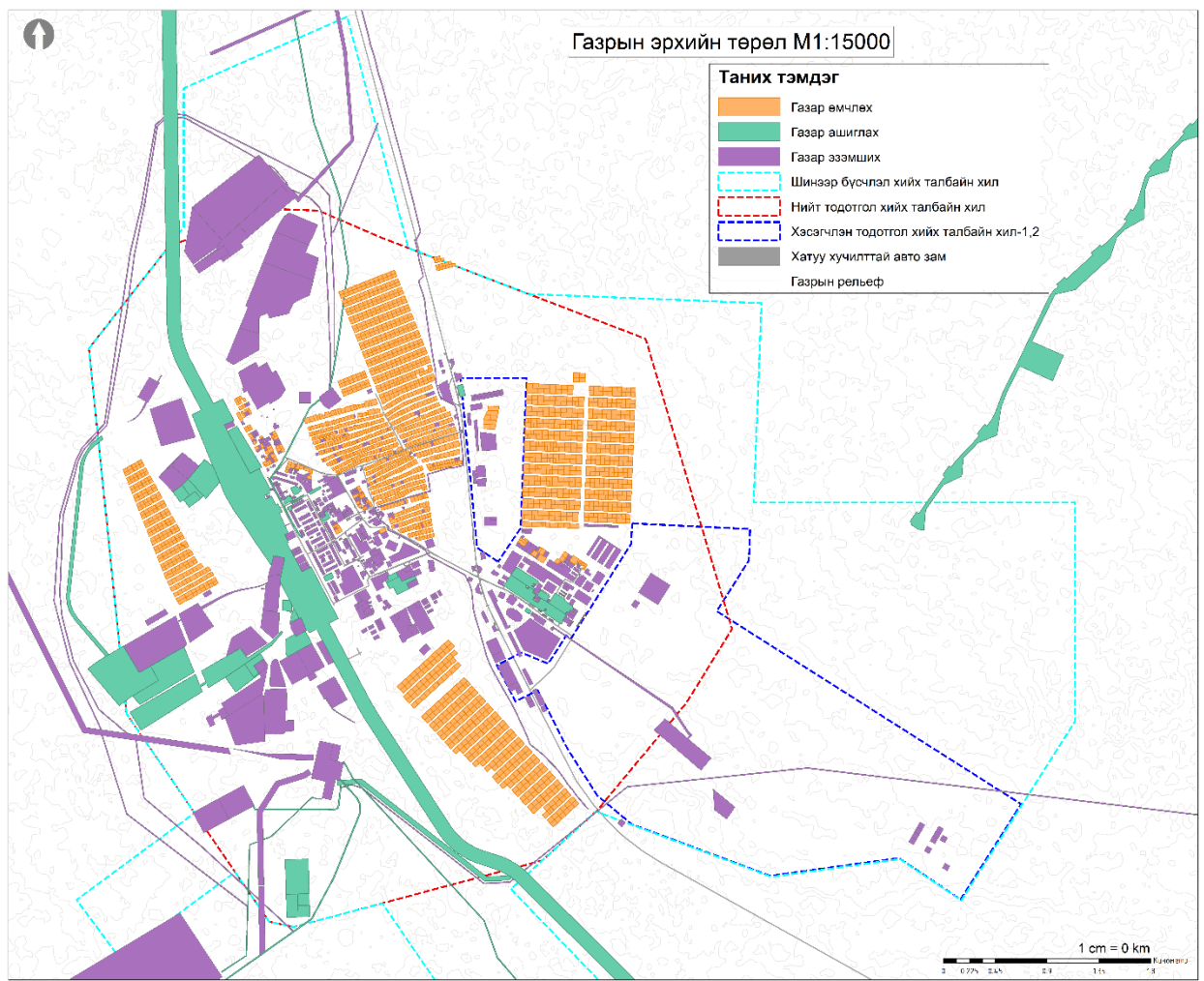
График 4-1 Газрын эрхийн төрөл

Хүснэгт 4-5 Газрын эрхийн төрөл

№	Газрын эрхийн төрөл	Нийт		
		Нэгж талбарын тоо	Талбайн хэмжээ /га/	Эзлэх хувь /%/
1	Газар өмчлөх	2240	284.96	66.0
2	Газар эзэмших	1103	691.63	32.5
3	Газар ашиглах	51	713.68	1.5
Нийт		3394	1690.27	100

Зураг 4-22 Газрын эрхийн төрөл

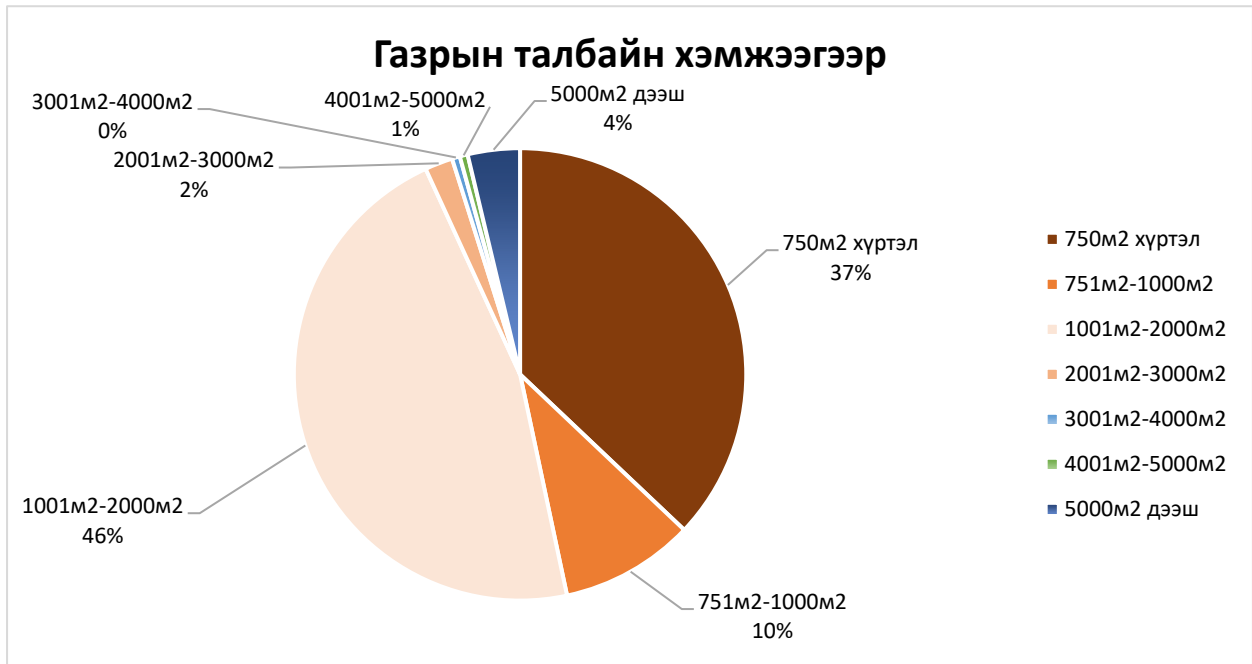
ГАЗРЫН НЭГЖ ТАЛБАРЫН ХЭМЖЭЭ

Чойр хотын төвийн тэг гортиг дэх нийт нэгж талбарыг талбайн хэмжээгээр нь 7 ангилж, эрхийн бүртгэлээр ангилан үзэхэд нийт эдэлбэр газрын 37.3% буюу 1268 нь 1 м²-750 м², 9.75% буюу 331 нь 751 м²-1000 м², 45.85% буюу 1556 нь 1001 м²-2000 м², 2.15% буюу 73 нь 2001 м²-3000 м², 0.53% буюу 18 нь 3001 м²-4000 м², 0.53% буюу 18 нь 4001 м²-5000 м², 3.83% буюу 130 нь 5001 м² дээш хэмжээтэйгээр газар олголт хийжээ.

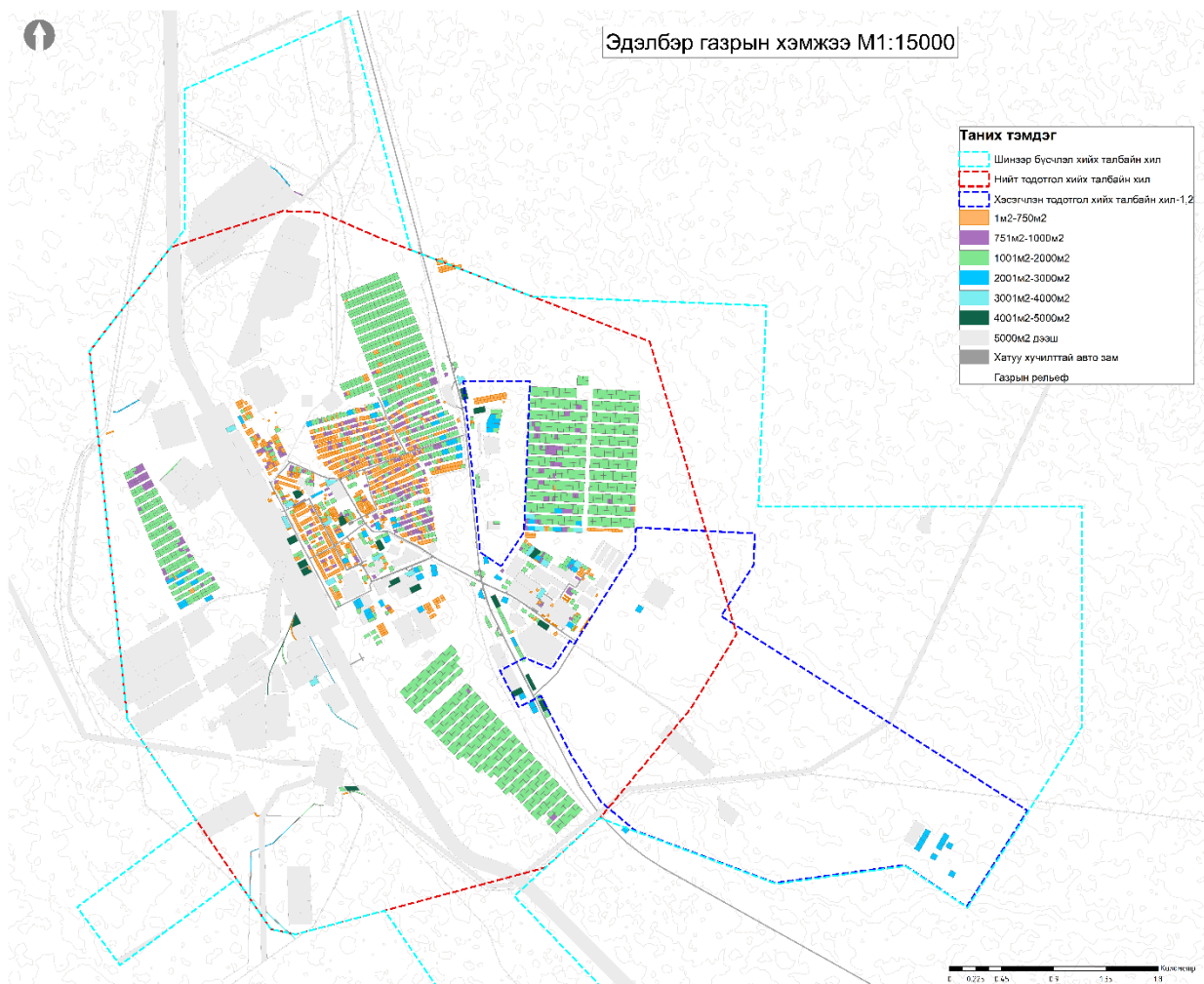
Хүснэгт 4-6 Нийт эдэлбэр газрын хэмжээ

№	Эдэлбэр газрын хэмжээ	Нийт		
		Нэгж талбарын тоо	Талбайн хэмжээ /га/	Эзлэх хувь /%/
1	1м ² -750 м ²	1268	48.29	37.36
2	751м ² -1000 м ²	331	29.73	9.75
3	1001м ² -2000 м ²	1556	240.56	45.85
4	2001м ² -3000 м ²	73	17.92	2.15
5	3001 м ² -4000 м ²	18	6.3	0.53
6	4001 м ² -5000	18	8.5	0.53
7	5000 м ² дээш	130	1338.97	3.83
Нийт		3394	1690.27	100

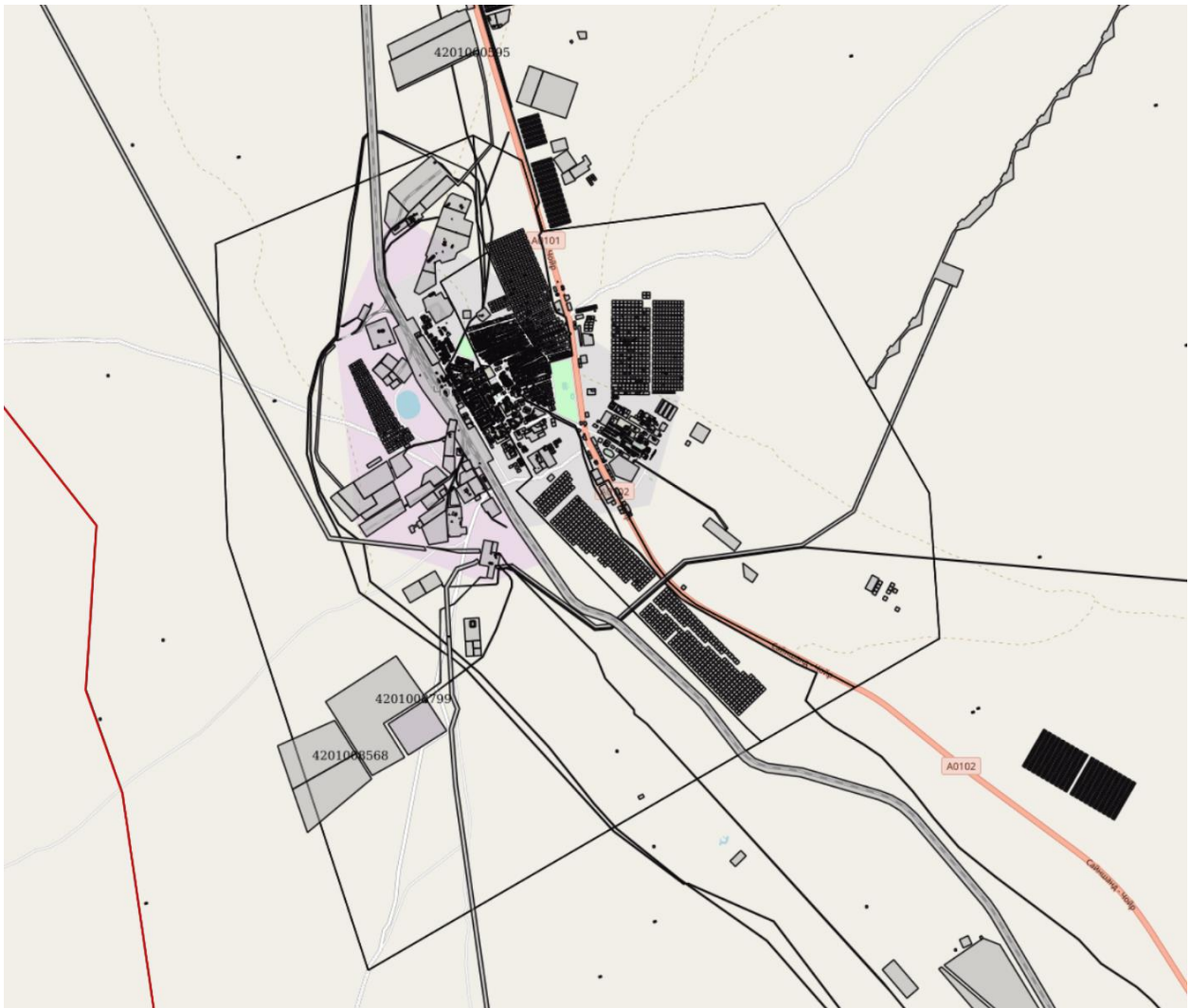
График 4-2 Газрын талбайн хэмжээгээр

Зураг 4-23 Эдэлбэр газрын хэмжээ

Зураг 4-24 Чойр хотын кадастрын зураг

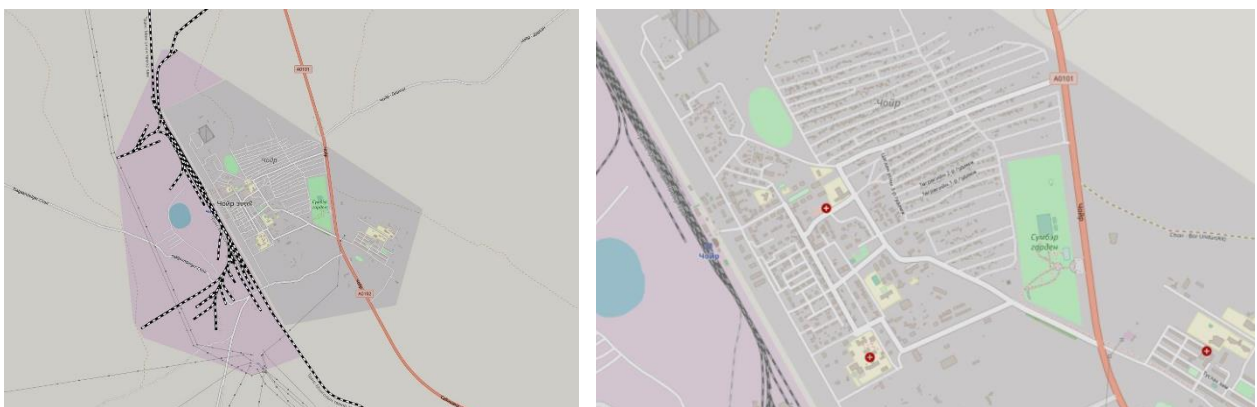

Эх сурвалж: Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар, 2022 он

4.5 ГУДАМЖ, ЗАМ, ТЭЭВРИЙН СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Гадна зам, тээврийн схем: Улаанбаатар хотоос Чойр хот хүртэл босоо тэнхлэгийн улсын чанартай 240 км хатуу хучилттай замаар холбогддог. Олон улсын транзит төмөр замын сүлжээгээр холбогдсон тааламжтай нөхцөлтэй юм.

Зураг 4-25 Гадна зам, тээвэр болон гудамж, замын одоогийн байдал

Эх сурвалж: <https://urban.gov.mn/map#/map>

Гудамж, зам сүлжээ: Авто замын сүлжээний ихэнх хувийг хатуу хучилттай зам эзэлдэг. Төмөр замын өртөөний жижиг сууцны хороолол, гэр сууцны хороолол дотор шороон замтай байгаа нь орчны тоосжилтыг үүсгэхээс гадна гэр сууцны хорооллын төлөвлөлтгүй газар олголтын улмаас онцгой байдлын үйл ажиллагааг явуулахад хүндрэлтэй байна. Бусад багуудтайгаа Чойр хот сайжруулсан болон хөрсөн замаар холбогдоно.

Зураг 4-26 Гадна зам, тээвэр болон гудамж, замын одоогийн байдал

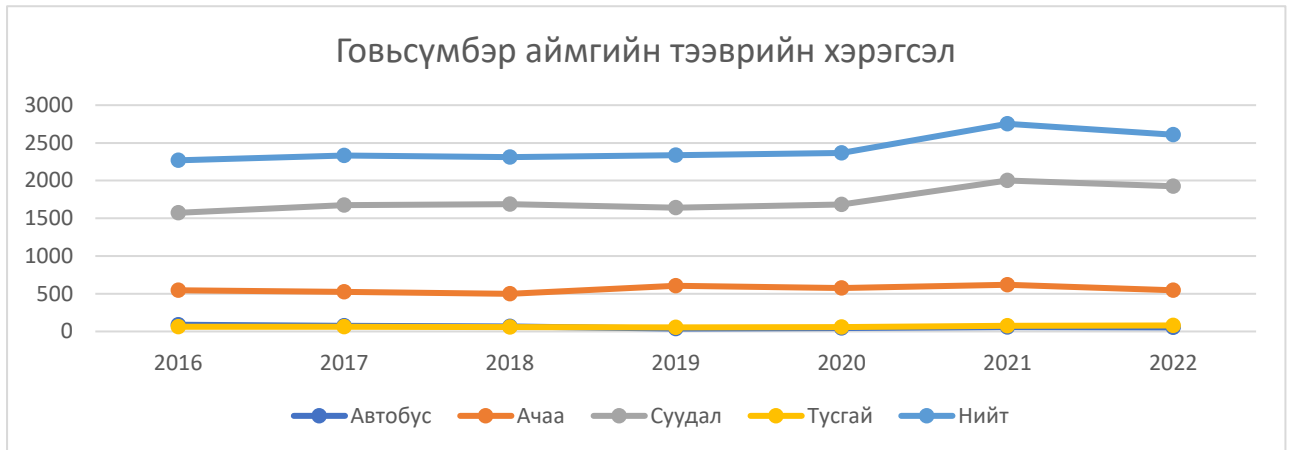
Эх сурвалж: “Сонголт дизайн” ХХК-ны талбайн судалгаа /2023.08.29-30/

ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЭЛ

Хүснэгт 4-7 Говьсүмбэр аймгийн тээврийн хэрэгсэлийн тоо, төрлөөр

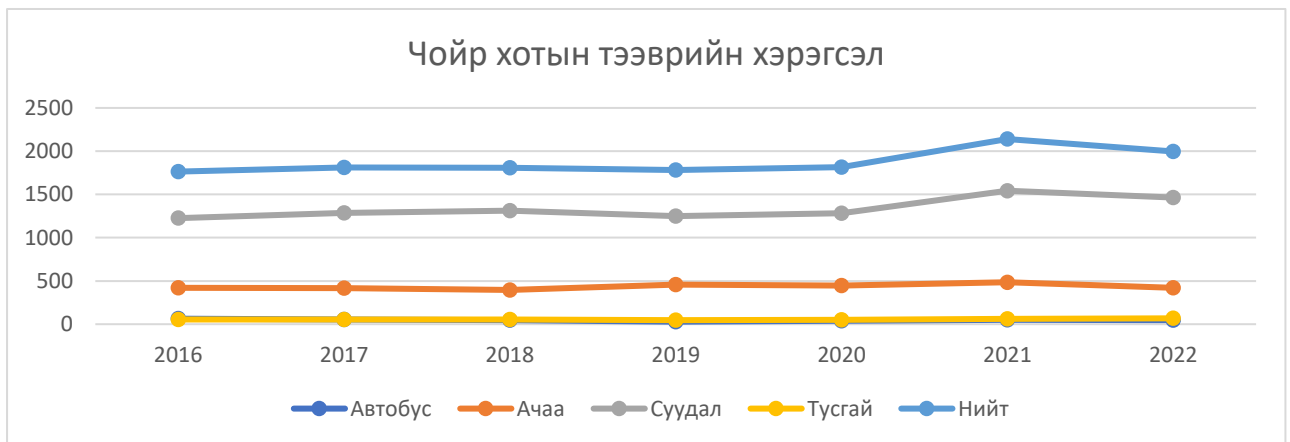
Төрөл	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Автобус	89	74	67	38	47	58	53
Ачаа	545	523	499	607	577	619	547
Суудал	1,573	1,673	1,686	1,639	1,685	2,001	1,927
Тусгай	62	63	59	54	58	75	80
Нийт	2,269	2,333	2,311	2,338	2,367	2,753	2,607

Хүснэгт 4-8 Чойр хотын тээврийн хэрэгсэлийн тоо, төрлөөр

Төрөл	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Автобус	64	53	47	29	38	50	46
Ачаа	420	417	396	459	446	485	420
Суудал	1,226	1,285	1,312	1,248	1,283	1,543	1,464
Тусгай	54	55	53	47	49	62	68
Нийт	1,764	1,810	1,808	1,783	1,816	2,140	1,998

5 ТАВДУГААР БҮЛЭГ. ИНЖЕНЕРИЙН ДЭД БҮТЦИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

“Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө” боловсруулах ажлын хүрээнд дулаан хангамжийн системийн одоогийн байдал, төлөвлөлтийг дараах баримт бичгийг үндэслэн боловсруулав.

Үүнд:

1. Говьсүмбэр аймгийн Засаг дарга Г.Батсуурь 2023 оны 00-р сарын 00-ны өдөр баталсан Дугаар: ХЕТ-00000/2023 “Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах зургийн даалгавар”;
2. Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого” /2.5.3. Хот, суурин газрын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу инженерийн шугам сүлжээнд холбогдсон амины орон сууцны хэмжээг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэн 2050 он гэхэд бүх төрлийн орон сууцыг инженерийн шугам сүлжээтэй болгоно;
3. Монгол Улсын Их Хурлын 2008 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал”-ын /4.7.2г, 4.7.3, 4.7.5 б, 5.1.3 дахь заалтууд;
4. Хот байгуулалтын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.4 дэх заалт;
5. Говьсүмбэр аймгийн 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл-8.1.6, 8.1.8;
6. Говьсүмбэр аймгийн 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл-Зорилго-6. Ногоон хөгжил;
7. Говьсүмбэр аймгийн Засаг даргын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн заалт-3.5 Эрчим хүчний найдвартай байдлыг хангах.-3.5.2-3.5.3-заалт;
8. Аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөр 3.7.5 Чойр хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний өөрчлөлт болон хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө;
9. Газар зохион байгуулалт “Газрын тухай хуулийн 24.1” ;
10. Архитектор орон зайн төлөвлөлтийн шийдэл;

5.1 ДУЛААН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Чойр хот нь Улаанбаатар хотоос 230 км зайтай. 2022 оны хүн амын статистикийн судалгааны байдлаар Говьсүмбэр аймгийн хэмжээнд 5265 өрхийн 18042 хүн суурьшиж байна. Аймгийн хэмжээнд Баянтал, Шивээговь болон Сүмбэр гэсэн 3 сумтай. Чойр хотын төвийг Сүмбэр гэх бөгөөд 6 багтай. Сумын төвд Сансар, Ганзам, Найрамдал гэж хуваагддаг. Сумын хэмжээнд 3848 өрхийн 13176 хүн суурьшиж байна.

Говьсүмбэр аймгийн Чойр хот нь Барилгад хэрэглэх уур амьсгал ба геофизикийн үзүүлэлт /БНБД 23-01-09/-ийн хүснэгт 5-д заасны дагуу уур амьсгалын II-р бүсэд байрладаг.

Гадна агаарын тооцооны температур:

Хамгийн хүйтэн үеийн 1 хоногийн температур

-33.2°C

Хамгийн хүйтэн 3 хоногийн температур	-31.9°C
Хамгийн хүйтэн 5 хоногийн температур	-30.7°C
Хамгийн халуун үеийн 1 хоногийн температур	°C

Галлагааны хугацаа эхлэх өдөр 15.IX , дуусах өдөр 15.V , үргэлжлэх хоног 245 өдөр.

Зураг 5-1 Чойр хотын орчны тойм

Одоогоор Чойр хотын хэмжээнд 8ш халаалтын зуухнаас хэрэглэгчдийг дулааны эрчим хүчээр хангаж байна. Тус халаалтын зуухнуудын шугам сүлжээ болон зуухны ашиглалт үйл ажиллагааг хувийн хэвшлийн болон орон нутгийн байгууллагууд хариуцан ажиллаж байна. Эдгээрээс Төмөр замын харьяа 4ш зуухны барилга, Хонхор, Сүмбэр, Шүүхийн болон Хорихын гэсэн зуухнаас хэрэгцээний халуун ус болон дулааны эрчим хүчийг түгээж байна.

Зураг 5-2 Чойр хотын эх үүсвэрийн байрлал болон дулааны шугамын одоогийн байдал

1-Р БАГ ГАН ЗАМ ХЭСЭГ

Төмөр замын I зуух

I халаалтын зуухны газар нь төмөр замын төв зуухны үүргийг гүйцэтгэдэг бөгөөд 45 орон сууц, 23 албан газрын барилга байгууламжийн Q-3.13 Гкал/ц дулааны эрчим хүчээр ханган ажиллаж байна. Хэрэглэгчдийн дулааны ачаалал, шугамын урт диаметр болон зуухны мэдээллийг хүснэгтээр оруулав.

Хүснэгт 1. Одоо байгаа барилгын дулааны ачаалал

№	Барилгын нэр	Давхар	Талбай, м2	Эзэлхүүн, м3	Тоо, ш	Хүчин чадал /хүн/	Дулааны ачаалал, кВт		Нийт
							Халаалт	Халуун ус	
							БНБД 41-02-05		
23-р хэсэг									
1	ЧойрМРЦ	3	275	2475	1		80.6	0	80.62
2	Техникийн үзлэгийн газар	1	361	1083	1		35.3	0	35.28

3	Зэхэлий /ус/	1	47	141	1		4.6	0	4.59
4	Уурын зуухны газар	1	282	846	1		0	0	0
5	Зоорь		4556	0	2		0	0	0
6	Амрах байр	2	459	2754	1	20	89.7	0	89.71
7	Алтан нутаг /зочид буудал/	1	285	855	1	10	27.9	0	27.85
8	Тоосгон сууц №130	1	167	501	1	10	16.3	8.03	24.34
9	2 давхар сууц	2	486	2916	6	48	569.9	231.12	801.03
10	5 давхар сууц №133	5	486	7290	1	120	199.5	96.3	295.76
23-р хэсгийн нийлбэр ачаалал							1023.7	335.45	1359.17
26-р хэсэг.Б									
11	2 айлын модон сууц	1	133	399	1	8	13	6.42	19.42
12	1 айлын модон сууц	1	69	207	1	4	6.7	3.21	9.95
13	Авто засварын газар	1	80	240	1		7.8	0	7.82
14	Талхны үйлдвэр	1	200	600	1	0	19.5	0	19.54
15	1 айлын тоосгон сууц	1	140	420	1	4	13.7	3.21	16.89
16	2 айлын тоосгон сууц	1	170	510	1	8	16.6	6.42	23.03
17	2 айлын модон сууц	1	101	303	1	8	9.9	6.42	16.29
18	1 айлын модон сууц	1	76	228	1	4	7.4	3.21	10.64
19	2 айлын модон сууц	1	100	300	1	8	9.8	6.42	16.19
20	Халуун ус	1	355	1065	1	10	34.7	8.37	43.06
26Б-р хэсгийн нийлбэр ачаалал							139.2	43.68	182.84
27-р хэсэг									
21	2 айлын тоосгон сууц №18	1	104	312	1	8	10.2	6.42	16.58
22	2 айлын тоосгон сууц №19	1	104	312	1	8	10.2	6.42	16.58
23	2 айлын тоосгон сууц №20	1	104	312	1	8	10.2	6.42	16.58

24	2 айлын тоосгон сууц №21	1	104	312	1	8	10.2	6.42	16.58
25	2 айлын тоосгон сууц №22	1	116	348	1	8	11.3	6.42	17.76
26	2 айлын модон сууц №23	1	122	366	1	8	11.9	6.42	18.34
27	2 давхар сууц №117	2	423	2538	1	8	82.7	6.42	89.09
28	2 айлын тоосгон сууц №24	1	178	534	1	8	17.4	6.42	23.81
29	2 айлын тоосгон сууц №25	1	160	480	1	8	15.6	6.42	22.06
30	ТХҮҮ-н контор	1	241	723	1		23.6	0	23.55
31	Ган зам дэлгүүр	1	354	1062	1		34.6	0	34.59
32	Талс барилгын материалын дэлгүүр	1	243	729	1		23.7	0	23.75
33	Модон дэлгүүр	1	170	510	1		16.6	0	16.61
34	Тоосгон байр	1	117	351	1	4	11.4	0	11.43
35	Модон сууц	1	275	825	1	4	26.9	3.21	30.08
36	Модон сууц	1	275	825	1	4	26.9	3.21	30.08
37	Дэлгүүр тоосгон	1	86	258	1		8.4	0	8.4
38	Дэлгүүр тоосгон	1	181	543	1		17.7	0	17.69
39	Блокон сууц	1	36	108	1	4	3.5	3.21	6.73
40	Дэлгүүр тоосгон	1	232	696	1		22.7	0	22.67
41	Модон сууц	1	92	276	1	4	9	3.21	12.2
42	Сансар цэцэрлэг	2	600	3600	1	150	117.3	36.64	153.9
27-р хэсгийн нийлбэр ачаалал							521.8	107.26	629.08
30-р хэсэг									
43	2-р сургууль	2	695	4170	1		135.8	0	135.83
44	Спорт заал	2	431	2586	1	150	84.2	125.61	209.84
45	2-р сургуулийн өргөтгөл	2	634	3804	1		123.9	0	123.91
46	Модон сууц	1	164	492	1	120	16	96.3	112.33

47	2 айлын тоосгон сууц №15	1	135	405	1	8	13.2	6.42	19.61
48	2 айлын тоосгон сууц №14	1	135	405	1	8	13.2	6.42	19.61
49	2 айлын тоосгон сууц №13	1	135	405	1	8	13.2	6.42	19.61
50	2 айлын тоосгон сууц №12	1	100	300	1	8	9.8	6.42	16.19
51	Модон сууц	1	513	1539	1	4	50.1	3.21	53.34
52	Модон сууц	1	500	1500	1	4	48.9	3.21	52.07
53	Тоосгон сууц №20	1	276	828	1	4	27	3.21	30.18
54	Тоосгон сууц №19	1	270	810	1	4	26.4	3.21	29.59
55	Тоосгон сууц	1	110	330	1	4	10.7	3.21	13.96
56	Тоосгон сууц №95	2	296	1776	1	4	57.9	3.21	61.06
57	Тоосгон сууц №96	2	296	1776	1	4	57.9	3.21	61.06
30-р хэсгийн нийлбэр ачаалал							688.1	270.06	958.2
Зуухны дулааны нийт ачаалал							2372.8	756.5	3129.3
Сүлжээний усны зарцуулалт, т/цаг									59.8

Хүснэгт 2. ТЗ-н 1-р зуухны шугамын диаметр болон урт

№	Халаалт		Хэрэгцээний халуун ус	
	Шугамын диаметр, мм	Шугамын урт, м	Шугамын диаметр	Шугамын урт, м
1	2Ф200	396		
2	2Ф150	348		
3	2Ф125	356		
4	2Ф100	286		
5	2Ф80	60	2Ф80	643
6	2Ф70	537	2Ф70	75
7	2Ф50	843	2Ф50	390
8	2Ф40	169	2Ф40	237
9	2Ф32	333	2Ф32	382

10	2Ф25		2Ф25	49
11	2Ф20		2Ф20	199
12	2Ф	1755	2Ф	544
Нийт		5083		2519

Хүснэгт 3. ТЗ-н 1-р зуухны тоног төхөөрөмжийн үзүүлэлт

№	Ангилал	Тоног төхөөрөмжийн нэр	Марк	Хүчин чадал, Гкал/ц
1	Халаалт	Усан халаалтын тогоо	БЗУИ-100	0.7
2		Усан халаалтын тогоо	БЗУИ-100	0.7
3		Усан халаалтын тогоо	КВР-1.5	0.7
4		Усан халаалтын тогоо	ТЗҮ-1.5	0.7
5		Усан халаалтын тогоо	ТЗҮ-1.5	0.7
Нийт хүчин чадал				3.5
6	Хэрэглээний	Усан халаалтын тогоо	НР-18/54	0.35
Нийт хүчин чадал				0.35

Төмөр замын II зуух

II-р халаалтын зуухнаас 12 орон сууц, 17 албан газрын барилга байгууламжийн Q-3.13 Гкал/ц дулааны эрчим хүчээр ханган ажиллаж байна. Хэрэглэгчдийн дулааны ачаалал, шугамын урт диаметр болон зуухны мэдээллийг хүснэгтээр оруулав.

Хүснэгт 4. ТЗ-н 2-р зуухны шугамын диаметр болон урт

№	Халаалт	
	Шугамын диаметр, мм	Шугамын урт, м
1	2Ф200	85
2	2Ф125	69
3	2Ф100	112
4	2Ф80	386
5	2Ф70	394
6	2Ф50	457

7	2Ф40	174
8	2Ф32	163
9	2Ф25	71
10	2Ф20	
11	2Ф	
Нийт		1911

Хүснэгт 5. ТЗ-н 2-р зуухны мэдээлэл

№	Ангилал	Тоног төхөөрөмжийн нэршил	Марк	Хүчин чадал, Гкал/ц	
1	Халаалт	Усан халаалтын тогоо	НР-18/54	0.35	
2		Усан халаалтын тогоо	НР-18/54	0.35	
3		Усан халаалтын тогоо	КВм-1.63	0.7	
Нийт хүчин чадал				1.4	

Төмөр замын III зуух

III-р халаалтын зуухнаас 5 орон сууц, 18 албан газрын барилга байгууламжийн дулааны эрчим хүчийг ханган ажиллаж байна.

Хүснэгт 6. ТЗ-н 3-р зуухны шугамын диаметр болон урт

№	Халаалт	
	Шугамын диаметр, мм	Шугамын урт, м
1	2Ф125	138
2	2Ф100	142
3	2Ф80	28
4	2Ф70	241
5	2Ф50	249
6	2Ф40	201
7	2Ф32	241
8	2Ф25	6
Нийт		1246

Хүснэгт 7. ТЗ-н 2-р зуухны мэдээлэл

№	Ангилал	Тоног төхөөрөмжийн нэршил	Марк	Хүчин чадал, Гкал
1	Халаалт	Усан халаалтын тогоо	ТЗУ-0.63	0.63
2		Усан халаалтын тогоо	ТЗУ-0.33	0.35
Нийт хүчин чадал				0.98

2-Р БАГ САНСАР ХЭСЭГ

Сумын 2-р баг Сансар талд байрлах Сүмбэр халаалтын зуухнаас 34 хэрэглэгчдийн Q-2.85 Гкал/цаг дулааны тооцоот ачаалал бүхий барилга объектын дулааны эрчим хүчийг түгээн ажиллаж байна. Тус зуухны нүүрсийг Ховилын нүүрсний уурхайгаас 70 км зайнаас жилдээ 4500 тн нүүрсийг хангаж ажилладаг.

Хүснэгт 8. Илчит Сансар ХХК дулааны шугам сүлжээнд холбогдсон барилга байгууламжийн дулааны ачаалал

д/д	Барилгын нэр	Эзэлхүүн, м3	Дулааны ачаалал, Ккал/ц	Зарцуулалт, тн/ц
1	Нийгмийн даатгал	2592	45997.632	1.31
2	Боржигон Чуулга	3830	67967.18	1.94
3	Музей	709	12581.914	0.36
4	Өмгөөлөгчдийн зөвлөл	40	709.84	0.02
5	Ахуй үйлчилгээ	423	7506.558	0.21
6	Баясал цэцэрлэг	2332	46110.636	1.32
7	1-р сургууль	10420	160582.62	4.59
8	Нэгдсэн эмнэлэг	38831	590619.51	16.87
9	Номын сан	606	10754.076	0.31
10	Спорт Хороо	5564	85746.804	2.45
11	Дэлгэрэх билэг	2295	40727.07	1.16
12	Их Сансар	868	15403.528	0.44
13	Ахмадын Хороо	585	9015.435	0.26
14	Онцгой байдлын хэлтэс	6752	104055.072	2.97

15	Далай Хишиг	25	443.65	0.01
16	Шүүх шинжилгээний алба	952	14671.272	0.42
17	Цагдаагийн хэлтэс	10040	164103.8	4.69
18	Цаг уур	307	4731.177	0.14
19	Цөм сүрэг	290	4469.19	0.13
20	Шуудан холбоо	689	10618.179	0.30
21	Эрүүл мэндийн газар	2000	40560	1.16
22	Спининг	306	4715.766	0.13
23	Сүмбэр СЗДТГ	2016	40483.296	1.16
24	Цахилгаан Түгээх сүлжээ	4041	81147.321	2.32
25	Байгаль Орчин	1553	31185.793	0.89
26	Айл өрх	-	-	-
Нийт		98066	1594907.32	45.57
Цагдаагий хэсэг				
1	Онцгой байдлын алба	1731	86190.9	2.46
2	ХААН банк	1032	25692.17	0.73
3	Цагдаагийн 40 айл	900	900515.9	25.73
4	Цагдаагийн хэлтэс	2940	73190.02	2.09
5	Спорт заал	2856	71100.6	2.03
6	Шүүхийн шинжилгээний төв	585	29131.6	0.83
7	Хурлын заал	957	47652.6	1.36
8	Тоосгон байр	531	29200.34	0.83
Нийт		11532	1262682.72	36.1

Хүснэгт 9. Илчит Сансар ХХК зуухны мэдээлэл

№	Ангилал	Тоног төхөөрөмжийн нэршил	Марк	Тоо, ш	Хүчин чадал, Гкал
1	Халаалт	Усан халаалтын тогоо	ДТХ-0.9	3	0.77

<p>Нийт хүчин чадал</p>	<p>2.32</p>	
--------------------------------	--------------------	--

3-Р БАГ НАЙРАМДАЛ ХЭСЭГ

Сумын 3-р баг Найрамдал талд байрлах Хонхор халаалтын зуухнаас Ф373-Ф20 мм голчтой дулааны эрчим хүчийг нийт 3353 м урттай шугамаар дамжуулан сумын төвийн төвлөрсөн дулаан хангамжийн системд холбогдсон улсын болон хувийн аж ахуйн нэгж, байгууллагууд, айл өрхийн 8.6 Гкал/цаг дулааны тооцоот ачаалал бүхий барилга объектын дулааны эрчим хүчийг түгээн ажиллаж байна.

Хүснэгт 10. Хонхор зууханд холбогдсон хэрэглэгчдийн дулааны ачаалал

Д/д	Хэрэглэгчийн нэр	Давхарын тоо	Эзлэхүүн	Хувийн дулааны тодорхойлолж	Дулааны ачаалал
			м3	ккал/ц	Гкал/цаг
1	Аймгийн ЗДТГазар	4	6,075	0.5	0.15
2	5-р сургууль	3	11,830	0.5	0.29
3	5-р цэцэрлэг 1	2	7,417	0.5	0.18
4	Усан спортын төв	1	3,148	0.5	0.08
5	ХААН банк	2	1,408	0.5	0.03
6	Оргил буудал	2	327	0.5	0.01
7	Андүүд дэлгүүр	1	962	0.5	0.02
8	Баялаг барилгын материалын дэлгүүр	1	360	0.5	0.01
9	Осо констракшн	1	449	0.5	0.01
10	Ус-Ду ОНӨҮГ Контор,	1	1,155	0.5	0.03
11	Ус-Ду ОНӨҮГ ЗУУХ	1	2,898	0.5	0.07
12	Ус-Ду ОНӨҮГ ГРАЖ	1	827	0.5	0.02

13	1-байр	5	27245	0.5	0.66
14	2-байр	5	27245	0.5	0.66
15	3-байр	5	27245	0.5	0.66
16	4-байр	5	27245	0.5	0.66
17	5-байр	5	14610	0.5	0.36
18	6-байр	5	17003	0.5	0.41
19	7-байр	5	21061	0.5	0.51
20	8-байр	5	17216	0.5	0.42
21	9-байр	5	17216	0.5	0.42
22	10-байр	5	17216	0.5	0.42
23	11-байр	5	17216	0.5	0.42
24	12-байр	5	17216	0.5	0.42
25	15-байр	5	17216	0.5	0.42
26	Буян гого	2	600	0.5	0.01
27	Татвар	2	2030	0.5	0.05
28	Халамж	2	1188	0.5	0.03
29	5-р сургуулийн дотуур байр	2	3340	0.5	0.08
30	МХГ лаборатори	1	630	0.5	0.02
31	МСҮТөв	2	3456	0.5	0.08
32	МСҮТөв - 2	2	9671.8	0.5	0.24
33	МСҮТөв - 3	1	12822.7	0.5	0.31
34	МСҮТөв - 4	1	468	0.5	0.01
35	5-р цэцэрлэг өргөтгөл-2	2	5312.6	0.5	0.13
36	5-р цэцэрлэг өргөтгөл-3	2	5312.6	0.5	0.13
37	шинэ хаус-1	1	352	0.5	0.01
38	шинэ хаус-2	1	352	0.5	0.01
39	шинэ хаус-3	1	352	0.5	0.01
40	шинэ хаус-4	1	580	0.5	0.01
41	Баялаг дэлгүүр	1	360	0.5	0.01

42	прукрор	2	2200	0.5	0.05
43	Арьс ширний үйлдвэр	1	754	0.5	0.02
Нийт			351,588		8.6

Хүснэгт 11. Шугамын мэдээлэл

№	Одоо байгаа шугамын диаметр, Фd мм	Шугамын урт, м
1	2ф373 ган	10
2	2ф300 ган	131
3	2ф200 ган	1037
4	2ф150 ган	506
5	2ф100 ган	542
6	2ф80 ган	1472
7	2ф70 ган	244
8	2ф60 ган	48
9	2ф50 ган	171
10	2ф40 ган	75
11	2ф32 ган	72
12	2ф20 ган	35

Хонхорын зуухны газрын мэдээлэл : Зуухны барилга 889 м² хэмжээтэй. Халаалтын зуухны өгөх буцах усны тооцоот температур 115/70⁰ С. Сумын төвөөс зүүн урагш 20 км зайтай Шивээ-Овоо ХК уурхайгаас халаалтын улиралд 8894.6 тн нүүрсийг татан авч ашигладаг.

Хүснэгт 12. Хонхор зуухны мэдээлэл

№	Ангилал	Тоног төхөөрөмжийн нэршил	Марк	Тоо , ш	Хүчин чадал , Гкал
1	Халаал	Усан халаалтын тогоо	DZL-7-1625/115-70/All	2	6.02

<p>Нийт хүчин чадал</p>	<p>12.04</p>	
--------------------------------	---------------------	---

Хорих анги болон ажилчдын зуух нь бие даасан дулааны эх үүсвэрээр барилгын дулааны ханган ажилладаг. Төмөр замын 4-р зуухны газар нь Зам ангийн засварын депо, ТЗ-ын гражийг дулаанаар ханган ажилладаг.

Хүснэгт 13. Хорих ангийн хэрэглэгчдийн ачаалал

№	Барилгын нэр	Давхар	Талбай, м ²	Эзэлхүүн, м ³	Тоо, ш	Хүчин чадал /хүн/	Дулааны ачаалал, кВт		Нийт
							Халаалт	Халуун ус	
							БНБД 41-02-05		
1	Хорих ангийн 5 давхар орон сууц	5	978	14670	1	300	401.4	240.75	642.12
2	Дэлгүүр	1	105	315	1		18.2	0	18.24
Нийлбэр ачаалал							419.6	240.75	660.36

ОДОО БАРИГДАЖ БУЙ 20 ГКАЛ/Ц ХҮЧИН ЧАДАЛТАЙ ДУЛААНЫ ЭХ ҮҮСВЭР

“Мон-Энержи Консалт ХХК”-н төлөвлөж буй дулааны шугам сүлжээний ажлын зураг нь шинээр төлөвлөгдөх Q=20 Гкал/ц хүчин чадалтай дулааны эх үүсвэрээс хангагдана. Дулаан хангамжийн 1-р хэлхээний шугамын дулаан зөөгч ус нь дулааны станцын хэрэглээний стандарт хангасан зөөлрүүлсэн ус байна. Сүлжээний усны хэм 120/70С байхаар тусгагдана.

Зураг 5-3 Чойр 20 Гкал/ц хүчин чадалтай Дулааны станц баригдаж буй байдал

Төлөвлөлтийн хүрээнд нийт 5 ш Ус дулаан дамжуулах төв /УДДТ/ $\varnothing 80-350$ мм голчтой 7.1 км орчим дулааны хос шугамыг угсрахаар төлөвлөв. УДДТөв нь халаалт болон хэрэглээний халуун усыг бэлтгэх чадалтай цогц төхөөрөмж бүхий байгууламж байхаар төлөвлөгдсөн.

Хүснэгт 14. УДДТ-ийн дулааны ачаалал,шугамын урт болон диаметр

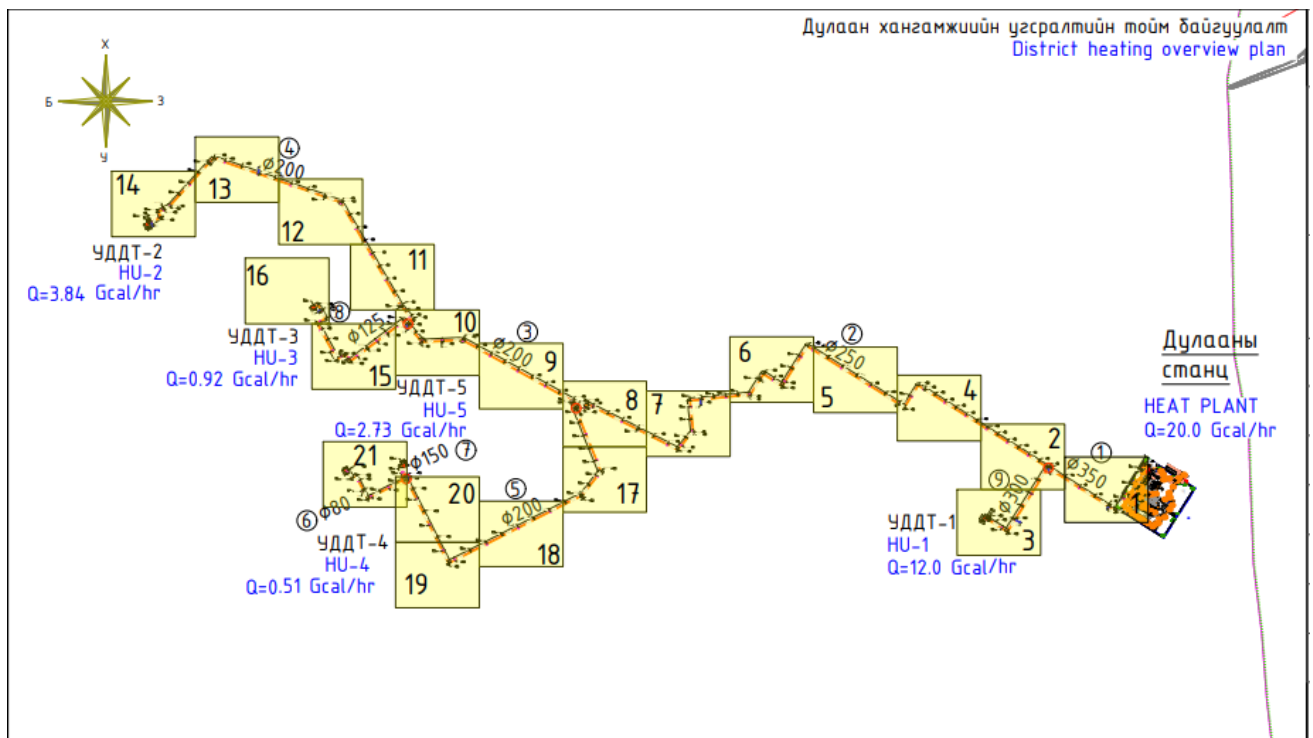
УДДТөв	Халаалтын ачаалал Гкал/ц	Хэрэглээний халуун усны ачаалал Гкал/ц	Нийт дулааны ачаалал Гкал/ц
№	Q _х	Q _{хху}	Q _н
УДДТ-1 х2	5.28х2	0.72х2	6.0х2
УДДТ-2	3.38	0.46	3.84
УДДТ-3	0.81	0.11	0.92
УДДТ-4	0.45	0.06	0.51
УДДТ-5	2.4	0.33	2.73
Нийт	17.6	2.4	20

Хүснэгт 15. Шугамын мэдээлэл

Хоолойн голч	Хос шугамын трассын урт /м/
--------------	-----------------------------

φ80	305
φ125	560
φ150	100
φ200	3155
φ250	2100
φ300	390
φ350	485
Нийт	7095

Зураг 5-4 Дулаан хангамжийн угсралтын тойм байгуулалт

Хүснэгт 16. Дулаан хангамжийн үнэлгээ

Хот, суурины нутаг	Сумын ТӨВИЙН ХОТ	Үзүүлэлтүүд					Хангажийн хувийн ангилал
		Нор	МОО	Одо	а	Ханг	

					Нэн өндөр	Өндөр 75-100%	Дунд 50-75%	Доогуур	Нэн доогуур 25% доош
					Үнэлгээ 5 баллаар				
					5	4	3	2	1
Чойр	44.2	42.8	23.4	54.6%	3				
Үнэлгээний балл					Дунд				

ДУЛААН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДЛЫН ДҮГНЭЛТ

Чойр хотын одоогийн дулаан хангамжийн үнэлгээг тооцож үзэхэд 3 балл буюу дулаан хангамжийн хувьд дунд түвшинтэй байна. “10 аймгийн Дулааны Станц”-н төсөл “Мон-Энержи Консалтинг ХХК”-н гүйцэтгэлээр тус 20 Гкал/ц хүчин чадалтай дулааны станцын ажил хэрэгжиж байна. Тус Дулааны станц нь одоогийн байгаа 8ш халаалтын зууханд холбогдсон хэрэглэгчдийн дулааны шаардлагат ачааллыг бүрэн хангах бөгөөд, шинээр төлөвлөж буй 1000 айлын орон сууц болон Үйлдвэрийн нөөц бүсэд баригдах орон сууцны хэсгийн төлөвлөлтийн дулааны ачааллыг хангаж хүрэлцэхгүй тул ирээдүйд өргөтгөх шаардлагатай.

5.2 УС ХАНГАМЖ, АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

УС ХАНГАМЖИЙН СИСТЕМИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Говьсүмбэр аймгийн сумын сумын төвийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний тодотголын дагуу, ажлын даалгавар, ГСАОНӨГ/202312015 тоот дугаартай ажил гүйцэтгэх гэрээний холбогдох байгууллагууд болон газар дээр нь хийсэн судалгаа, мөн 2014 онд хийгдсэн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө зэргийг үндэслэн усан хангамж, ариутгах татуургын одоогийн байдлын тайланг боловсруулав.

1991 оны 6 сарын 21-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор Дорноговь аймгийн Сүмбэр сум, Шивээговь сум, Улаанбаатар хотын Баянтал хороог нэгтгэн улсын зэрэглэлтэй Чойр хотыг байгуулж мөн оны 7 сарын 25-ны өдрийн 117 дугаар тушаалаар Чойр хотын эрчим хүчний үйлдвэрийг байгуулсан нь одоогийн НААҮ-ний “УС ДУ” ОНӨААТҮГазар юм.

Ус хангамжийн хэсэг нь үйлдвэрлэлийн тогтвортой үйл ажиллагаа явуулахад голлох нөлөөг үзүүлдэг хэсэг юм. Уг хэсэг нь бохир ус татан зайлуулах, цэвэр усаар айл өрх, албан байгууллагуудыг хангах үндсэн үйл ажиллагааг явуулдаг. Ус хангамжийн хэсэгт усан хангамж,

ариутгах татуургын инженер-1, цэвэр усны оператор-3, сантехникийн слесарь-4, бохирын слесарь-2 нийт 10 ажилтантай ажиллаж байна.

Аймгийн төвийн усан хангамж нь “Умард говийн гүвээт халхын дундад талын сав газар”-ын Тэрэгтийн газрын доорх цэнгэг усны ордоос ус ашиглаж байна. “Ус-Ду” ХХК нь газрын доорхи усыг олборлон хэрэглэгчдэд эрүүл ахуй стандартад тохирсон цэвэр ус түгээх зорилготой. Аймгийн төвийн Хонхор хотхоны 49 аж ахуйн нэгж, байгууллага, 1200 айл өрхөд дулаан, халуун хүйтэн усаар хангаж, бохир ус татан зайлуулах, сантехникийн засвар хийх зэрэг үйлчилгээг үзүүлж байна. Аймгийн онцгой байдлын хэлтэс гал унтраах зориулалтаар, Аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар мод услах зориулалтын усыг “Ус-Ду” ХХК байгууллагын зүгээс усаар хангадаг.

Говьсүмбэр аймаг Сүмбэр сумын газрын доорх усны ай савын геоморфологи, геологи, гидрогеологийн нөхцөл:

Геоморфологи: Чойрын ай сав нь Говьсүмбэр аймгийг эзлэн оршино. Далайн түвшнээс дээш дундажаар 1000-1200 м өргөгдсөн говь тал хээр хосолсон нутаг юм. Говь тал нутагт алсаас бараа нь сүндэрлэн харагдах 1400 м-ээс дээш өндөртэй уул энэ аймгийн нутагт багагүй байдаг. Тухайлбал: Оцол уул (1695.5 м), Их Сансар уул (1682.5 м), Бага Сансар уул (1669.8 м), Чойрын Богд уул (1578.5 м), Сүмбэр уул (1565.4 м), Өндөр улаан уул (1495.6 м), Дулаан хар уул (1481.3 м), Их уул (1444.2 м) юм.

Геологи: Чойрын артезийн ай савын геологийн тогтоц нь цэрдийн галавын элсэн чулуу, гравелит, конгломерат бүхий зарим хэсэгтээ нүүрс агуулагч тунамал чулуулгаас голчлон тогтсон. Баруун талаас нь юра цэрдийн хүрмэн чулуу, андезитехүрмэн чулуу бүхий галт уулын бялхмал чулуулаг түрж орж ирсэн байдаг. Хойт талаараа цэрдийн улаан, эрээн өнгөт шаварлаг чулуулаг, саарал өнгөт элс-хайргархаг чулуулгаас бүрдсэн нэгдлүүд үргэлжилнэ. Эдгээр эртний суурь чулуулаг нь орчин үеийн элювийн, элюви-дэлювийн хад чулуурхаг, элс элсэнцэр сэвсгэр хурдсаар бүрхэгдсэн байна.

Гидрогеологийн нөхцөл: Чойрын артезийн ай сав нь Төв, Дундговь, Дорноговь, Говьсүмбэр аймгуудын нутгийн зарим хэсэгт байрласан уулс хоорондын грабен хотгор юм. Энэ сав газрын тэжээмж хуримтлалын дотоод муж нь 2325 км², гадаад муж болох хүрээлэн байгаа уулсын талбай нь 5020 км² тус тус байдаг.

Чойр орчмын уулс нь 1300-1650 м өндөр өргөгдсөн, гүвээ толгод, дунд зэргийн уулс юм. Нам газар болох Чойрын хотгорт олон нуур, тойром үүссэн байдаг. Чойрын хотгор нь цэрдийн настай элсэн чулуу, алевролит, хөрзөн чулуу, хүрэн хүүрс, шавар зэрэг 800 м зузаантай хурдсаар дүүргэгдсэн байдаг.

Б.А.Картавин, Н.А.Маринов нар Чойрын артезийн ай савд гидрогеологийн 2 давхар структурыг ялган үзсэн байдаг бөгөөд гидрогеологийн 1 дүгээр структурт тэжээлийн гадаад муж сав

газрыг фундамент, 2 дугаар давхарт тэжээмж, хуримтлал, газрын гадаргад илрэх дотоод мужийг хамааруулан ялгасан байдаг.

Тэжээлийн гадаад мужид протерзойн настай гнейс, кварцит, кристаллаг занар, шохойн чулууны 3000-5000 м зузаан зузаалаг, кембрийн настай хөрзөн чулуу, шохойн чулуу, андезит, порфиритийн 2400-2500 м зузаан зузаалаг, дээд девон доод карбоны настай хөрзөн чулуу, элсэн чулуу, цахиурлаг занар, алевролит, кварцын порфиритын 500 м орчим зузаан зузаалаг, дунд-дээд карбоны болон доод перми, дээд юрагийн настай төрөл бүрийн эффузив чулуулгийн 100-700 м зузаан зузаалаг тус тус тархсан байна.

Палезой, мезозой гранитоидын өгөршлийн ан цав, тектоник хагарлын бүсээр ан цавын ус элбэг тархсан ба энэ үед илэрсэн цооногоор ундарга нь 18-33.4 м бууралтанд 0.1-0.18 л/с, усны чанар найрлагын хувьд гидрокорбанат натрийн цэнгэг ус байх бөгөөд хотгор гүдгэрийн нам газраараа эрдэсжилт ихтэй, (5.6-8.5 г/л) сульфат, хлорид-сульфат-натрийн ус тааралдана.

Протерзой, кембрийн хувирмал чулуулагт газрын доорх ус алаг цоог тархсан байх бөгөөд 1.5 м гүнээс илрэх ба энэ давхаргад илэрсэн худгийн ундарга нь 0.15-0.3 л/с, гидрокарбонат-сульфат, хлорид-гидрокарбонат-натрийн сулавтар шорвог устай.

Дээд девон-доод карбоны хурдсанд 0.3-25 м-ээс ус илрэх ба цооногийн ундарга нь 5.2-7.0 м түвшний бууралтанд 1.7-5 л/с бөгөөд 0.6-0.9 г/л эрдэсжилттэй гидрокарбонат-сульфат, гидрокарбонат-натрийн ус байна.

Хүснэгт 5-1 Говьсүмбэр аймаг, Сүмбэр сумын газрын доорх усны ордууд

д/д	Газрын доорхи усны ордын нэр	Ордын байршил	Нийлбэр нөөц л/с	Ашиглалтын байдал	Ашиглах жил	Усны эрдэсжилт	Хайгуул хийсэн он	Ордын талбай /км ² /
1	Шивээ-Овоо	ГСА Сүмбэр	166,8	Ашиглаж байгаа	25	0,4-2,8	1991	368,5
2	Тэвшийн хөндий	ГСА Сүмбэр	20,8	Ашиглаж байгаа	25	2,4-3,6	2009	51
3	Тэрэгт	ГСА Сүмбэр	19,0л/с	Ашиглаж байгаа			2018	

Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын ус хангамжийн эх үүсвэр болох тэрэгтийн худаг нь сумын төвөөсөө 6,5км зайд байрладаг ба одоо ашиглалт үйлчилгээг Ус-Ду ОНӨААТҮГ тусгай зөвшөөрөлтэйгөөр хариуцан ажилладаг. Одоо ашиглаж байгаа эх үүсвэр 3ш гүний худаг байх ба ашиглалтын батлагдсан нөөц 720м³/хон байхаар тогтоогдсон. Анх 1972 онд ашиглалтад орж 2020 онд өргөтгөл шинэчлэл хийж сайжруулсан. Эрүүл ахуй хамгаалалтын дэглэмийг хэвийн мөрдөж байгаа. Эх үүсвэрийг ашиглагч байгууллага өөрийн хөрөнгөөр байнгын харуул хамгаалалттай байлгадаг.

Хүснэгт 5-2 Говьсүмбэр аймаг, Сүмбэр суманд байрлах газрын доорх усны хяналтын цооногийн мэдээлэл

д/д	Сумдын нэр	Газрын нэр	Цооногийн дугаар	Цооногийн нэр	Гүн ,м	Усны түвшин, м	төрөл	Ордын нэр
1	Сүмбэр	Тэрэгтийн хөндий	Умард 18		64	1,96	Офлайн	Тэрэгтийн газрын доорхи усны орд
2	Сүмбэр	Тэрэгтийн хөндий	Умард 19	Худаг 03	80	28,96	Офлайн	Тэрэгтийн газрын доорхи усны орд

УСАН ХАНГАМЖИЙН СИСТЕМД ОДОО АШИГЛАГДАЖ БАЙГАА УСНЫ БАЙГУУЛАМЖУУД, ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖҮҮДИЙН ХҮЧИН ЧАДЛЫН СУДАЛГАА

Хүснэгт 5-3 Эх үүсвэрийн судалгаа

д/д	Нэр	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Хэмжээ	Тайлбар/Байршил, чанар, шинэчлэл, хийсэн байдал гэх мэт
Төвлөрсөн эх үүсвэр,					
1	Гүний худаг	Худаг	тоо	4	4 байгаа үүнээс 3-н худаг хэвийн ажилдаг, 1огт ашигладаггүй

Хүснэгт 5-4 Усан сангийн судалгаа

№	Харьяалах аймаг, нийслэл	ТЗЭ-ийн нэр	Тоо хэмжээ	Багтаамж м3	Ашиглалтанд орсон огноо	Угаалга цэвэрлэгээ хийсэн огноо
1	Говьсүмбэр аймаг Сүмбэр сум	Ус-Ду ОНӨААТҮГ	2	500м2	2007	Жил бүр
2			1	1000м3	2021	Жил бүр
3			1	250м3	2021	Жил бүр

Хүснэгт 5-5 Халдваргүйжүүлэх байгууламж, тоног төхөөрөмжийн судалгаа

№	Харьяалах аймаг, нийслэл	ТЗЭ-ийн нэр	Халдваргүйжүүлэх арга, тоног төхөөрөмжийн нэр	Тоо хэмжээ	Хүчин чадал	Ашиглалтанд орсон огноо
1	Говьсүмбэр аймаг Сүмбэр сум	Ус-Ду ОНӨААТҮГ	Төмөргүйжүүлэх	2	100м3	2004
2			Хлоржуулах	1	100м3	2021

Хүснэгт 17. Цэвэр усны шугам сүлжээний судалгаа

№	Шугам сүлжээ	Шугамын урт	Шугамын диаметр	Шугам сүлжээний хяналтын худгийн тоо	Шугамын материал /метрээр илэрхийлнэ/									
					ширэм ү/м			хуванцар ү/м			цайрдсан ган ү/м			
					0-20 жил	21-40 жил	41-ээс дээш жил	0-20 жил	21-40 жил	41-ээс дээш жил	0-20 жил	21-40 жил	41-ээс дээш жил	
1	Цуглуулах	1500	ф100-250	92				1500у/м						
2	Гаргалгаа	2000	ф100	45				2000у/м						
3	Түгээх	2448	ф100-200	18							2448у/м			
4	Дамжуулах	7900	ф160-250					7900у/м						
Нийт		13848		155	-	-	-	11400у/м	-	-	2448у/м	-	-	

Хүснэгт 18. Цэвэр ус зөөвөрлөх машин механизмын

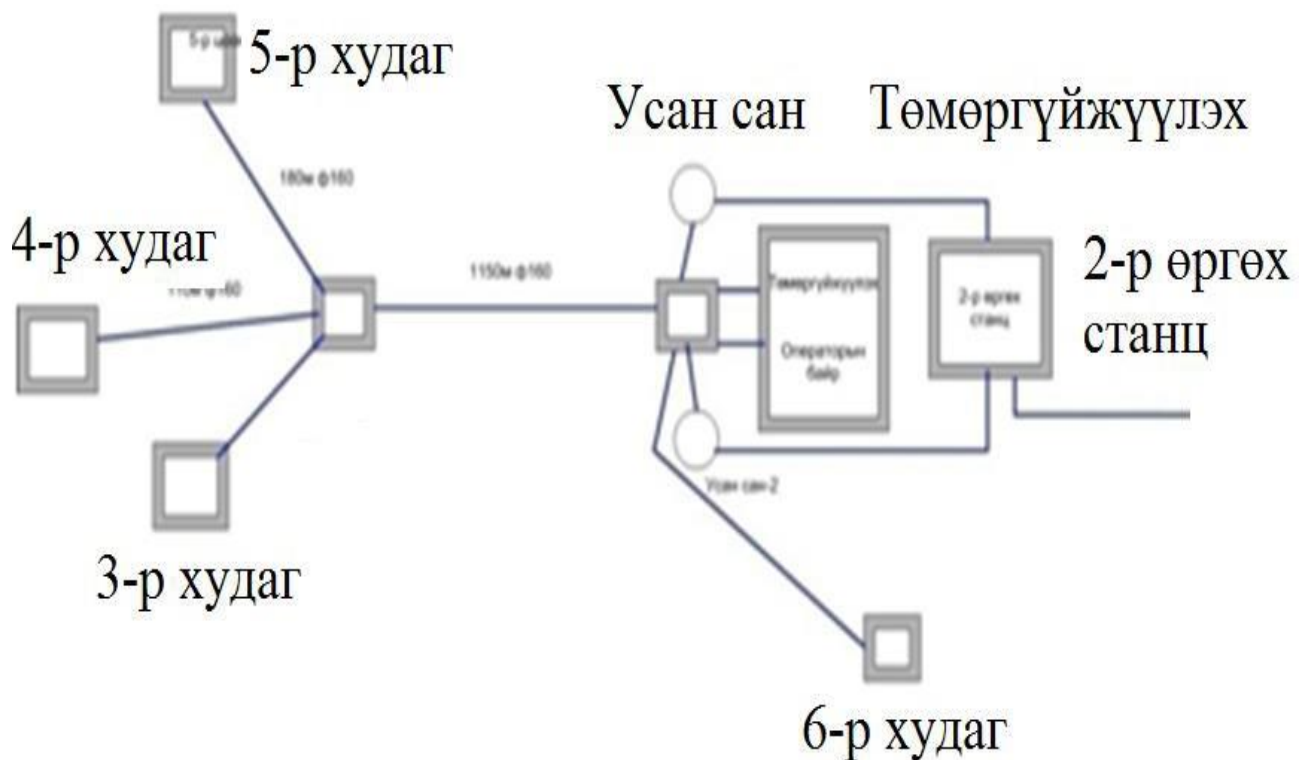
№	Харьяалах аймаг, нийслэл	ТЗЭ-ийн нэр	Тоо хэмжээ	Насосны марк	Насосны хүчин чадал			Ашиглалтанд орсон огноо	Өргөтгөл шинэчлэлт хийсэн огноо
					Түрэлт (Н)	Бүтээл (Q=м3/цаг)	Чадал (кВт)		
1	Говьсүмбэр аймаг Сүмбэр сум	Ус-Ду ОНӨААТҮГ	2	1.iE2-180М - 22 кВт 2.iE2-180М - 22 кВт	180		22	2020	Жил бүр

№	Харьяалах аймаг, нийслэл	ТЗЭ-ийн нэр	Автомашин тоо	Үйлдвэрлэсэн он	Импортоор орж ирсэн он	Хүчин чадал (тонн)
1	ГСА	Ус-Ду ОНӨААТҮГ	1		14-23 ГСА	5

Хүснэгт 19. Ус түгээх байрны судалгаа

№	Харьяалах аймаг, нийслэл	ТЗЭ-ийн нэр	УТБ-ны үйлчилгээ MNS 5775:2014 стандартыг хангасан байдал		
			Гүний УТБ	Зөөврийн УТБ	Төвлөрсөн шугамд холбогдсон УТБ

1	ГСА	Ус-Ду ОНӨААТҮГ	0	1	11
---	-----	----------------	---	---	----

Зураг 5-5. Эх үүсвэрийн схем зураг

АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН СИСТЕМИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

1200 айл өрх, 49 аж ахуй нэгж байгууллага, томоохон цайны газар, үйлдвэрийн газруудын бохир усыг зөөврийн автомашин, төвлөрсөн шугам сүлжээгээр татан зайлуулж байна.

1991 оны 6 сарын 21-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор Дорноговь аймгийн Сүмбэр сум, Шивээговь сум, Улаанбаатар хотын Баянтал хороог нэгтгэн улсынзэрэглэлтэй Чойр хотыг байгуулж мөн оны 7 сарын 25-ны өдрийн 117 дугаар тушаалаар Чойр хотын эрчим хүчний үйлдвэрийг байгуулсан нь одоогийн НААҮ-ний УС ДУ ОНӨААТҮГ юм.

Тухайн үйлдвэрийг анх барьж байгуулахад цэвэрлэх байгууламж баригдаагүй ба бохир усыг байгальд ил задгай хаядаг байсан.

Чойр хотын хүн амын төвлөрөл ихсэхийн хэрээр цэвэрлэх байгууламж барих зайлшгүй шаардлагатай болсон тул 2006 онд Байгалийн аргаар байгальд нэвчүүлэх технологи бүхий 1500м³/хоног хүчин чадалтай 4 карттай цэвэрлэх байгууламжийг барьж ашиглалтад оруулж өнөөдрийг хүртэл ашиглаж байна.

Говьсүмбэр аймгийн хүн амын төвлөрөл нэмэгдэхийн хэрээр цэвэрлэх байгууламжийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, шинэчлэн сайжруулах зайлшгүй шаардлага тулгарч байна.

Одоо ашиглагдаж байгаа цэвэрлэх байгууламж нь технологийн хувьд хуучирсан. Зарим далан нь нурж эвдэрсэн. Цэвэрлэгээний үр дүн стандартын шаардлага хангадаггүй.

Дээрх арга нь хөрсний бохирдол үүсгэх, байршлын хувьд хот суурин газартаа ойр байрладаг тул агаарын бохирдол, халдварт өвчин үүсэх зэрэг нөлөөлөл ихсэх төлөвтэй байна. Хоногт 196,1м³ бохир усыг дахин ашиглалтгүйгээр байгальд шууд хаяж байгаа нь усны нөөц ба говийн бүсийн хувьд анхааруштай асуудал болж байна.

Зураг 5-6. Хуучин цэвэрлэх байгууламжийн байршил, одоогийн нөхцөл байдал

Монгол улсын засгийн газар Польш улсын засгийн газрын хамтын ажиллагааны хүрээнд Говьсүмбэр аймгийн төвийн цэвэрлэх байгууламж барих ажлыг эхлүүлж барилга угсралтын ажил үргэлжилж байна.

Барилгын ажлыг “Growing value” ХХК гүйцэтгэж байгаа бөгөөд одоогийн байдлаар Захиргаа үйлдвэрийн барилгын баганан суурь шугаман суурийн ажил бүрэн хийгдэж, лагийг халдваргүйжүүлэх байрны ханын цутгалт эхэлсэн, биорактер хавтан суурийн ажил бүрэн дууссан ба ажлын графикийн дагуу 2023 оны 09 дүгээр сарын 22 гэхэд үндсэн краказын ажлыг бүрэн дуусгахаар төлөвлөгөөтэй ажиллаж байна. Цэвэрлэх байгууламжийг 2024 оны 08 дугаар сард бүрэн ашиглалтад оруулахаар ажиллаж байна.

Цэвэрлэх байгууламж баригдсанаар Сүмбэр сумын 1750 айл өрх, 115 аж ахуйн нэгж, байгууллага холбогдож бохир усыг 98 хувь хүртэл цэвэрлэж, цэвэрлэгдсэн усыг бүрэн ашиглах боломжтой болно.

Зураг 5-7. Шинээр баригдаж байгаа цэвэрлэх байгууламжийн явц

Говьсүмбэр аймгийн Хонхор хотхон болон төмөр замын район нь бохир усаабайгальд ил задгай хиймэл нуур хэлбэрээр хаядаг. Аймгийн төвд маш ойрхон байрладаг. Халдварт өвчин гаргах өндөр магадлалтай зэрэг асуудлуудыг энэхүү цэвэрлэх байгууламж баригдсанаар цогцоор нь шийдвэрлэх боломжтой болох юм.

Ариутгах татуурга болон цэвэрлэх байгууламжийн ашиглалт, хүчин чадал тоног төхөөрөмжийн судалгаа

Хүснэгт 20. Бохир усны шугам сүлжээний судалгаа

№	Шугам сүлжээ	Шугамын урт	Шугамын диаметр	Шугам сүлжээн дээрх үзлэгийн худгийн тоо	Жилд гарсан гэмтлийн тоо	Бохир усны шугамын материал /метрээр илэрхийлнэ/	
						вааран у/м	хуванцар у/м
						41-ээс дээш жил	0-20 жил
1	Гаргалгааны	430	ф100	90	87		
2	Цуглуулах	1330	ф100-300	65	19	789 у/м	532 у/м
3	Татан зайлуулах	2000	ф300	-	12		2000у/м
	Нийт	3760		155	118		

Хүснэгт 21. Цэвэрлэх байгууламжийн судалгаа

№	Харьяалах аймаг, нийслэл	ТЗЭ-ийн нэр	Хэрэглэгчийн тоо		Ашиглалт ад орсон он	Хүчин чадал м ³ /хон		Ажиллагсдын тоо:		Тоолуурт ай эсэх	Эрүүл ахуйн хамгаалалтын дэглэмийг мөрддөг эсэх /тайлбар/
			Айл өрх	ААН Б-ын тоо		Төслийн	Одоогийн	ИТА-ны тоо	Мэргэжилтэй ажилчдын тоо		
1	Говьсүмбэр аймаг Сүмбэр сум	Ус-Ду ОНӨААТ ҮГ	1104	51	2008		1500М3 шүүрүүлэх	1	3	100%	Байхгүй

ОДООГИЙН БАЙДЛЫН ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Говьсүмбэр аймгийн хэмжээнд ХЕТ-ий тодотголоор ус хангамж ариутгах татуургын системийн одоогийн байдлыг нэгтгэн дүгнэхэд дараах зөрчил, дутагдал илэрч байна. Үүнд:

Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын сайд, Барилга хот байгуулалтын сайдын хамтарсан А-230/127 дугаартай тушаалаар батлагдсан “Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам”-ыг мөрдөхгүй, тэмдэгжүүлэлт хийгдээгүй байна.

2005 оны 07дугаар сарын 15-ны өдрийн 101/189/914 дугаартай ХХААХҮЯ, Байгаль орчин, Сангийн сайдын хамтарсан тушаалаар баталсан “Инженерийн хийцтэй худаг, уст цэгийг сэргээн засварлах, шинээр гаргах, санхүүжүүлэх, эзэмших, ашиглах нийтлэг журам” –ын дагуу сум орон нутгийн зүгээс уст цэг шинээр болон сэргээн засварлах ажлын явцыг хянах тал дээр ажлын хэсэг байгуулж ажиллах ба тухайн журамд заасны дагуу сум, дүүргийн Засаг дарга эрх үүргийг хэрэгжүүлээгүй.

Худгийн ундаргад тохирсон насос ашиглаагүй, хэт хүчтэй насос ашигласнаар худгийн ундарга багасах цаашдаа ширгэх аюултай юм. Гар худгууд 5 метр хүртэлх гүнд өнгөний хур тунадасны тэжээлтэй байдаг учир хэт хүчтэй насосоор ус татсанаар тухайн уст үеийн ойр орчимд байрлах жижиг ширхэгт материал худагт татагдан ус шүүрэх хэсэг дүүрч улмаар ус худагт орж ирэх боломжгүй болох юм. Уст цэгийн орчны бохирдол их байсан.

Аймгийн нь төвлөрсөн усан хангамжтай ч бохир ус цэвэрлэх байгууламж байхгүй картын системээр буюу байгальд шууд хаяж байгаа нь хөрс, агаарын бохирдол ихээр нөлөөлж байна.

Өрөмдмөл худаг бүрийг паспортой болгож, хариуцсан эзэмшигчтэй нь ашиглалт, засвар, хамгаалалтын гэрээ байгуулж ажиллах.

Усны нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилгоор бороо, цасны ус хуримтлуулах хөв цөөрөм байгуулах, шар усны үерийн усыг нэг удаа болон хэд хэдэн удаа ашиглаж бэлчээр, хадлангийн талбайг усжуулах гэх мэт ажлуудыг төлөвлөгөөтэй мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх.

Аймгийг төвлөрсөн шугам сүлжээг өргөтгөн цэвэрлэх байгууламж нэн даруу байгуулах шаардлагатай.

Дарагдсан, засварлах боломжгүй худгуудыг актлаж бүртгэлээс хасах.

Хот, суурин газрын орчимд үерийн нөлөөлөлд автаж болох газруудыг тодорхойлж, үерийн хамгаалалтыг шинээр байгуулах.

Сумын төвийн унд ахуйн худгуудад ундны усны шинжилгээний дүнг үндэслэн цэнгэгжүүлэх, зөөлрүүлэх төхөөрөмж нэмэлтээр суурилуулах.

Говьсүмбэр аймгийн өсөн нэмэгдэж байгаа усны хэрэгцээг тэжээгдэлт, нөхөн сэргээгдэлт удаантай, урт хугацааны туршид ашиглахад хүрэлцэхгүй байж болох тул дан ганц одоо байгаа гүний усны нөөцөд тулгуурлан шийдвэрлэх нь тохиромжгүй байж болно. Иймээс цаашид өсөн нэмэгдэх цэвэр усны хэрэгцээг цэвэр усны өөр эх үүсвэр, техник технологийн оновчтой шийдэл хувилбар сонгож цэвэр усыг зүй зохистой хэрэглэх. Системийг бүхэлд нь алдагдалгүй болгож бууруулан усан хангамжийн системд гидравлик тохиргоо хийж, ус бага ашигладаг, хэмнэлттэй хэрэглэдэг орчин үеийн тоног төхөөрөмж суурилуулан, иргэн аж ахуйн нэгж байгууллага үйлдвэр аж ахуй үйлчилгээний газруудад нэвтрүүлэх замаар өсөн нэмэгдэх хэрэгцээг хангах байдлаар уялдуулан төлөвлөлтийг боловсруулах шаардлагатай.

Говьсүмбэр аймгийн ХЕТ-ий тодотгол хийгдэх талбайн бохир усыг зайлуулах төвлөрсөн ариутгах татуургын системд холбох бүрэн бололцоотой ба цаашид ус хэрэглээ багатай, өндөр үр өгөөжтэй шинэ технологийн тоног төхөөрөмжүүдийг төлөвлөлтийн шатанд судалж боловсруулахаар байна.

УС ХАНГАМЖ, АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН ЧИГЛЭЛЭЭР ЦААШИД АНХААРЧ АЖИЛЛАХ АСУУДЛУУД

“Ус хангамж, ариутгах татуурга”-ын системийн үйл ажиллагаа болон ашиглалттай холбоотой ашиглагч байгууллага болон хувь хүмүүст өгөх санал, зөвлөмж.

Ус хангамж

1. Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын сайд, Барилга хот байгуулалтын сайдын хамтарсан **A-230/127** дугаартай тушаалаар батлагдсан “Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам”-ыг мөрдөж, тэмдэгжүүлэлт хийж ажиллах.
2. Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангуулж аймгийн төвөөс бусад сумын төвүүдийг усны үнэ тарифыг зохицуулах зөвлөлөөр батлуулж, Захиргааны хэм хэмжээний актын бүртгэлд бүртгүүлэх ажлыг зохион байгуулах.
3. Монгол улсын Хот суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хууль, Усны тухай хууль, Аж ахуйн харилцааны дүрэм, Техникийн нөхцөл олгох журам зэрэг холбогдох хууль эрх зүйн мэдээллийг инженер техникийн ажилтнуудад өгч сургалтад хамруулах.

4. Усны шинжилгээний лабораторид холбогдох байгууллагаас магадлан итгэмжлэх авч, хүн амын унд ахуйн усанд болон байгальд нийлүүлж буй бохир усны шинжилгээг тогтмол хийж холбогдох норм стандартад нийцэж буй эсэхийг баталгаажуулж байх.
5. Ус хангамжийн өвөл, зуны горимыг хийж даргаар /ерөнхий инженер/ батлуулан мөрдөх, хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллах.
6. Өвөлжилтийн бэлтгэл ажлын хүрээнд намартаа бүх шугам сүлжээ, худаг, камерт үзлэг, засвар үйлчилгээ хийж хэвшүүлэх. /шугамын найдвартай ажиллагааг хангаж усны алдагдлыг багасгана/
7. Шугам сүлжээнд холбох техникийн нөхцөлийг өгөхдөө усны хэрэглээ, холбох цэгийг зурагт тусгаж горим тооцоонд оруулах.
8. Мэдээллийн санд шинээр техникийн нөхцөл авсан хэрэглэгч болон холболт хийсэн хэрэглэгчдийг тогтмол бүртгэж баяжилт хийх.
9. Шаардлагатай цэгүүдэд манометр суурилуулж даралтын тохиргоог хянаж тохируулж байх.
10. Цаашдаа усны алдагдал хэмждэг тусгай зориулалтын багажаар хэмжилт хийж шугамын алдагдлыг тодорхойлох шаардлагатай.
11. Халаалт өгсний дараа халаалтын системээс ус хэрэглэж байгаа хэрэглэгчдийг илрүүлж алдагдлыг багасгах. Мэдээлэл сурталчилгаа хийж хэрэглэгчдэд ойлгуулах.
12. Эх үүсвэр, усан сангийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, даралт тохируулах хаалт нэмж суурилуулах.
13. Цаашид шинэ, хуучин эх үүсвэрүүдийг ажиллуулах нөхцөлд горимын тохиргоог зөв хийж шугам сүлжээнд тулаа үүсэхээс хамгаалж бүсчилж ажиллуулах.
14. Усан сан, эх үүсвэрийг төв диспетчир дээрээс удирдах удирдлагын нэгдсэн системтэй холбох.
15. Ус хангамжийн эх үүсвэрийг камержуулж хяналтын системтэй болгох
16. Гүний худагт софт статер тоноглож цахилгааны хүчдэлийн хэлбэлзлээс шалтгаалсан эвдрэлийг арилгахад чиглэсэн арга хэмжээг авах, цахилгаан соронзон тоолуур суурилуулах.
17. Усан сан, усны барилга байгууламжийн ашиглалтыг хариуцан ажиллах боловсон хүчнийг тогтвортой ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, бэлтгэх

Ариутгах татуурга

1. Хот тосгоны хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, ус хангамж, ариутгах татуургын талаарх төсөл хөтөлбөрүүдийн үр ашгийг дээшлүүлэхийн тулд ашиглалтын байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, санал, зөвлөмжийг тусгаж байх.
2. Бохир ус цэвэрлэх байгууламжаас гарсан бохир ус булингаржилт ихтэй байгаа ба зайлшгүй гүн цэвэрлэгээний байгууламж төлөвлөх шаардлагатай байна. Шинэ баригдсан цэвэрлэх байгууламжийн зай талбай хангалтгүй байвал хуучин байгууламжийг ашиглаж болно.
3. Ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгасны дагуу ус хангамжийн эх үүсвэр, ус хангамж, ариутгах татуургын шугам хоолой, байгууламжийн хамгаалалтын зурвасыг тогтоох ажлыг.
4. Цэвэрлэх байгууламжийн ашиглалтыг хариуцан ажиллах боловсон хүчнийг тогтвортой ажиллуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх.
5. Ариутгах татуургын төвлөрсөн шугам сүлжээнд ахуйн болон үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанаас гарах хаягдал усыг хүлээн авахдаа MNS 6561:2015 стандартын шаардлагыг хангуулах.
6. Гадаргуун урсцыг зайлуулах шугам сүлжээ, байгууламжийг үе шаттайгаар барьж байгуулах.
7. Ариутгах татуургын шугам сүлжээнд хур тунадасны болон хөрсний ус орох явдлыг таслан зогсоох. Ариутгах татуургын шугам сүлжээний битүүмжлэлийг хангах.
8. Бохир усны өргөлтийн насос станц дээр хөтлөх маягт, баримт бичгийн загварыг гаргаж, санал аван байгууллагын удирдлагаар батлуулах.

9. Цэвэрлэх байгууламжийн тоног төхөөрөмж, тоноглол нэг бүрийн ашиглалтын болон аюулгүй ажиллагааны зааврыг Монгол хэл дээр бичүүлж авах.
10. Цэвэрлэх байгууламжийн технологи ажиллагааны бүдүүвчийг холбогдох барилга бүрд байрлуулах.

Цэвэрлэх байгууламжийн аваар, ослын үед ажиллах журам, зааврыг боловсруулж батлуулах

УС ХАНГАМЖ, АРИУТГАХ ТАТУУРГЫН ОДООГИЙН БАЙДЛЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ

Чойр хотын ус хангамж, ариутгах татуургын системийн хангамжийн үнэлгээг “Хот суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх аргачилсан заавар УББ 30-201-09-ын дагуу хийхээр оролдсон боловч усны хэрэглээнд тулгуурлан хийх нь тохиромжтой бус дүгнэхээр байна.

Иймд ус хангамж, ариутгах татуургын системийн хангамжийн үнэлгээг дотор ус хангамжийн системтэй нөхцөлд хэрэглэгч өөрт шаардлагатай усыг бүрэн хэрэглэх боломжтой гэж үзээд хангамжийн хувийг 100 хувь гэж үнэлж болохоор байна. Мөн хангамжийн хувийн ангилал дээр усны эх үүсвэрийн эрүүл ахуй, хамгаалалтын бүс болон гэр хорооллын иргэдийн ус зөөх зайг харгалзах шаардлагатай .

5.3 ЦАХИЛГААН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Говьсүмбэр аймгийн бүх хэрэглэгчид ТЭХС-ээс цахилгаан эрчим хүчээр хангагдаж байна.

Чойр хотод 220/110/35/6кВ-ын Чойр дэд станц болон 35/6кВ-ын Хонхор дэд станцууд байна.

Чойр дэд станцаас 35кВын нэг хэлхээт шугамаар 2,2км цахилгаан дамжуулах агаарын шугамаар тэжээж байна.

Хонхор дэд станц 2х6300кВА трансформаторын чадалтай 35/6кВ-ын хүчдэлтэй. Хонхор дэд станц нь өвлийн их ачааллын үед трансформаторынхаа 50 орчим хувиар ачаалж байна.

Жилд 300 гаруй хоног цэлмэг байдаг энэ бүс нутгийн хувьд нарны цахилгаан станц нь харьцангуй найдвартай ажиллагаатай, цаашид өргөн ашиглах боломжтой. Нарны эрчим хүчийг гол төлөв ганцаарчилсан жижиг хэрэглэгчид/эмнэлэг, сургууль, айл өрх г.м/ хөдөөгийн малчдын гэрэлтүүлгийн хэрэгцээг хангахад ашиглахаар туршилт судалгааны ажил явагдаж байна.

Мөн 2020 онд Чойр хотын төвөөс 5км зайд байрлах Сүмбэр 10МВт-ын хүчин чадалтай нарны эрчим хүчний станц ашиглалтад орсон.

Тус бүс нутгийн хувьд сүүлийн жилүүдэд хийгдсэн судалгаагаар салхины эрчим хүчний нөөц 200 гаруй тэрбум кВт.цаг салхины эрчим хүчний ашиглаж болох хугацаа нь 4500-5600 цаг байгаа нь жижиг хэрэглэгчдийн хэрэгцээг хангах ихээхэн бололцоотой юм. Турк улсын хөрөнгө оруулалттай Айдинер Глобал ХХК-ийн хэрэгжүүлж буй 50 Мвт-ын хүчин чадалтай салхин

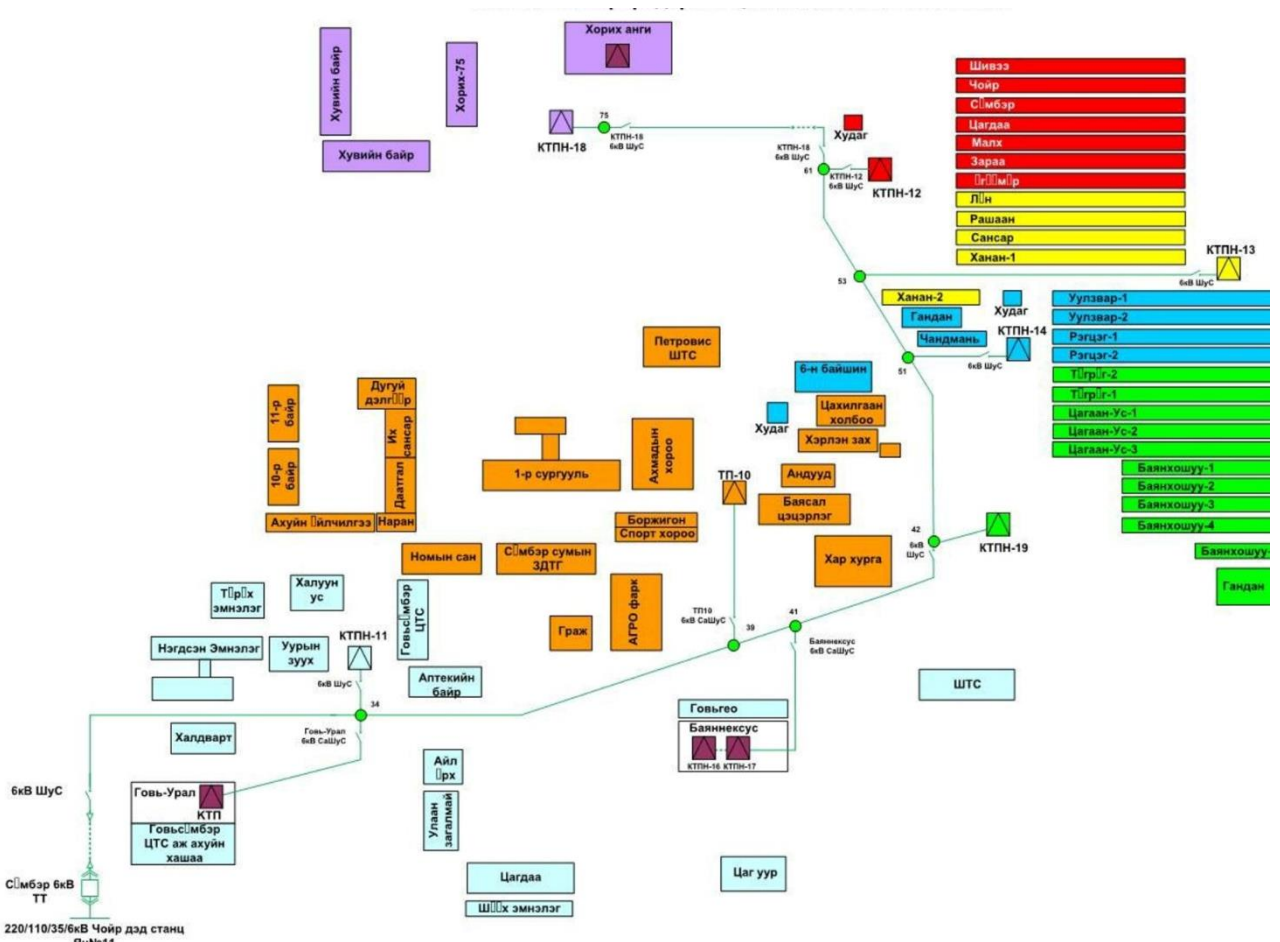
цахилгаан станцын төсөл бол Чойр салхин цахилгаан станц юм. Говьсүмбэр аймгийн Чойр орчимд байгуулагдахаар төлөвлөгдсөн. Төслийн нийт хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нь 100 сая ам.доллар. Жилдээ 140 сая кВт.ц цахилгааныг нэгдсэн сүлжээнд нийлүүлэх урьдчилсан тооцоотой юм байна.

Европын Сэргээн Босголт, Хөгжлийн Банк (ЕСБХБ) -аас Чойр-Сайншандын хооронд 220.2 километрийн хоёр хэлхээт 220 киловольтын (кВ) цахилгаан дамжуулах агаарын шугам (ЦДАШ) болон Чойрын 220 кВ-ын дэд станцыг өргөтгөх (цаашид Төсөл гэх) ажлыг санхүүжүүлэх зээлийг Монгол улсын Засгийн газарт олгохоор шийдвэрлээд байна. Энэ төслөн одоо хэрэгжиж байгаа төсөл юм.

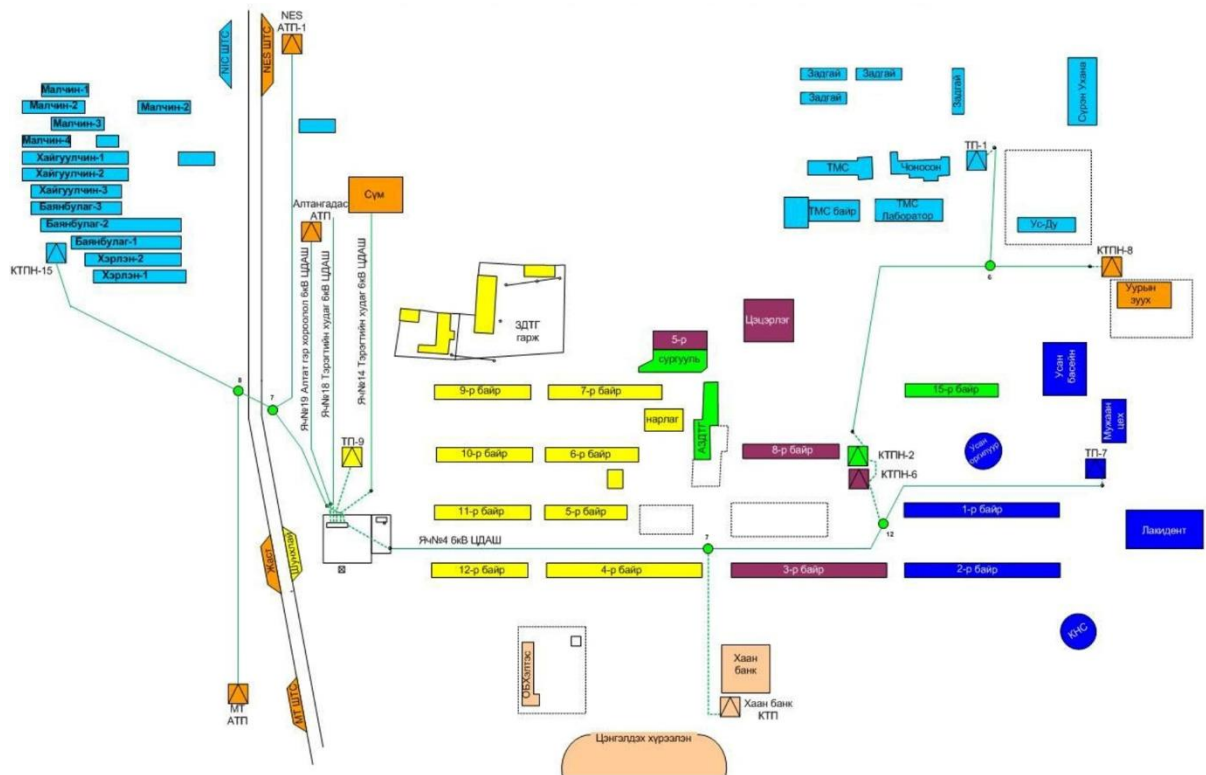
Иймд Чойр хот найдвартай Төвийн Эрчих Хүчний Системтэй бөгөөд айл өрх, аж ахуйн нэгжүүдийг Эрчим хүчээр бүрэн хангах боломжтой.

2014 онд Форум АРТ ХХК-ны хийсэн Чойр хотын 2014-2030 оны хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө хийгдсэн бөгөөд үг ЕТ-г дагаж мөрдөж байгаа.

Зураг 5-8 Чойр дэд станцын 6кВ-ын талаас гарч буй “Сүмбэр” фидерийн цахилгаан хангамжийн схем

Зураг 5-9 35/6кВ Хонхор дэд станцын 6/0,4кВ фидерийн цахилгаан хангамжийн схем

Зураг 5-10 35/6кВ Хонхор дэд станц

Чойр хотын ТП, КТПН

1. 35/6кВ станц – 6300х2 трансформатортой
2. КТПН 4, 5 - Хонхор 8 байрны урд байрлалтай 400кВа чадалтай
3. ТТ-3 – 1 байрны урд байрлалтай 250х2 чадалтай

4. ТП 1- УС-ДУ конторын ард 400кВа чадалтай, шинэ РП 400чадалтай 2 трансформатортой одоогоор ачаалал өгөөгүй байгаа.
5. ТП 7 – станцын хажууд 400кВа 2 трансформатортой
6. ТП 3-с авсан трансформатортой хаан банкны хажууд байрлалтай
7. КТПН 11 – 250х2 чадалтай дэнж дээр байрлалтай
8. КТПН 10 – 250х2 чадалтай соёл амралтын хүрээлэнд байрлалтай
9. КТПН 50 – жижиг станц гор газ байрлалтай
10. Сод монголын хажууд КТПН
11. КТПН 23- НЭС уулзар дээр 250х1 чадалтай
12. КТПН 21 – 250х1 чадалтай, баянбулаг урд эгнээнд гандангийн хойно байрлалтай
13. КТПН 25- 250х1 чадалтай, хорих ангийн урд байрлалтай
14. КТПН 22 – 400кВа чадалтай, чандмань дэлгүүрийн урд байрлалтай
15. ТП 19 – 400х1 чадалтай онцгой байдлын хойно байрлалтай
16. ТП 20 – 400х1 чадалтай, баясал дэлгүүрийн хойно байрлалтай
17. АТП 14 – 160х1 чадалтай
18. КТПН 184 – 250х1 чадалтай
19. АТПН 185, 186 – 160х1 чадалтай
20. Тэрхтийн худаг 1 – 250х1 чадалтай КТПН
21. Тэрхтийн худаг 2 – 400х1 чадалтай
22. Шинэ суурьшлын бүсэд КТПН 250кВа тэжээнэ
23. ТП 2 – уурын зуухны хажууд 400кВа, 630кВа 2 трансформатор байгаа.

КТПН 16 – 250х1 чадалтай, цагдаагийн зүүн хойно байрлалтай.

ЦАХИЛГААН ХАНГАМЖИЙН ОДООГИЙН БАЙДЛЫН ДҮГНЭЛТ

Төвийн эрчим хүчний систем /ТЭХС/ -ийн эх үүсвэрийн бүтцийг боловсронгуй болгох арга хэмжээг шат дараалан хэрэгжүүлэх нь шаардлагатай.

5.4 МЭДЭЭЛЭЛ ХОЛБООНЫ СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДАЛ

Говьсүмбэр аймаг нь Монгол улсын хойд хилээс өмнөд хил хүртэл татагдсан өндөр хурдны шилэн кабельд холбогдсон. Мэдээлэл холбооны сүлжээ компани, Холбооны газар, Төмөр замын дохиолол холбооны анги, шуудан үйлчилгээний газар, үүрэн холбооны Мобиком, Скайтел, Юнител, Жи мобайл компаниуд үйл ажиллагаа явуулдаг. Мэдээлэл холбооны сүлжээ компани нь холбооны шилэн кабель, КаТВ, интернет, АТС-ын суурин утасны дамжуулах сүлжээний үйлчилгээг үзүүлж байна. Шуудан үйлчилгээний газар нь айл өрх, албан байгууллагуудад бичиг захидал, илгээмж хүргэх үйлчилгээ үзүүлж байна. Говьсүмбэр аймаг 24 core-н шилэн кабельд холбогдсон тул айл өрх, барилга байгууламжуудыг мэдээлэл холбоо, интернет, кабелийн телевизээр хангаж байна. Чойр хотын 1 хүнд ногдох телефон цэгийн тоо 200 болж өмнөх онуудаас буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 22. Телефон цэгийн тоо

Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Одоогийн байдал /2022/
Хүн амын тоо	Мянган хүн	18042
Өрхийн тоо	Айл	5265
Суурин телефон хэрэглэгчийн тоо	ширхэг	200
100 хүнд ногдох телефон цэгийн тоо	Телефон цэг/ 100 хүн	3

Чойр хотод “Мэдээлэл холбооны сүлжээ” ХХК-с гадна өндөр хурдны өргөн зурвасын шилэн кабелийн сүлжээ бүхий байгууллагууд “Скайнетворкс” ХХК, “Мобиком” ХХК-н дамжуулах байгууллагууд ажилладаг. Мөн үүрэн холбооны үйлчилгээг үзүүлэх салбарууд ажилладаг. Дулааны станцууд хоорондоо шилэн кабелиар холбогдсон болно. Чойр хотын мэдээлэл холбооны сүлжээний 4 сувагчлал бий.

18. Шүүх рүү

19. Боржигон чуулга /400м/

20. Гэр хорооллоор дамжин УУС 406 станц руу

21. Удирдлагын ордны ард гэсэн чиглэлд мэдээлэл холбооны сувагчлал хийгдсэн.

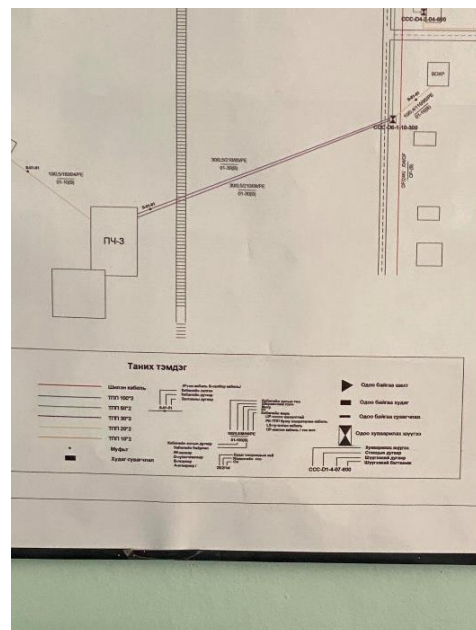
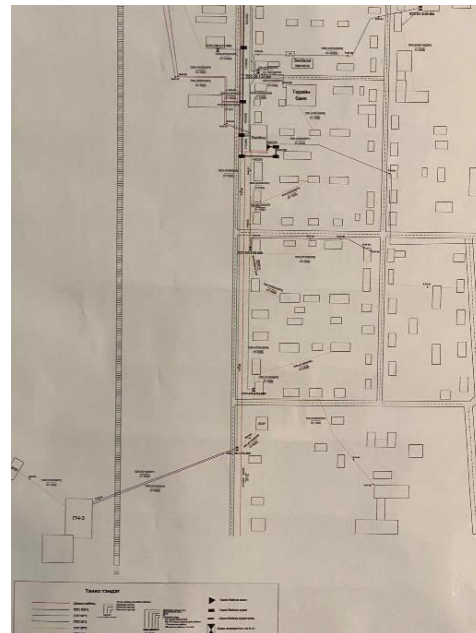
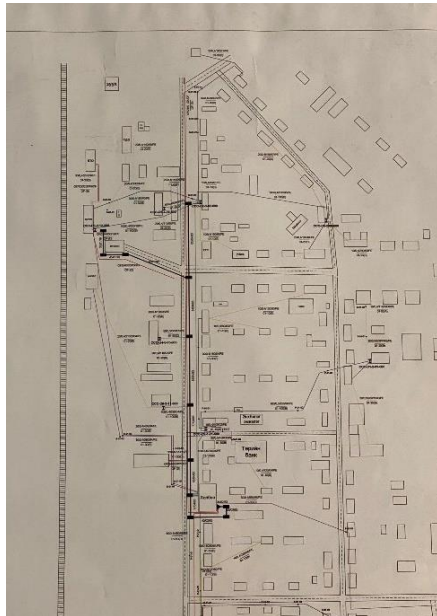

Зураг 5-11. Мэдээлэл холбооны сүлжээний станц

Төмөр замын холбооны сувагчлалын хувьд төмөр замаа даган II шилэн кабелийн магистраль шугам, засмал зам дагуу I шилэн кабелийн сүлжээнд холбогдсон.

11. Андуудын гадна хүртэл

12. Төмөр замын гал унтраах анги чиглэлд мэдээлэл холбооны сүлжээний суваглчлал хийгдсэн. Төмөр замын холбооноос аймгийн МХС хүртэл шилэн кабель болон физик кабелиар холбогдсон. Аймгийн МХС ХХК-с найрамдал хотхон хүртэл физик кабель холбогдсон.

МЭДЭЭЛЭЛ ХОЛБООНЫ СҮЛЖЭЭНИЙ ОДООГИЙН БАЙДЛЫН ДҮГНЭЛТ

Говьсүмбэр аймгийн хэмжээнд шилэн кабелийн сүлжээнд бүрэн холбогдсон боловч одоогоор аймгийн хэмжээнд мэдээлэл холбооны сүлжээний суваглчлал бага тул айл өрх, албан байгууллага, шинээр төлөвлөгдөж буй барилга байгууламжуудыг холбох мэдээлэл холбооны сүлжээний суваглчлалыг нэмэгдүүлэх нэн шаардлагатай.

6 ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ. ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ

ЧОЙР ХОТЫН ОДОО БАЙГАА ХОТ, СУУРИНЫ ДЭВСГЭР ГАЗРЫН ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭ

Хот суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх асуудал нь байгаль-экологи, нийгэм эдийн засаг, техникийн шинжлэх ухааны харилцан уялдаа бүхий цогц үйл ажилланааны хүрээнд шийдвэрлэгдэн, хот төлөвлөлтийн зураг төслийн үе шат бүхэнд хийгдэж хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, барилгажилтын төслийн үндэслэл болон ашиглагдана.

Хүрээлэн буй орчны хуримтлагдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхэд хот байгуулалтын судалгааны ажил нь төлөвлөвлөлтийн цаашдын хандлагыг тодорхойлдгийг олон улсын жишгээс харж болно.

Хотын газар нутагт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээг өгөхөд харгалзах хүчин зүйлийн тоо, бүтэц, шинж чанар болон үзүүлэлтүүдийг сонгоход тухайн газар нутгийн онцлог нөлөөлнө. Нөгөө талаас статистик тоон өгөгдлийг байнга сайжруулж стандарт журмыг мөрдөх нь нэн чухал болно.

Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээг одоогийн бодит байдлын судалгаан дээр үндэслэн Хот суурины нутаг дэвсгэр газарт иж бүрэн үнэлгээ өгөх аргачилсан заавар УББ 20-201-09-н дагуу одоо байгаа хот, суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх чиглэлээр боловсруулж үнэлэлт дүгнэлт хийлээ.

- Байгаль орчны үнэлгээнд газар нутгийг нэн тохиромжтой, тохиромжтой, хязгаарлагдмал *тохиромжтой, тохиромжгүй, нэн тохиромжгүй*;
- Нийгэм-эдийн засгийн үнэлгээнд хүн амын соёл, ахуйн үйлчилгээний хэрэгцээ, хангамжийн түвшинг *нэн өндөр, өндөр, дунд, доогуур, нэн доогуур*;
- Дэд бүтцийн хүчин зүйлсээр нэн тохиромжтой, тохиромжтой, хязгаарлагдмал *тохиромжтой, тохиромжгүй, нэн тохиромжгүй*;
- Архитектур, орон зайн төлөвлөлт-ландшафтын хүчин зүйлсээр байгалийн болон хотын элементүүдийн шинж чанарт *нэн өндөр, өндөр, дунд, доогуур, нэн доогуур* гэсэн 5 шатлалыг баримтлан 5 баллын үнэлгээг тус тус өгнө.

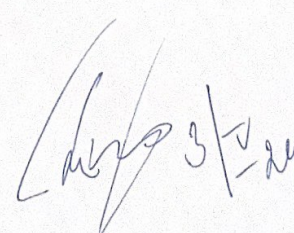
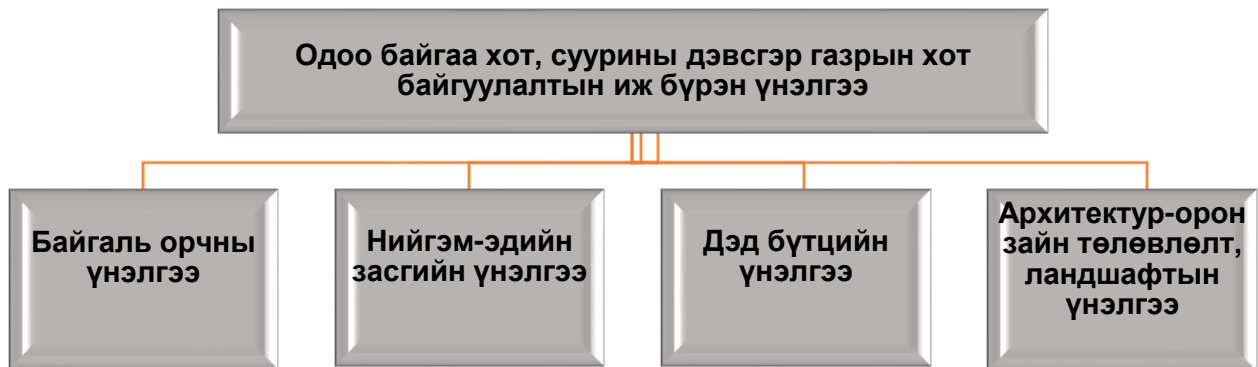

График 6-1 Нэгдсэн үнэлгээний загварчлал

Аливаа дэвсгэр нутгийн хот байгуулалтын үнэлгээний гол зорилго нь байгалийн болон хүний үйл ажиллагаанаас үзүүлэх хот байгуулалтын үйл ажиллагааны нөлөөлөл, хүчин зүйлсийг нарийвчлан тогтоосны үндсэн дээр одоо буй хот сууринг эрчимтэй хөгжүүлэх төдийгүй, цаашид шинээр үүсэж хөгжих хот, төв, сууринг байршуулах газар нутгийг хэрхэн сонгох, барилга байгууламж, инженерийн төрөл бүрийн шугам сүлжээг байгуулах, иж бүрэн тохижуулж, цэцэрлэгжүүлэх гэх мэт хүн амын ая тухтай амьдарч, хөдөлмөрлөх бүхий л нөхцөл бололцоог бүрдүүлэхэд хөрөнгө оруулалтын зардлыг хамгийн оновчтой, үр ашигтай зарцуулах үндэслэлийг гаргахад оршино.

Инженер-экологийн үнэлгээ: Инженер-экологийн үнэлгээг нутаг дэвсгэрийн геологийн тогтоц, хот төлөвлөлтийн онцлогт тохируулан хот суурины нутаг дэвсгэрийн бүсээр үнэлгээ өгөх замаар нэн тохиромжтой, тохиромжтой, тохиромжгүй гэж тодорхойлно.

6.1 ЧОЙР ХОТЫН ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ

Байгаль орчны үнэлгээг инженер геологи, гидро-геологи, газрын дотоод хүчний нөлөөлөл, хөрс ургамал, усны нөөц, хүрээлэн буй байгаль орчны байдал, уур амьсгал, газрын гадарга гэсэн хүчин зүйлсээр харьцуулан үнэллээ.

Хүснэгт 6-1 Байгаль орчны нэгдсэн үнэлгээний үзүүлэлт

Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд				
			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй

			Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцлвр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцлвр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцлвр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцлвр (балл)	Бодит үзүүлэлтүүд	Зохицуулах итгэлцлвр (балл)
Газрын гадарга	Газрын гадаргын налуу	Газрын гадаргын налуу, %	0-4	0	4-8	5	8-12	9	12-20	13	<20	19
	Өндөржилт	Далайн түвшнээс дээш, м	<1500	0	1500-1800	7	1800-2100	13	2100-2500	20	2500<	30
Уур амьсгал	Барилгын уур амьсгал	Уур амьсгалын бүсчлэл, бүс	-	0	IV	0	III	1	II	2	I	4
	Эрүүл ахуйн уур амьсгал	Уур амьсгалын индексийн өөрчлөлт	-	0	35>	1	35-40	9	40-50	15	<50	25
Хөрс, ургамал	Хөрс	Цэцэрлэг-жилтэд тохирох, %	Хөрсийг солихгүй	0	<25	3	25-50	6	50-75	9	<75	11
	Ургамал	Ургамлын нөмрөгийн эзлэх хувь, %	<75	0	50-75	3	30-50	6	10-30	9	>10	11
	Ойн сан	Ойн эзлэх хувь, %	-	0	50-80	0	30-50	1	10-30	3	>10	9
Сэргээгдэх эрчим хүч	Нарны эрчим хүчний нөөц	Жилд нартай байх цагийн тоо	3300<	0	2200-3300	1	2200-2000	3	2000-1000	5	<1000	9
	Салхины эрчим хүчний нөөц	Салхины дундаж хурд, м/сек	3.0-3.5	0	3.0-2.5	1	2.5-2.0	3	<2.0	5	5.0-8.0	9
	Усны эрчим хүчний нөөц	Үүсгэх түрэлт, Нм	10-20	0	10	1	<20	2	<10	3	<5	5
Ашигт малтмал	Ашигт малтмал, эрдэс, түүхий эд	Ашигт малтмалын нөөц	Олон бүрдэлтэй	0	Дунд бүрдэлтэй	1	Цөөн бүрдэлтэй	3	Барил-гын материалын	5	Нөөцгүй	15

Хүснэгт 6-2 Газрын гадаргын налууугийн үнэлгээ

Гадаргын налууугийн ангиллын эзлэх хувь				Гадаргын налууугийн ангилал (зохицох баллаар)				Ерөнхий дундаж балл
4355	Нийт талбай, (га)			Зохицох дундаж балл				
	га	хувь	зохицох балл	Үнэлгээ (5 баллаар)				баллаар
га	хувь	зохицох балл	0-1	1-4	4-10	11-19	19<	
га	хувь	зохицох балл					Ерөнхий дундаж балл	
4355	Нэн тохиромжтой	0.0-10.0 %	0	Нэн тохиромжтой	0-1	5 балл	5	Нэн тохиромжтой тохиромжтой
100	Нэн тохиромжтой	10.0-20.0 %	0	Тохиромжтой	1-4	4 балл	-	
0	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	20.0 %<	9	Хязгаарлагдмал тохиромжгүй	4-10	3 балл	-	
-	Тохиромжгүй		0	Тохиромжгүй	11-19	2 балл	-	
-	Тохиромжгүй		0	Тохиромжгүй	19<	1 балл	-	
9	Гуу жалга		19	Ерөнхий дундаж балл			5	
0			0					
0			0					

Хүснэгт 6-3 Өндөржилт

Өндөржилтийн эзлэх хувь				Өндөржилтийн ангилал (зохицох баллаар)				Ерөнхий дундаж балл
4355	Нийт талбай, (га)			Зохицох дундаж балл				
	га	хувь	зохицох балл	Үнэлгээ (5 баллаар)				баллаар
га	хувь	зохицох балл	0-1	1-4	4-10	11-19	19<	
га	хувь	зохицох балл					Ерөнхий дундаж балл	
4355	Нэн тохиромжтой	<1500 м	0	Нэн тохиромжтой	0-1	5 балл	5	Нэн тохиромжтой тохиромжтой
100	Нэн тохиромжтой	1500-2500 м	0	Тохиромжтой	1-4	4 балл	-	
0	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	2500 м<	8	Хязгаарлагдмал тохиромжгүй	4-10	3 балл	-	
-	Тохиромжгүй		-	Тохиромжгүй	11-19	2 балл	-	
-	Тохиромжгүй		-	Тохиромжгүй	19<	1 балл	-	
8	Гуу жалга		19	Ерөнхий дундаж балл			5	
-			0					
-			0					

Хүснэгт 6-4 Газрын гадаргын үнэлгээ

4355	Гадаргын налуугийн ангилал (зохицох баллаар)							Өндөржилтийн ангилал (зохицох баллаар)					5	Ерөнхий дундаж балл	
	Нийт талбай, (га)							Зохицох дундаж балл							баллаар
	Зохицох дундаж балл							Зохицох дундаж балл							
	Үнэлгээ (5 баллаар)							Үнэлгээ (5 баллаар)							
5	5	4	3	2	1		5	4	3	2	1		5	Нэн тохиромжтой	
	5	-	-	-	-										

Хүснэгт 6-5 Барилгын уур амьсгал

4355	Барилгын уур амьсгалын үзүүлэлт							Барилгын уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)					5	Ерөнхий дундаж балл	
	Нийт талбай, (га)							Зохицох дундаж балл							баллаар
	Нэн тохиромжтой							Нэн тохиромжтой							
	IV-III бүс							Нэн тохиромжтой							
100	0	-	-	1	-	-	4	0	5	-	-	-	-	5	Нэн Тохиромжтой

Хүснэгт 6-6 Эрүүл ахуйн уур амьсгал

Эрүүл ахуйн уур амьсгалын үзүүлэлт									Эрүүл ахуйн уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)																
4355	Нийт талбай, (га)			Өөрчлөлтийн индекс <35	Нэн тохиромжтой	Өөрчлөлтийн индекс 35-60	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Өөрчлөлтийн индекс 50<	Тохиромжгүй	9	Зохицох дундаж балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	3	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	3	Ерөнхий дундаж балл	
	га	хувь	зохицох балл 1																						га
-																									
-																									
1																									
4355																									
100																									
9																									
-																									
-																									
25																									
9																									
-																									
-																									
3																									
3																									
Хязгаарлагдмал үзүүлэлтээр тохиромжтой																									

Хүснэгт 6-7 Уур амьсгалын үнэлгээ

Барилгын уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)							Эрүүл ахуйн уур амьсгалын ангилал (зохицох баллаар)							Ерөнхий дундаж балл											
4355	Нийт талбай, (га)			Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	3	Зохицох дундаж балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	4	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	4	Ерөнхий дундаж балл	
	га	хувь	зохицох балл																						0
5																									
5																									
.																									
.																									
.																									
.																									
3																									
.																									
.																									
4																									
Тохиромжтой																									

Хүснэгт 6-8 Хөрсний үнэлгээ

Цэцэрлэгжилтэд тохирох үзүүлэлтээр				Хөрсний ангилал (зохицох баллаар)												
4355	Нийт талбай, (га)			Нэн тохиромжтой	Хөрсийг солихгүй	Хязгаарлагдмал тохиромжтой			Тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл	Үнэлгээ (5 баллаар)					Эрөнхий дундаж балл
	га	хувь	зохицох балл 0			0	1-6	6			6-15	15<				
	-	-	0	4355	100	6	-	-	15	15	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	баллаар
-	-	0	4355	100	6	-	-	15	15	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	баллаар	үзүүлэлтээр
-	-	0	4355	100	6	-	-	15	15	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	баллаар	Хязгаарлагдмал тохиромжтой

Хүснэгт 6-9 Ургамлан бүрхэвчийн үнэлгээ

Ургамлан бүрхэвчийн талбайн эзлэх хувь				Ургамлан бүрхэвчийн ангилал (зохицох баллаар)												
4355	Нийт талбай, (га)			Нэн тохиромжтой	30.0-80.0 % ургамлан бүрхэвчтэй	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	10.0-30.0 % ургамлан бүрхэвчтэй	Тохиромжгүй	<10.0 % ургамлан бүрхэвчтэй	Зохицох дундаж балл	Үнэлгээ (5 баллаар)					Эрөнхий дундаж балл
	га	хувь	зохицох балл 1								1	2-3	3-8	9	9<	
	-	-	1	4355	100	3	-	-	9	3	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	баллаар
-	-	1	4355	100	3	-	-	9	3	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	баллаар	үзүүлэлтээр
-	-	1	4355	100	3	-	-	9	3	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	баллаар	Хязгаарлагдмал

Хүснэгт 6-10 Ойн сан

Ойн модоор хучигдсан талбайн эзлэх хувь									Ойн сангийн ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл			
4355	Нийт талбай, (га)			Нэн тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	30.0-80.0 % ойн модоор хучигдсан	10.0-30.0 % ойн модоор хучигдсан	<10.0 % ойн модоор хучигдсан	Зохицох дундаж балл					баллаар	үзүүлэлтээр	
	га	хувь	зохицох балл 1							1	2-3	3-8	9	9<			1
-	-	-	1	-	-	3	4355	100	9	9	-	-	-	-	1	1	Нэн тохиромжгүй
													Үнэлгээ (5 баллаар)				

Хүснэгт 6-11 Сэргээгдэх эрчим хүчний үнэлгээ

4355	Нарны эрчим хүчний нөөц					Салхины эрчим хүчний нөөц					Усны эрчим хүчний нөөц					Ерөнхий дундаж балл	
	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					баллаар	үзүүлэлтээр
4	0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1	2	3-4	5<		
-	Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)					Үнэлгээ (5 баллаар)						
4	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
-	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй		
4	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
-	0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1-2	3-4	5-8	9<	0	1	2	3-4	5<		
4	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
-	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй		
1	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
-	0	1	2	3-4	5<	0	1	2	3-4	5<	0	1	2	3-4	5<		
-	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		
-	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй		
1	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
3	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						
Хязгаарлагдмал	Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл					Зохицох дундаж балл						

Хүснэгт 6-12 Ашигт малтмалын үнэлгээ

Ашигт малтмалын нөөц						Ашигт малтмалын ангилал (зохицох баллаар)									
Сумын	Нийт талбай, (га) 500					Зохицох дундаж балл	Үнэлгээ (5 баллаар)					Ерөнхий дундаж балл			
	га	хувь	зохицох балл 9	га	хувь		зохицох балл 3	га	хувь	зохицох балл 1	зохицох балл 9<		зохицох балл 7-8	зохицох балл 4-6	зохицох балл 2-3
-	Олон бүрдэлтэй	Нэн тохиромжтой													
-	Олон бүрдэлтэй	Нэн тохиромжтой													
9	Барилгын материалын нөөц бүхий	Тохиромжтой													
4355	Цөөн бүрдэлтэй	Хязгаарлагдмал тохиромжтой													
100															
3															
-															
-															
1															
3															
-	5 балл	Нэн тохиромжтой													
-	4 балл	Тохиромжтой													
3	3 балл	Хязгаарлагдмал тохиромжтой													
-	2 балл	Тохиромжгүй													
-	1 балл	Нэн тохиромжгүй													
3	баллаар	Ерөнхий дундаж балл													
Хязгаарлагд	үзүүлэлтээр														

БАЙГАЛЬ-ЭКОЛОГИЙН ҮНЭЛГЭЭ

Хүснэгт 6-13 Байгаль экологийн үнэлгээний үзүүлэлт

Байгаль орчны бохирдол	Үнэлэх хүчин зүйлс	Шалгуур үзүүлэлт	Үзүүлэлтүүд	
			Бодит үзүүлэлтүүд	Нэн тохиромжтой
Тоосны бохирдол	Агаарын бохирдол	Хорт бодисын агууламж	Бодит үзүүлэлтүүд	Нэн тохиромжтой
			Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Тохиромжтой
Агаарын тоосжилт	Агаарын бохирдол	Хорт бодисын агууламж	Бодит үзүүлэлтүүд	Нэн тохиромжтой
			Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Тохиромжгүй
Бохирдох хандлагатай	Бага зэрэг бохирдсон	Хорт бодисын агууламж	Бодит үзүүлэлтүүд	Нэн тохиромжтой
			Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Тохиромжгүй
Дунд зэрэг бохирдсон	Дунд зэрэг бохирдсон	Хорт бодисын агууламж	Бодит үзүүлэлтүүд	Хязгаарлагдмал тохиромжтой
			Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Тохиромжгүй
Их бохирдсон	Их бохирдсон	Хорт бодисын агууламж	Бодит үзүүлэлтүүд	Нэн тохиромжгүй
			Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Тохиромжгүй
Хэт их бохирдсон	Хэт их бохирдсон	Хорт бодисын агууламж	Бодит үзүүлэлтүүд	Нэн тохиромжгүй
			Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Тохиромжгүй
20	20	Хорт бодисын агууламж	Бодит үзүүлэлтүүд	Нэн тохиромжгүй
			Зохицуулах итгэлцүүр (балл)	Тохиромжгүй

Дуу шуугианы бохирдол	Шуугианы хэмжээ	Зөвшөөрөгдө	0		5	Дунд зэрэг	10	Их	15	Хэт их	20	
	Шингэн түлшний бохирдол	Хөрс, агаарын хорт бодисын агууламж	Бохирдох хандлагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Хатуу хог хаягдал	Хөрсний хорт бодисын агууламж	Бохирдох хандлагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Цацраг долгионы бохирдол	Долгион тархалтаас	Бохирдох хандлагатай	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
Байгалийн эрсдэл, эмзэг байдал	Үерлэлт	Үерлэлтийн магадлал	Автагдахгүй	0	Бага зэрэг бохирдсон	5	Дунд зэрэг бохирдсон	10	Их бохирдсон	15	Хэт их бохирдсон	20
	Хөрсний усны түвшин	Усны илрэх гүн, м	>3	1	2-3	3	2	5	1	9	△	11
	Гадаргын усны агууламж	Хорт бодисын агууламж	Цэвэр	5	Бага зэрэг бохирдсон	8	Дунд зэрэг бохирдсон	12	Их бохирдсон	17	Хэт их бохирдсон	22

Хүснэгт 6-14 Тоосны бохирдол

Тоосны бохирдлын хувь (зохицох баллаар)				Тоосны бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)			
4355	Нийт талбай, (га)			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Ерөнхий дундаж балл
	га	бохирдолгүй	зохицох балл 4				
-	га	бохирдолгүй	Нэн тохиромжтой				
-	хувь						
4	зохицох балл	4					
4355	га	бохирдох хандлагатай	Тохиромжтой				
100	хувь						
3	зохицох балл	3					
-	га	бохирдсон	Хязгаарлагдмал тохиромжтой				
-	хувь						
2	зохицох балл	2					
-	га	Их бохирдсон	Тохиромжгүй				
-	хувь						
1	зохицох балл	1					
-	га	Хэт их бохирдсон	Нэн тохиромжгүй				
-	хувь						
-	зохицох балл	0					
2	Зохицох дундаж балл						
-	5 балл	Үнэлгээ (5 баллаар)	Нэн тохиромжтой				
-	4 балл	5-4	Тохиромжтой				
3	3 балл	4-3.5	Хязгаарлагдмал				
-	2 балл	3.5-2.5	Тохиромжгүй				
-	1 балл	2.5-1.5	Нэн тохиромжгүй				
Тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл			1.5-0			
	Ерөнхий дундаж балл						
	үзүүлэлтээр						

Хүснэгт 6-15 Дуу шуугианы бохирдол

Дуу шуугианы бохирдлын хувь (зохицох баллаар)				Дуу шуугианы бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)			
4355	Нийт талбай, (га)			Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Ерөнхий дундаж балл
	га	Зөвшөөрөгдөх хэмжээнд	зохицох балл				
-	га	Зөвшөөрөгдөх хэмжээнд	Нэн тохиромжтой				
-	хувь						
4	зохицох балл						
4355	га	Сулавтар дуу шуугиан	Тохиромжтой				
100	хувь						
3	зохицох балл						
-	га	Дунд зэргийн дуу шуугиан	Хязгаарлагдмал тохиромжтой				
-	хувь						
2	зохицох балл						
-	га	Их дуу шуугиан	Тохиромжгүй				
-	хувь						
1	зохицох балл						
-	га	Хэт их дуу шуугиан	Нэн тохиромжгүй				
-	хувь						
-	зохицох балл						
4	Зохицох дундаж балл						
-	5 балл	Үнэлгээ (5 баллаар)	Нэн тохиромжтой				
-	4 балл	5-4	Тохиромжтой				
3	3 балл	4-3.5	Хязгаарлагдмал				
-	2 балл	3.5-2.5	Тохиромжгүй				
-	1 балл	2.5-1.5	Нэн тохиромжгүй				
3	баллаар	1.5-0					
Хязгаарлагдмал	Ерөнхий дундаж балл						
	үзүүлэлтээр						

Хүснэгт 6-16 Шингэн түлшний бохирдол

Шингэн түлшний бохирдлын хувь (зохицох баллаар)				Шингэн түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)			
4355	Нийт талбай, (га)			4	Зохицох дундаж балл		
	га	хувь	зохицох балл		5 балл	4 балл	3 балл
4355	бохирдолгүй	Нэн тохиромжтой		5-4	Нэн тохиромжтой		
100	хувь			4-3.5	Тохиромжтой		
4	зохицох балл			3.5-2.5	Хязгаарлагдмал		
-	га	Тохиромжтой		2.5-1.5	Тохиромжгүй		
-	хувь	Тохиромжтой		1.5-0	Нэн тохиромжгүй		
3	зохицох балл						
-	га	Хязгаарлагдмал тохиромжтой					
-	хувь	Хязгаарлагдмал тохиромжтой					
2	зохицох балл						
-	га	Тохиромжгүй					
-	хувь	Тохиромжгүй					
1	зохицох балл						
-	га	Нэн тохиромжгүй					
-	хувь	Нэн тохиромжгүй					
-	зохицох балл						
4	Зохицох дундаж балл			Үнэлгээ (5 баллаар)			
5				5 балл	Нэн тохиромжтой		
-				4 балл	Тохиромжтой		
-				3 балл	Хязгаарлагдмал		
-				2 балл	Тохиромжгүй		
-				1 балл	Нэн тохиромжгүй		
5	баллаар			Ерөнхий дундаж балл			
Нэн	үзүүлэлтээр						

Хүснэгт 6-17 Хатуу түлшний бохирдол

Хатуу түлшний бохирдлын үзүүлэлтээр				Хатуу түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)			
4355	Нийт талбай, (га)			3	Зохицох дундаж балл		
	га	хувь	зохицох балл		5 балл	4 балл	3 балл
-	бохирдолгүй	Нэн тохиромжтой		5-4	Нэн тохиромжтой		
-	хувь			4-3.5	Тохиромжтой		
4	зохицох балл			3.5-2.5	Хязгаарлагдмал		
4355	га	Тохиромжтой		2.5-1.5	Тохиромжгүй		
100	хувь	Тохиромжтой		1.5-0	Нэн тохиромжгүй		
3	зохицох балл						
-	га	Хязгаарлагдмал тохиромжтой					
-	хувь	Хязгаарлагдмал тохиромжтой					
2	зохицох балл						
-	га	Тохиромжгүй					
-	хувь	Тохиромжгүй					
1	зохицох балл						
-	га	Нэн тохиромжгүй					
-	хувь	Нэн тохиромжгүй					
-	зохицох балл						
3	Зохицох дундаж балл			Үнэлгээ (5 баллаар)			
-				5 балл	Нэн тохиромжтой		
-				4 балл	Тохиромжтой		
3				3 балл	Хязгаарлагдмал		
-				2 балл	Тохиромжгүй		
-				1 балл	Нэн тохиромжгүй		
3	баллаар			Ерөнхий дундаж балл			
Хязгаарлаг	үзүүлэлтээр						

Хүснэгт 6-18 Байгаль орчны бохирдол

4355	Нийт талбай, (га)		Тоосны бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)	Дуу шуугианы бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)	Шингэн түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)	Хатуу түлшний бохирдлын ангилал (зохицох баллаар)	Ерөнхий дундаж балл
	Зохих дундаж балл	Үнэлгээ (5 баллаар)	Зохих дундаж балл	Үнэлгээ (5 баллаар)	Зохих дундаж балл	Үнэлгээ (5 баллаар)	
3	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	3.5
-	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	
3	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	
-	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	
-	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	
5	Зохих дундаж балл		Зохих дундаж балл		Зохих дундаж балл		
5	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	
-	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	
-	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	
-	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	
-	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	
3	Зохих дундаж балл		Зохих дундаж балл		Зохих дундаж балл		
-	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	
-	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	
3	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	
-	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	
-	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	
3	Зохих дундаж балл		Зохих дундаж балл		Зохих дундаж балл		
-	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	5 балл	Нэн тохиромжтой	
-	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	4 балл	Тохиромжтой	
3	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	3 балл	Хязгаарлагдмал	
-	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	2 балл	Тохиромжгүй	
-	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	1 балл	Нэн тохиромжгүй	
3.5	баллаар		баллаар		баллаар		
Тохиромжтой	үзүүлэлтээр		үзүүлэлтээр		үзүүлэлтээр		

Хүснэгт 6-19 Үерлэлт

4355	Нийт талбай, (га)		Үерлэлтийн магадлалын үзүүлэлтээр	Үерт автагдах ангилал (зохицох баллаар)	Ерөнхий дундаж балл
	га	хувь	зохицох балл 0	Үнэлгээ (5 баллаар)	
4355	га	Нэн тохиромжтой	автагдахгүй	0	3.5
100	хувь	Нэн тохиромжтой	автагдахгүй	1-3	
0	зохицох балл 0	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	болзошгүй	3-7	
150	га	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	болзошгүй	7-27	
-	хувь	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	болзошгүй	27<	
7	зохицох балл 7	Тохиромжгүй	автагдана		
-	га	Тохиромжгүй	автагдана		
5	хувь	Тохиромжгүй	автагдана		
-	зохицох балл 27	Тохиромжгүй	автагдана		
2	Зохих дундаж балл		Зохих дундаж балл		
5	5 балл	Нэн тохиромжтой	0	Нэн тохиромжтой	
-	4 балл	Тохиромжтой	1-3	Тохиромжтой	
-	3 балл	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	3-7	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	
-	2 балл	Тохиромжгүй	7-27	Тохиромжгүй	
-	1 балл	Нэн тохиромжгүй	27<	Нэн тохиромжгүй	
5	баллаар		баллаар		
Нэн тохиромжтой	үзүүлэлтээр		үзүүлэлтээр		

Хүснэгт 6-20 Гуу жалга, гулсалт, эвдрэл зүйлээр

Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлийн хүчин зүйлээр										Гуу жалга, гулсалт, эвдрэлийн эзлэх ангилал (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл	
Нийт талбай, (га)		Нэн тохиромжтой <20.0%			Хязгаарлагдмал тохиромжтой 20.0-50.0%			Тохиромжгүй 50.0%<		Зохицох дундаж балл	Үнэлгээ (5 баллаар)					Ерөнхий дундаж балл
га	хувь	зохицох балл 0			зохицох балл 7			зохицох балл 19			0-1	1-7	7	7-19	19<	
га	хувь	зохицох балл 0			зохицох балл 7			зохицох балл 19			5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
4355	100	0	-	-	7	-	-	19	7	5	-	-	-	-	5	Нэн тохиромжтой

Дүгнэлт, Тайлбар

Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын байр зүйн зураглалыг газрын гадаргуугийн үнэлгээнд суурь зураг болгон ашигласан. Төлөвлөлтөнд хамрагдаж буй дэвсгэр газарт хот байгуулалтын үнэлгээг газрын өндрийн далайн түвшнээс дээш өргөгдсөн байдал, гадаргуугийн налууугийн хүчин зүйлсээр тус бүрд нь үнэлсэн. Чойр хотын газрын гадаргын тогтолцоог байр зүйн зураг дээр судлаж үзэхэд ерөнхий төлөвлөгөө хийгдэх талбай нь далайн түвшнээс дээш үнэмлэхүй өндөр нь 1250-1290 метрт өргөгдсөн. Төвийн суурьшсан талбайн жигд налуутэй тал хээрийн жижиг уулсын хоорондох хөндийд 2-5%-ийн налуутай байна. *Зураг?*

Дээрхи үнэлгээгээр газрын налууугийн хэвгий, далайн түвшнээс дээш өргөгдсөн байдлаар тохиромжтой, гэсэн сайн талууд байгаа боловч нийт талбайн үерийн усыг урсах сул шороо, сумын баруун хойд талаар сувгуудыг доторлож цэгцлэх, авто замыг эвдэрлээс хамгаалж шинээр авто зам дагуу усны суваг төлөвлөх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

6.2 ЧОЙР ХОТЫН НУТАГ ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ

Тухайн хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс тус бүрийг нийгэм эдийн засгийн хүчин зүйлсээр үнэлж, онцлог шинж байдлыг нь илрүүлэх зорилгоор дэд үзүүлэлт болон тухайлсан үзүүлэлтээр нарийвчлан авч үзнэ.

Хүснэгт 6-21 Нийгэм эдийн засгийн үнэлгээний үзүүлэлт

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал					
			Нэн өндөр (5 балл)	Өндөр (4 балл)	Дунд (3 балл)	Доогуур (2 балл)	Нэн доогуур	

Handwritten signature and date: 3/24

Хангамжийн ангилал				100% <	75- 100%	50- 75%	25- 50%	<25 %	
Соёл, олон нийт, ахуйн үйлчилгээний	Өдөр тутмын зориулалттай	A.Сургууль	1000 хүнд 280 сурагч	280	210-280	140-210	70-140	<70	
		Б.Цэцэрлэг	1000 хүнд 70 хүүхэд	70	53-70	35-53	18-35	<18	
		В.Өрхийн эмнэлэг	35 үзлэг/өдөр	35	26-35	17-26	9-17	<9	
		Г.Нийтийн хоол	1000 хүнд 40 суудал	40	30-40	20-30	10-20	<10	
		Д.Ахуйн үйлчилгээ	1000 хүнд 9ажлын байр	9	7-9	4-7	2-4	<2	
				4					
	Тусгай зориулалттай	1.Нэгдсэн эмнэлэг	1000 хүнд 9 ор	9	7-9	4-7	2-4	<2	
		2.Спортын барилга	1000 хүнд 80 м ² шалны талбай	80	60-80	40-60	20-40	<20	
		3.Соёлын ордон	1000 хүнд 33 суудал	33	25-33	16-25	8-16	<8	
		4.Кинотеатр	1000 хүнд 30 суудал	30	22-30	15-22	7-15	<7	
5.Музей		1000 хүнд 30 м ² үзмэрийн талбай	30	22-30	15-22	7-15	<7		
	Өндөр				4.5				
		Өндөр			4.25				
Орон сууцны хангамжийн түвшин	Давхар сууц	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100% <	75- 100%	50- 75%	25- 50%	<25 %	
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6	
	Жижиг сууц	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100% <	75- 100%	50- 75%	25- 50%	<25 %	
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6	
	Гэр хороолол	Хангамжаар	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100% <	75- 100%	50- 75%	25- 50%	<25 %	
		Хангамжийн түвшинд	1 хүнд 10.5 м ² сууцны талбай	10.5	7.9-10.5	5.2-7.9	2.6-5.2	<2.6	
	Доогуур				2				
Суурьшлын бүсийн цагларц	Хүн амын багтаамж (нягтрал)	50.0-100.0 мянган хүн амтай	1 га-д 190 хүн	190	142-190	95-142	48-95	<48	
		100.0-500.0 мянган хүн амтай	1 га-д 200 хүн	200	150-200	100-150	50-100	<50	
		500.0 мянгаас дээш хүн амтай	1 га-д 210 хүн	210	158-210	79-158	53-79	<53	
	Өндөр				4				
Улс, бүс нутаг, орон нутгийн түвшинд гүйцэтгэх үнэмлэхүй	Гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Хот суурины гол гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Хөгжүүлэх боломжийн хувь	100% <	75- 100%	50- 75%	25- 50%	<25 %	
	Бусад хот сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Хөгжлийн түвшин, бусад хот сууринд үзүүлэх	Үзүүлэх нөлөөллийн хувь	100% <	75- 100%	50- 75%	25- 50%	<25 %	

		ээрэг нөлөөлөл						
	Хот бүрдүүлэгч байгууллагуудын тоо	Хотын төсөвт эзлэх хувь нэмэр	Байгууллагын тоо	10	7-10	4-7	2-4	<1
	Өндөр			4				
Хот, суурины нийгэм-эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт	Хот суурин өөрөө зайлшгүй оршин тогтнох шаардлагатай эдийн засгийн салбарууд	Тухайн салбаруудын нийт хүн амд үзүүлэх хангамжийн түвшин	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин	100% <	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Хот сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбар	Тухайн хязгаарлах шаардлагатай салбарын нөлөөлөл	Хязгаарлах салбаруудын хот дахь тоо	<1	2	3	4	5<
	Хот, суурины байршлын онцлог дээр тулгуурласан үйлдвэрлэл үйлчилгээ	Хотын нөөц, давуу талыг ашигласан байдал	Ашиглалтын хувь	100% <	75-100%	50-75%	25-50%	<25%
	Дунд			3.0				

Хүснэгт 6-22 Сургуулиудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам	Сургуулийн хүчин чадал, сурагч			Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Төслийн	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур		
13176 /10830/	3074	1920	3316	62.47	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	4	үзүүлэлтээр
					Үнэлгээ 5 баллаар						
					5	4	3	2	1	баллаар	Дунд

Хүснэгт 6-23 Сургуулийн дотуур байрны хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам	Сургуулийн дотуур байрны хүчин чадал, ор				Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Төслийн	Одоо байгаа	Хангамжийн түвшин, %	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
					100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%			
					Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1							
13176 /10830/	80	*	8	54.13	-	-	3	-	-	3	Дунд

Хүснэгт 6-24 Хүүхдийн цэцэрлэгүүдийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам /Сумын төвийн хүн амаар тооцов/	Цэцэрлэгийн хүчин чадал, хүүхэд				Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Төслийн	Одоо байгаа	Хангамжийн түвшин, %	Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
					100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%			
					Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1							
13176 /10830/	1054	300	565	53.60	-	-	3	-	-	3	Дунд

Хүснэгт 6-25 Өрхийн эмнэлгийн хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам	Өрхийн эмнэлгийн хүчин чадал, үзлэг/өдөр		Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
				100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%			
				Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1						
13176 /10830 /	343	35	10	-	-	-	-	1	1	Доогуур

Хүснэгт 6-26 Ахуйн үйлчилгээний газруудын хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам	Ахуйн үйлчилгээний төвийн зориулалттай барилга байгууламжийн хүчин чадал, ажлын байр		Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
				100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%			
				Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1						
13176 /10830/	*	*	100	5	-	-	-	-	5	Нэн өндөр

Хүснэгт 6-27 Өдөр тутмын зориулалттай үйлчилгээний байгууллагуудын нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн ам	Соёл, ахуйн үйлчилгээний өдөр тутмын зориулалттай барилга байгууламжийн хангамжийн нэгдсэн үнэлгээ		Өдөр тутмын зориулалттай барилга байгууламжийн үнэлгээний ангиллаар				
	баллаар	үзүүлэлтээр	Ерөнхий боловсролын сургууль	Сургуулийн дотуур байр	Цэцэрлэг	Өрхийн эмнэлэг	Ахуйн үйлчилгээний төв
13176 /10830/	3	Дунд	3	3	3	1	5

Хүснэгт 6-28 Тусгай зориулалттай үйлчилгээний байгууллагын хангамж

Д/д	Үйлчилгээний байгууллагуудын нэр	Нийт хүн амын тоо	Хэмжих нэгж	Нормоор шаардагдах хүчин чадал	Одоо байгаа хүчин чадал	Хангамжийн хувь	Хангамжийн хувийн ангилал					
							Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	
							100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	
							Үнэлгээ 5 баллаар					
							5	4	3	2	1	
1	Музей	13176 /10830/	М2	264	242	91	-	4	-	-	-	
2	Соёлын ордон	13176 /10830/	Суудал	1054	400	56	-	-	3	-	-	
	Соёлын ордон /Хуучин/		Суудал	-	200	*						
3	Халуун ус	13176 /10830/	Шүрүүр	92	*	*	-	-	-	-	-	
4	Спортын талбай	13176 /10830/	га	10.5	54.5	519	5	-	-	-	-	
					Дундаж							4.0 /Өндөр/

Хүснэгт 6-29 Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн ам	Орон сууцны хангамжийн түвшний нэгдсэн үнэлгээ		Орон сууцны төрлөөр (хувиар)		Нэгдсэн дүн (баллаар)	
	баллаар	үзүүлэлтээр	Нийтийн орон сууц	Амины сууц	Орон сууцны төрлөөр	Нэг хүнд ногдох сууцны талбайн хангамжаар
13176 /10830/	2.5	Дунд	2	3	2.5	* сууцны талбайн хангамжаар

Хүснэгт 6-30 Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ (нийтийн орон сууц)

Нийт хүн ам	Нийтийн орон сууцанд оршин суудаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин буюу хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
			Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
			100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%		
			Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1					
13176 /10830/	1481	47	-	-	-	2	-	2	Доогуур

Хүснэгт 6-31 Хүн амын орон сууцны хангамжийн түвшний үнэлгээ /амины сууцны, гэр сууцны хороолол/

Нийт хүн ам	Гэр хороололд оршин суудаг хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин буюу хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
			Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
			100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%		
			Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1					
13176 /10830/	1619	53	-	4	-	-	-	1	Өндөр

Хүснэгт 6-32 Суурьшлын бүсийн нягтралын үнэлгээ

Нийт хүн ам	Талбай (га)	Нормоор 1 га талбайд ногдох хүн амын тоо	Одоо 1 га талбайд ногдож буй хүн амын тоо	Нийт хүн амд эзлэх хувийн жин буюу хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
					Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
					100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%		
					Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1							
13176 /10830/	1832	20	5.9	29.5	-	-	-	2	-	2	Доогуур

Хүснэгт 6-33 Улс, бүс, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн ам	Улс, бүс, орон нутгийн түвшинд хот, суурины гүйцэтгэх үүргийн нэгдсэн үнэлгээ		Хот, суурины гүйцэтгэх үүргийн үнэлгээний ангиллаар		
	баллаар	үзүүлэлтээр	Гүйцэтгэх үүрэг, хөгжүүлэх боломж	Бусад хот сууринд үзүүлэх нөлөөлөл	Хот бүрдүүлэгч салбарын үнэлгээ
13176 /10830/	3.3	Дунд	75 /4 балл/	64 /3 балл/	4 /3 балл/

Хүснэгт 6-34 Хот, суурины нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн үндсэн үзүүлэлтийн нэгдсэн үнэлгээ

Нийт хүн ам	Хот, суурины нийгэм-эдийн засгийн хөгжлийн үндсэн үзүүлэлтийн нэгдсэн үнэлгээ		Нийгэм-эдийн засгийн хөгжлийн үндсэн үзүүлэлтийн үнэлгээний ангиллаар		
	баллаар	үзүүлэлтээр	Хот суурин өөрөө оршин тогтнох зайлшгүй шаардлагатай эдийн засгийн салбар	Хот сууринд хязгаарлах шаардлагатай салбар	Хот суурины онцлогт тулгуурласан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ
13176 /10830/	3.6	Дунд	70 /3 балл/	1 /5 балл/	52 /3 балл/

Говьсүмбэр аймгийн Чойр нийгэм эдийн засгийн үнэлгээ 3.00 буюу дунд үнэлгээ авч байна. Энэ сумын нийгмийн барилга байгууламж өндөр байгаа хэдий ч ашиглалтгүй талбай ихтэй хотын нягтрал маш бага инженерийн хангамж хангалтгүй байна.

6.3 ЧОЙР ХОТЫН ТӨВИЙН ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ ИНЖЕНЕРИЙН ДЭД БҮТЦИЙН НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ

Одоо байгаа суурин газрын дэд бүтцийн үнэлгээг сумын төвийн 2532 га талбайг хамруулан хийв.

Хүснэгт 6-35 Дэд бүтцийн үнэлгээний үзүүлэлт

Үзүүлэлт	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал					
			Нэн тохиромжтой (5 балл)	Тохиромжтой (4 балл)	Хязгаарлагдмал тохиромжтой (3 балл)	Тохиромжгүй (2 балл)	Нэн тохиромжгүй (1 балл)	
Хангамжийн ангилал			100%<	75-100%	50-75%	25-50%	<25%	
Зам тээврийн байдал	Хотын төвөөс тээврээр хүрэх боломж	Хугацаа зарцуулалт	минутаар	<15	15-30	30-45	45-60	60<
	Зам талбай	Хатуу хучилттай зам талбайтай эсэх	ЕТ-ний төлөвлөлтийн шийдлийг харгалзан экспертийн аргаар гаргана.	5	4	3	2	1
Инженерийн хангамжийн түвшин	Дулаан хангамжийн түвшин	Төвлөрсөн хангамжтай эсэх	Нийт талбайд дулаан хангамжтай хэсгийг харьцуулсан харьцаа	100%<	75-100%	50-75%	25-50%	25%>
	Ус хангамжийн түвшин	Хоногт нэг хүнд ногдох хэмжээ	Орон сууцанд 250 л/хоног	250	187-250	125-187	62-125	62>
			Жижиг сууцанд 125 л/хоног	125	94-125	62-94	31-62	31>
		Гэр хороололд 25 л/хоног	25	19-25	12-19	6-12	6>	

Ариутгах татуурга	Хоногт зайлуулах бохир усны хэмжээ	Орон сууцанд 250 л/хоног	250	187-250	125-187	62-125	62>
		Жижиг сууцанд 125 л/хоног	125	94-125	62-94	31-62	31 >
		Гэр хороололд 25 л/хоног	25	19-25	12-19	6-12	6 >
Цахилгаан хангамжийн түвшин	Жилд нэг хүнд шаардагдах цахилгаан хангамжийн хэмжээ	2000 кВт/цаг	2000	1500-2000	1000-1500	500-1000	500 >
Холбоожуулалтын түвшин	100 хүнд ногдох телефон цэгийн тоо	4.5 цэг	4.5	3-4.5	2-3	1-2	1 >
Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	1.Хамгаалалтын суваг, 2.Хамгаалалтын далан, 3.Замын усны сүлжээ, 4.Хөрсний усны дренаж.	Үерээс бүрэн хамгаалагдсан байх	100 %<	75-100 %	50-75 %	25-50 %	25 %>

Хүснэгт 6-36 Зам, тээврийн үнэлгээ

Нийт талбай, (га)	Хорооллын доторхи зам талбайн ангилал (зохицох баллаар)						Хот, суурины төвөөс тээврээр хүрэх боломж (зохицох баллаар)					Ерөнхий дундаж балл	
	Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэн тохиромжгүй	Зохицох дундаж балл	Нэн тохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй		Нэн тохиромжгүй
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		5 балл	<15'	15'-30'	30'-45'		45'-60'
2532	3	5	4	3	2	1	5	Үнэлгээ (5 баллаар)					4
		Үнэлгээ (5 баллаар)						Үнэлгээ (5 баллаар)					
		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл		5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	
		Хязгаарлаг үзүүлэлтээр											
		Дмал тохиромжтой											

Хүснэгт 6-37 Инженерийн хангамжийн үнэлгээ

Нийт талбай, (га)	Инженерийн хангамжийн нэгдсэн үнэлгээ		Инженерийн хангамжийн үнэлгээний ангиллаар						
	баллаар	үзүүлэлтээр	Цэвэр ус хангамжийн шугам сүлжээ, эх үүсвэр	Ариутгах татуургын шугам сүлжээ, эх үүсвэр	Дулаан хангамжийн шугам сүлжээ, эх үүсвэр	Цахилгаан хангамжийн шугам сүлжээ, эх үүсвэр	Холбоо-мэдээллийн сүлжээ	Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ	
2532	3	Дунд	3	1	3	5	3	*	

Хүснэгт 6-38 Дулаан хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам	Дулаан зарцуулалт, Гкал/цаг		Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
				100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%		
				Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1						
13176 /10830/	42.8	23.4	54.6	-	-	-	-	1	1	Нэн Доогуур

Хүснэгт 6-39 Ус хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам 13176 /10830/	Усны зарцуулалт, л/хоног		Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
				100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%		
				Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1						
Чойр хот	130-50	65-25	50	-	-	3	-	-	3	Дунд
Үнэлгээний балл				3 балл					Дунд	

Хүснэгт 6-40 Ариутгах татуургын сүлжээний үнэлгээ

Нийт хүн ам	Бохир ус зайлуулалт, л/хоног		Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	баллаар	үзүүлэлтээр
				100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%		
				Үнэлгээ 5 баллаар						
5	4	3	2	1						
Чойр хот	100-50	80-20	20	-	-	-	-	1	1	Нэн доогуур

Хүснэгт 6-41 Цахилгаан хангамжийн түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам	Жилд нэг хүнд ногдох эрчим хүчний хэрэглээ, кВт/цаг		Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	5 баллаар	Үзүүлэлтээр
	Үнэлгээ 5 баллаар					5	4	3	2	1
13176 /10830/	0.60	10.0	100	5	-	-	-	-	5	Нэн Өндөр

Хүснэгт 6-42 Холбоожуулалтын түвшний үнэлгээ

Нийт хүн ам	100 хүнд ногдох телефон цэгийн тоо		Хангамжийн түвшин, %	Хангамжийн хувь					Үнэлэмж	
	Нормоор шаардагдах	Одоо байгаа		Нэн өндөр	Өндөр	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	5 баллаар	Үзүүлэлтээр
	Үнэлгээ 5 баллаар					5	4	3	2	1
13176 /10830/	200		50	-	-	3	-	-	3	Дунд

Хүснэгт 6-43 Инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ

2532	Үерийн хамгаалалтын суваг					Үерийн хамгаалалтын далан					Зам талбайн ус зайлуулах сүлжээ					Хөрсний ус зайлуулах дренаж					Ерөнхий дундаж балл						
	Нийт талбай, (га)	Ерөнхий дундаж балл				Нэн өндөр	Ерөнхий дундаж балл				Нэн өндөр	Ерөнхий дундаж балл				Нэн өндөр	Ерөнхий дундаж балл					Нэн өндөр					
1	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	5 баллаар	үзүүлэлтээр
1	Бүрэн хамгаалагдсан	Сайн	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	Бүрэн хамгаалагдсан	Сайн	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	Бүрэн хамгаалагдсан	Сайн	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	Бүрэн хамгаалагдсан	Сайн	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	Бүрэн хамгаалагдсан	Сайн	Дунд	Доогуур	Нэн доогуур	Ерөнхий дундаж балл	
1	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	100.0%	75.0-100.0%	50.0-75.0%	25.0-50.0%	<25.0%	5 баллаар	үзүүлэлтээр
1	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 балл	4 балл	3 балл	2 балл	1 балл	5 баллаар	үзүүлэлтээр

6.4 ЧОЙР ХОТЫН ТӨВИЙН СУУРИНЫ ДЭВСГЭР ГАЗАРТ ӨГӨХ АРХИТЕКТУР, ОРОН ЗАЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ, ЛАНДШАФТЫН НЭГДСЭН ҮНЭЛГЭЭ

Дээрх “Хот суурины дэвсгэр газарт хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээ өгөх аргачилсан заавар УББ-30-201-09” –т үндэслэн архитектур, орон зайн нэгдсэн үнэлгээгээр 3.0 “хязгаарлагдмал тохиромжтой” хэмээн үнэлэгдэв.

Хүснэгт 6-44 Архитектур, орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын нэгдсэн үнэлгээ

№	Үнэлэх хүчин зүйлс	Үнэлэх үзүүлэлтийн шинж чанар	Нормативт үзүүлэлт	Үнэлгээний ангилал						
				Нэнтохиромжтой	Тохиромжтой	Хязгаарлагдмал тохиромжтой	Тохиромжгүй	Нэнтохиромжгүй		
				Хангамжийн ангилал						
				100 % <	75-100 %	50-75%	25-50%	25% >		
1	Ландшафтын шинж байдал	Ил задгай усан толь	+	Элементүүдийн зонхилж байгааг харгалзан авч үзнэ. (1-2 элемент, 2-оос дээш элемент, рельеф дангаараа байх гэх мэт)						
		Парк, ойн пейзаж	+							
		Үзэсгэлэнт рельеф	+							
		Өндөрлөг цэг	-							
		Гуу жалга зонхилсон	+							
Дундаж үнэлгээ					4					
2	Газар нутгийн зохион байгуулалтын байдал	Суурьшлын бүс	Хүн амын суурьшлын нягтралаар	*	2-3 давхар барилгад 44,8-35,3 м2/хүн			3		
				*	4-5 давхар барилгад 32,2-27,6 м2/хүн				2	
				*	6-8 давхар барилгад					1
		Үйлдвэр, аж ахуйн бүс	Газар эзэмшлийн коэффициент	*	0,27		4			
				*	1,1			3		
		Рекреацийн бүс	1 хүнд ноогдох талбай	*	14 м2/хүн				2	
Дундаж үнэлгээ							2.7			
3	Архитектур, орон зайн зохиомжийн чанар	Барилгажилтын төлөвлөлтийн чанар			4					

	Барилга архитектурын чанар			3		
	Зам талбайн тохижилтын чанар			3		
	Цэцэрлэгжилт-н чанар			3		
	Орон зайн зохиомжийн чанар			3		
Дундаж үнэлгээ				3.2		
Цэцэрлэгжүүлэлтийн түвшин	Нийтийн хэрэгцээний зориулалттай	*	1 хүнд 8 м2/хүн	4		
	Тусгай зориулалттай	*	1 хүнд 9-19 м2/хүн			2.3
Зам талбайн тохижилт	Зам талбайн нягтралаар	*	2200-2400 м/км2	3		
Архитектур түүх, соёлын дурсгалт зүйлс	Цогцолбор дурсгалт газартай эсэх		-		3	
	I зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх		-			
	II зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх		+			
	III зэрэглэлийн дурсгалт барилгатай эсэх		+			
	Хөшөө дурсгалтай эсэх		+			
Дундаж үнэлгээ					3.1	
Нийт үнэлгээ			Хязгаарлагдмал Тохиромжтой	3.3		

Төлөвлөлтийн газар нутгийн архитектур орон зайн төлөвлөлт-ландшафтын хүчин зүйлсийн үнэлгээг тооцохдоо одоогийн бодит байдлын судалгаанд үндэслэж, хот тосгоны төлөвлөлт, барилгажилтын норм дүрэм, стандарттай харьцуулан үнэлсэн.

6.5 ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН ИЖ БҮРЭН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ

Говьсүмбэр аймгийн Чойр хотын нутаг дэвсгэрийг хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний аргачлалын дагуу үнэлж төлөвлөлтийн хилийн 2532 га талбайг хамруулан үзэхэд “Хязгаарлагдмал тохиромжтой” ангилалд үнэлэгдсэн байна.

Хүснэгт 6-45 Хот байгуулалтын иж бүрэн үнэлгээний нэгдсэн дүн

Хот, суурины нутаг дэвсгэрийн бүс	Нийт талбай (га)	Хүн ам		Үнэлгээний үзүүлэлтүүд				Нэгдсэн үнэлгээ
		Бүгд	Сумын төвийн	Байгаль орчны	Нийгэм эдийн засгийн	Дэд бүтцийн	Архитектур-орон зайн төлөвлөлт, ландшафтын	
Чойр хот	2532	13176	10830	3.25	3.0	3.5	3.3	3.26
Хот байгуулалтын үнэлгээний ангилал					Хязгаарлагдмал Тохиромжтой			

Нийгэм эдийн засгийн үнэлгээгээр Чойр хотын хүн ам сүүлийн жилүүдэд амины орон сууц болон гэр хороололд оршин сууж байна. Нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийн судалгаагаар хангалттай түвшинд үнэлэгдсэн.

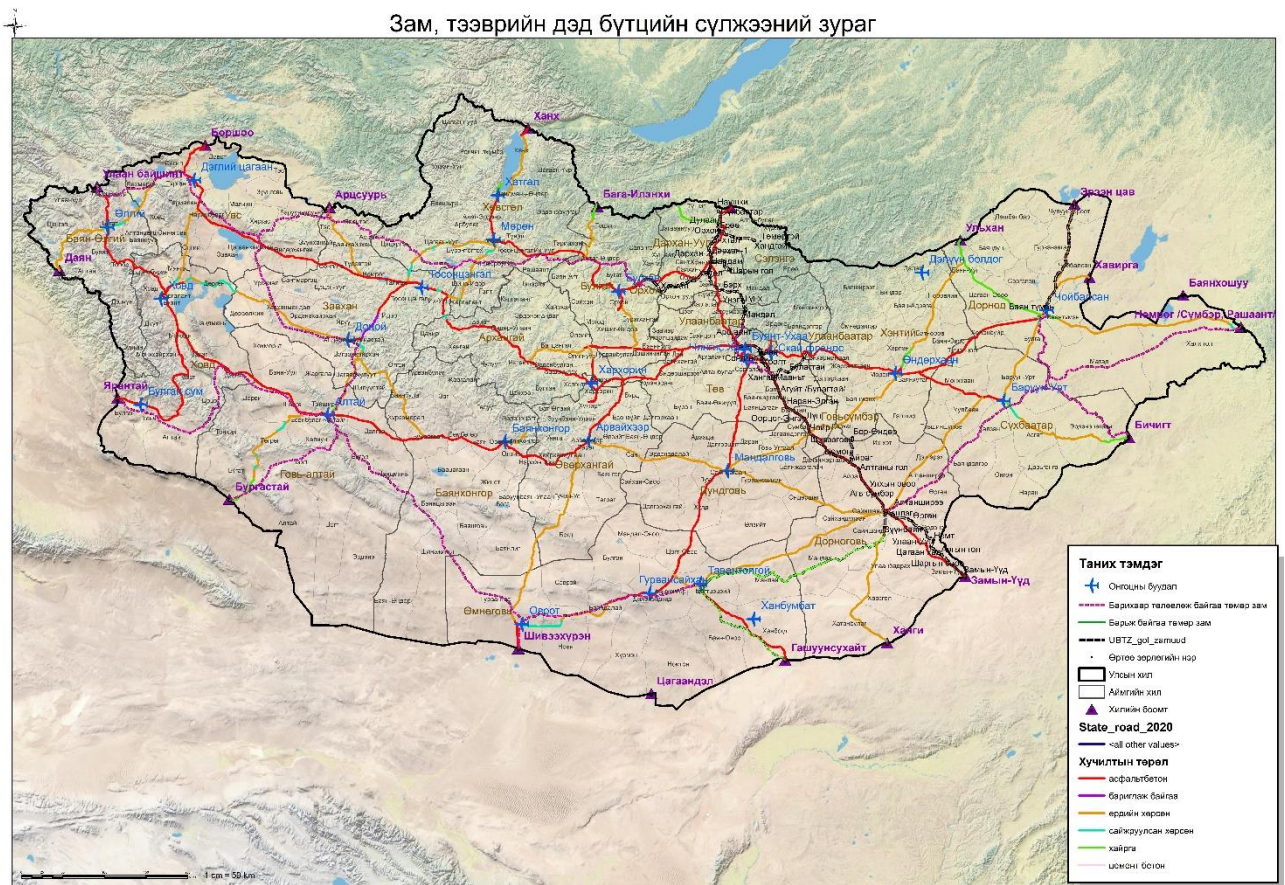
Дэд бүтцийн үнэлгээний үзүүлэлтээр “Дунд” ангилалд үнэлэгдэж байна. Энэ нь цахилгаан эрчим хүчний төвийн эрчим хүчний сүлжээнд холбогдсон, ус хангамж, ариутгах татуургын албан байгууллагуудыг хангадаг төвлөрсөн шугам сүлжээтэй ба инженерийн бүрэн хангамжтай орон сууц баригдсан инженерийн барилга байгууламжийн их үүсвэр шийдэгсэн зэрэг үнэлгээнд нөлөө үзүүлж байгаа боловч иргэдийн дэд бүтцэд холбогдох боломж хомс байна.

7 ДОЛООДУГААР БҮЛЭГ. ЧОЙР ХОТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

7.1 ГОВИЙН БҮСИЙН БОЛОН ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

Говьсүмбэр аймаг нь Хариуцлагатай уул уурхай, өндөр технологид суурилсан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, палеонтологийн аялал жуулчлалын бүс нутаг байхаар Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа 2050” баримт бичигт тусгагдсан байна. Энэхүү бүсийн зорилт нь Говийн бүс говийн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, Зүүн Азийн эдийн засгийн хамтын ажиллагаанд идэвхитэй оролцсон, хариуцлагатай уул уурхай, өндөр технологид суурилсан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ хөгжсөн бүс нутаг болгон хөгжүүлнэ.

Зураг 7-1 Дэд бүтэц

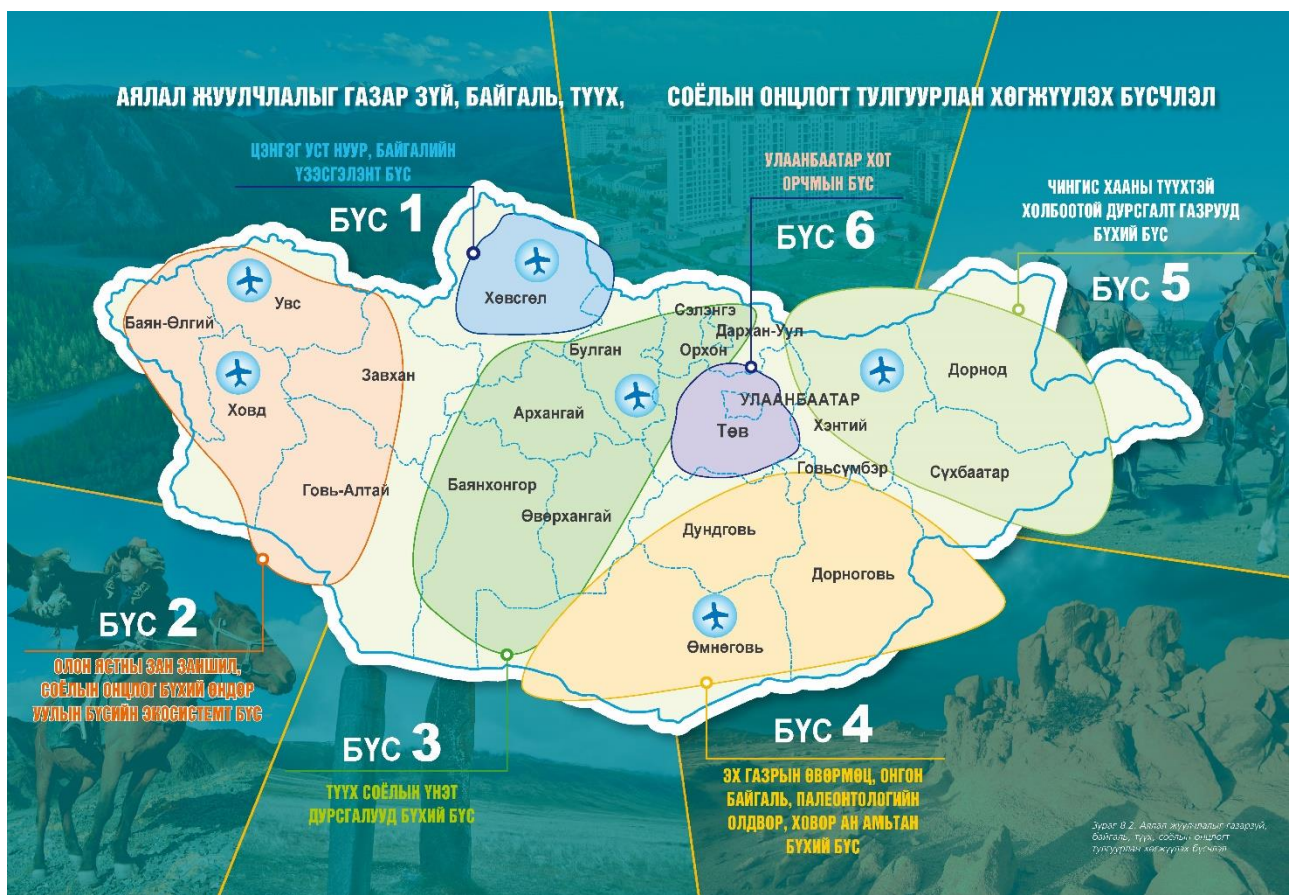

- Говийн бүсийг эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэртэй болгож, экспортын чиг баримжаатай үйлдвэрлэл хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Стратегийн орд газруудыг хилийн боомттой холбосон авто болон төмөр замуудыг барьж, боомтуудыг олон улсын стандартад нийцүүлэн хөгжүүлж, уул уурхайн бүтээгдэхүүн экспортлох нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Уул уурхай, олборлох аж үйлдвэрийн түүхий эдийг дотооддоо боловсруулж нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх;
- Ногоон технологид суурилсан, экспортод чиглэсэн хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх;

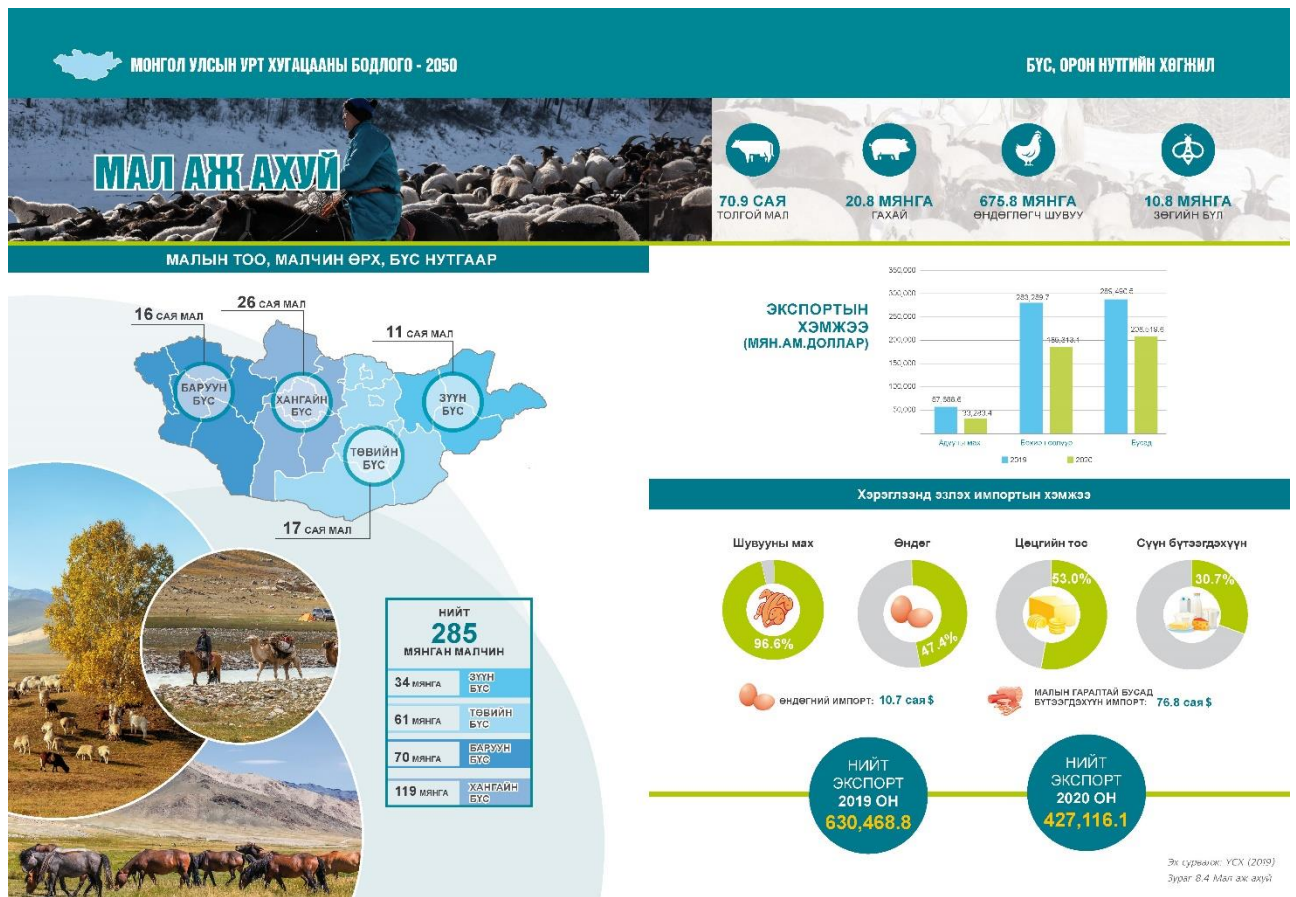
- Уламжлалт мал аж ахуй болон эрчимжсэн мал аж ахуй, усалгаатай газар тариаланг зохистой хослуулан хөгжүүлэх;
- Хөдөө аж, ахуйн тээвэр логикийн төвүүдийг микро бүсийн төвүүдэд байгуулж, авто замаар холбон хүнсний бараа бүтээгдэхүүн, хөдөө аж ахуйн түүхий эд, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, экспортыг дэмжих;
- Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлэн, говийн байгаль, археологи, палеонтологи, нүүдлийн өв соёлд тулгуурласан эко аялал жуулчлалыг хөгжүүлж, говийн гайхамшигт амьтдын үндэсний парк байгуулах;
- Геологи, уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн чиглэлийн судалгааны хүрээлэн, их, дээд сургуулийг байгуулах;
- Мезо, микро бүсүүдийн төвүүд болон уул уурхай түшиглэн байгуулагдсан хот, сууринг нийгмийн үйлчилгээний жишиг нормативт нийцүүлэн хөгжүүлж, иргэдийн эрүүл, аюулгүй ажиллаж, амьдрах орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэх;

Говьсүмбэр аймагт нүүдлийн соёл уламжлалд тулгуурласан нутгийн иргэдэд түшиглэсэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.

Зураг 7-2 Аялал жуулчлал

Зураг 7-3 Тогтвортой хөдөө аж ахуй

7.2 ӨМНӨХ ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ

2002 ОНД БАТЛАГДСАН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Чойр хотын 2020 он хртэл хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөний техник эдийн засгийн үзүүлэлтэд тусгагдсан хүчин чадлыг 2014 он хүрэх төлөвлөлтийн үр дүнг өнөөгийн байдалтай харьцуулан судлан үзэхэд 100 хувийн биелэлтээс 20.1 хувь нь л дөнгөж биелсэн байна.

Үүнд:

- Бүсүүдийн тэнцвэргүй хөгжлийн улмаас хотруу чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөн ихтэй,
- 2002 онд батлагдсан газрын хуулиар төлөвлөлтгүй газар олголт ихээр хийгдсэн,
- Орон нутгийн эдийн засгийн чадавхи сул,
- Холбогдох норм дүрэм хуучирсан зэрэг шалтгааны улмаас 2004 онд хийгдсэн Чойр хотын 2020 хүртэл хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөний биелэлтийг хангалтгүй гэж үзлээ.

Зураг 7-4 2002 оны Ерөнхий төлөвлөгөөний хэрэгжилт

Д/д	Үзүүлэлтүүд	Хэмжих нэгж	Хүчин чадал					
			2002 /суурь үзүүлэлт	2014 онд байх ёстой үзүүлэлт	Төлөвлөлтийн хугацаа 2020 он	2014 онд байгаа	Биелэлтийн хувь	
0	1	2	3		5			
1	Газар нутаг	га	1500	1500	1500			
2	Хүн ам	мян.хүн	9	15	18	9.7	11.7%	
	Ху-вийн жин	Орон сууцны хороололд	%	60	60	60	51	-15.0%
		Гэр ба жижиг сууцны хороололд	%	40	40	40	49	22.5%
3	Орон сууц		айл	1.3	2	2.7	1.3	0.0%
	Талбай	Ашигтай	мян.м ²	93.03	200	253.8	93.03	0.0%
		Сууцны	мян.м ²	68.1	120	145.8	68.1	0.0%
	1 хүнд ногдох талбай	Ашигтай	м ² /хүн	8.9	19	23.5	8.9	0.0%
Сууцны		м ² /хүн	6.5	11	13.5	6.5	0.0%	
4	Орон сууцны барилгын дундаж давхар		-	3.7	5	5	3.7	0.0%
5	Нягтрал	Барилгажилтын	м ² /га	62.02	133	169.2	62.02	0.0%
		Хүн амын	хүн/га	6	10	12	8	50.0%
6	Соёл, ахуйн үйлчилгээний барилга байгууламж	Сургууль	сурагч	1040	3963	5425	1600	19.2%
		Цэцэрлэг	хүүхэд	250	1343	1890	655	37.0%
		Эмнэлэг	ор	105	157	183	130	48.1%
		МСҮтөв	суралцагч	-	408	612	780	191.2%
		Халуун ус	шүршүүр	14	91	126	16	1.8%
		Зоогийн газар	суудал	40	480	720	150	16.2%
		Зочид буудал	ор	18	84	108	30	13.3%
		Кинотеатр	суудал	-	360	540	0	0.0%
		Соёлын төв	суудал	-	757	1136	200	26.4%
		Хүүхдийн ордон	дугуйланд суралцагч	-	194	291	0	0.0%
Нийт							20.1%	

Эх сурвалж: Form art 2014 он Ерөнхий төлөвлөгөөний тайлбар бичиг

ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ

График 7-1 Хүн амын хэрэгжилт

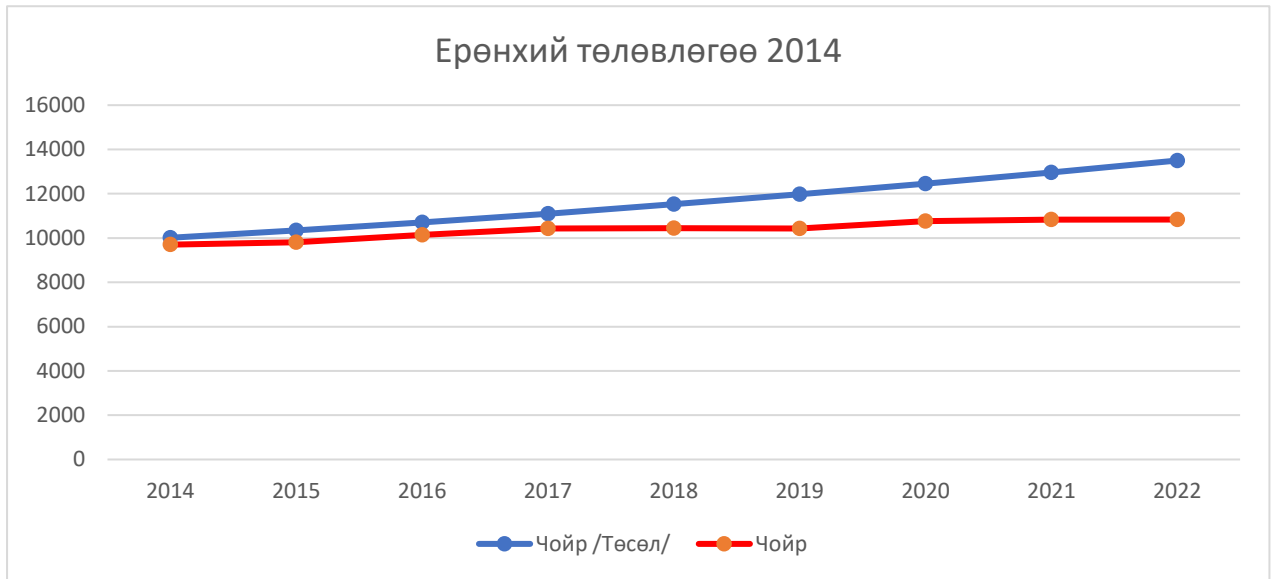

График 7-2 Хүн амын хэрэгжилт /Сүмбэр/

График 7-3 Нэгж хорооллын хэрэгжилт

Д/д	Барилга байгууламжийн нэр	Барилга жсан талбай	Давхрын тоо	Эзэлх үүн /нэг барилга/	Тоо ширхэг	Эзэлх үүн /нийт м3/	Зориулалт ба хүчин чадал	Эдэлбэр газар /бүсчлэлээр/	Төлөвлөж буй эсэх	Тайлбар /хэрэгжсэн эсэх/
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3-р хэсэг										
1	Парк, цэцэрлэгт хүрээлэн	195916			1		Ногоон байгуул амж		Төлөвлөж буй	
2	Хөшөөний тохижилт	150000			1		Ногоон байгуул амж		Одоо байгаа	
4-р хэсэг										
1	Нөөц эдэлбэр газар								Хэтийн төлөв	

	Мал эмнэлэгийн контор, лабораторийн барилга		2		1						Зураг төсөл хийгдсэн
	Гараж		1		1						
12-р хэсэг											
1	Орон нутгийн удирдлагын ордон	2412	2,3,4	19485	1	19485					Хэрэгжээгүй
2	Боржигон чуулга	1590	2,3,5	12873	1	12873	Соёл үйлчилгээний барилга / 250 хүүхэд /			Төлөвлөж буй	Төлөвлөж буй байршил солигдсон
3	Оффис болон ОНБ	2592	2,3,4,5	27648	1	27648					Хэрэгжээгүй
13-Р ХЭСЭГ											
1-26	30 айлын орон сууцны барилга	483	5	7245	26	188370	Орон сууц				
27-31	20 айлын орон сууцны барилга	353	5	5295	5	26475	Орон сууц				
32-35	36 айлын орон сууцны барилга	353	9	9531	4	38124	Орон сууц				
36-37	Үйлчилгээний төв	779	3	84132	2	16826.4	Худалдаа, үйлчилгээ			Төлөвлөж буй	Хэрэгжих боломжгүй
38	Сургууль	1810	3	16290	1	16290	Ерөнхий боловсролын сургууль /400 хүүхэд/				
39-40	Цэцэрлэг	432	2	2592	2	5184	Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн байгууллага /240 хүүхэд/				
	Боржигон чуулга	1590	2,3,5	12873	1	12873	Соёл урлаг, үйлчилгээний барилга / 400 хүүхэд /			Төлөвлөж буй	Баригдаж буй

	Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн ордоны барилга		1		1		Соёл урлаг, үйлчилгээний барилга			Зураг төсөл хийгдсэн
	Өрхийн эрүүл мэндийн төвийн барилга		2		1		Эрүүл мэндийн барилга			Зураг төсөл хийгдсэн
14-Р ХЭСЭГ										
1-6	30 айлын орон сууцны барилга	483	5	7245	6	43470	Орон сууц		Төлөвлөж буй	Хэрэгжих боломжгүй
7-10	20 айлын орон сууцны барилга	353	5	5295	4	21180	Орон сууц			
15-Р ХЭСЭГ										
1	Соёлын төв /театр/	2127	3	3066	1	3066	Олон нийт, үйлчилгээний барилга		Төлөвлөж буй	Хэрэгжих боломжгүй
2	Зочид буудал	210	3	1890	1	1890				
3	Хуримын ордон	642	2	508	1	1524				
4	Орон нутгийг судлах музей	254	2	1890	1	1890				
5	Спорт сургалтын төв	480	3	3888	1	3888				
6	Эрүүл мэндийн төв	301	2	1806	1	1806				
7	Спорт заал	405	1	2835	1	2835				
8-15	30 айлын орон сууцны барилга	483	5	7245	1	50715				
16-Р ХЭСЭГ										
1	Ногооны талбай				2		Газар тариалан		Одоо байгаа	Ерөнхий төлөвлөгөөний бүсчлэл өөрчлөх
2	Гэр, орон сууцны зориулалтаар газар				9		Гэр, орон сууц			

3	Худалдаа үйлчилгээ		1		2		Худалдаа, үйлчилгээ			
4	Авто машин засвар үйлчилгээний газар				1					
17-Р ХЭСЭГ										
1	2 айлын таунхаус	81	2	486	12	5832			Төлөвлөж буй	Газар олгосон
2	3 айлын таунхаус	81	2	486	12	5832			Төлөвлөж буй	Газар олгосон
18-Р ХЭСЭГ										
1	2 айлын таунхаус	170	2	1020	122	124440	Гэр, орон сууц	117286	Төлөвлөж буй	Газар олгосон /24 өрх/
2	Багануур зүүн өмнөд бүсийн цахилгаан түгээх сүлжээ Говьсүмбэр аймаг дахь салбар									Цахим системд орсон
20-Р ХЭСЭГ										
1	Зочид буудал	460	7	9960	2	19320			Төлөвлөж буй	Хэрэгжээгүй
2	Үйлчилгээний хэсэг	3291	3	9873	2	19746				
3	Спорт сургалтын төв	852	2	1707	1	1707				
4	Спортын универсаль заал	1520	3	13680	1	13680				
5	Тамирчдын буудал	96	7	2016	1	2016				
6	Спорт, соёл үйлчилгээний төв	970	2	5820	1	5820				
7	Биеийн тамирын задгай талбай				1			14721		
8	Цанын бааз	452	2	2712	1	2712				
21-Р ХЭСЭГ										
1	Цагдаагийн 40 айл	30983				30983		176187	Төлөвлөж буй	Газар олгосон
22-Р ХЭСЭГ										

1	"Bieben truck" ХХК /Петровис ХХК/		1		1	1707		ЭГ-19975	Одоо байгаа	
2	Авто вокзал	712	2	4272	1	4272		ЭГ-20000	Төлөвлөж буй	Хэрэгжээгүй
3	Угаалгын газар	382	1	1146	1	1146				
4	Засварын газар	216	1	648	2	1296				
5	Уурын зуух	71	1	426	1	426				
6	Хүнсний задгай зах									
7	Барааны задгай зах	30983				30983		176187		
38-39-Р ХЭСЭГ										
38	Иргэдэд өмчлүүлэх газар							27175	Хэтийн төлөв	Ерөнхий төлөвлөөний бүсчлэл нэгтгэх
39	Нөөц газар							20125		
41-42-Р ХЭСЭГ										
41	Тоосгон барилга	177	1	531	1			27175	Одоо байгаа	Ерөнхий төлөвлөөний бүсчлэл нэгтгэх
	Цаг уурын ажиглалтын талбай	408						20125	Одоо байгаа	
42	Нөөц газар							12000	Хэтийн төлөв	
436-Р ХЭСЭГ										
1	Авто угаалга, засварын газар							32504	Хэтийн төлөв	Бүсчлэл өөрчлөх
49-Р ХЭСЭГ										
1	Орон сууцны нөөц газар							40450	Хэтийн төлөв	Бүсчлэл өөрчлөх
52-Р ХЭСЭГ										
1	Орон сууцны нөөц газар								Хэтийн төлөв	Бүсчлэл өөрчлөх
55-Р ХЭСЭГ										
1-35	Хаус хороолол	170	2	1020	35	35700	2 давхар 2 айлын хаус	12780	Төлөвлөж буй	Хэрэгжих боломжгүй
36	Багийн цогцолбор	288	2	1728	1	1728				

37	Өрхийн эмнэлэг, цагдаа	360	2	2160	1	2160				
38	Ахуй үйлчилгээ, халуун усны газар	288	2	1728	1	1728				
56-Р ХЭСЭГ										
1	Эдэлбэр газартай амины орон сууц							270989	Төлөвлөж буй	Хэрэгжих боломжгүй
57-Р ХЭСЭГ										
1-24	Хаус хороолол	170	2	1020	24	24480	2 давхар 2 айлын хаус	27162	Төлөвлөж буй	Хэрэгжих боломжгүй
25	Багийн цогцолбор	216	2	1296	1	1296				
26	Ахуй үйлчилгээ, халуун усны газар	336	2	2016	1	2016				
27	Өрхийн эмнэлэг, цагдаа	216	2	1296	1	1296				
58-Р ХЭСЭГ										
1	Эдэлбэр газартай амины орон сууц							161254	Төлөвлөж буй	Хэрэгжих боломжгүй
59-Р ХЭСЭГ										
1	108 айл ХХК							ЭГ-41555	Одоо байгаа	Ерөнхий төлөвлөгөөний бүсчлэл өөрчлөх
2	Биэл Си Энд ХХК							ЭГ-274795		
3	Ник ХХК							ЭГ-83012		
60-Р ХЭСЭГ										
1	Усан сан /100м3/	240							Төлөвлөж буй	Төлөвлөж буй байршил солигдсон
1	Усан сан /100м3/	240								
63-Р ХЭСЭГ										
1	Дулааны станц							40000	Төлөвлөж буй	Төлөвлөлийн байршил солигдсон
64-Р ХЭСЭГ										
1	Үйлдвэрийн бүс	708562							Төлөвлөж буй	Ерөнхий төлөвлөгөөний бүсчлэл өөрчлөх

ИНЖЕНЕРИЙН ДЭД БҮТЦИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

Хүснэгт 7-1 Дулаан хангамжийн хэрэгжилтийн үе шат

№	Үзүүлэлт	ЕТ-Форум Арт ХХК-н ерөнхий төлөвлөгөө 2014-2030 он	Одоогийн байдал	Хэрэгжилтийн хувь	Тайлбар
1	Дулааны ачаалал	60.7 МВт	23.4	38.6%	2014 оны төлөвлөлтөнд Чойр хотын дулааны эрчим хүчинд холбогдож болох бүх хэрэглэгчдийг тооцож гаргасан бөгөөд одоогийн ачаалал ирээдүйд хүрэх эсэх нь тодорхой бус.
2	Эх үүсвэр-Дулааны станц	60.7 МВт	Бие даасан халаалтын зуух	-	10 аймгийн Дулааны станц барих төслийн хүрээнд Чойр хотод нэгдсэн дулааны станцыг төлөвлөсөн бөгөөд одоогоор угсралтын ажил хийгдэж байгаа бөгөөд 2024 онд дуусхаар ажиллын үйл явцыг төлөвлөсөн байна.
3	ДДТ-дулаан дамжуулах төв	10ш	8ш халаалтын зуух	80.0%	Одоо байгаа 8ш халаалтын зуухны газрыг дулаан дамжуулах төв болгохоор төлөвлөсөн бөгөөд нэмэлтээр дулаан дамжуулах төвийг ирээдүйд шинэ төлөвлөлтөнд нэмж хийхээр тусгасан.
4	Нийт шугамын урт	11.05 км	7.095 км	63.63%	Чойр хотод дулааны станцаас төмөр замын 1-р зуухыг холбосон гол шугамыг хийхээр батлагдсан байгаа бөгөөд нийт урт нь 7км байна.
5	Гол шугамын урт	5.9 км			
6	Салбар шугамын урт	5.1 км			

Хүснэгт 7-2 Мэдээлэл холбооны хэрэгжилтийн үе шат

№	Үзүүлэлт	ЕТ-Форум Арт ХХК-н ерөнхий төлөвлөгөө 2014-2030 он	Одоогийн байдал	Хэрэгжилтийн хувь	Тайлбар
1	Сувагчлалын урт	8500м	5000м	58.0%	МХС ХХК-с Чойр хотын төвийн 4 чиглэлд хийгдсэн нийт сувагчлалын урт. Энэ сувагчлал одоо байгаа болон төлөвлөгдсөн барилга байгууламж, айл өрхүүдийг хангаж хүрэлцэхгүй тул сувагчлалыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай.